

Τ.Ε.Ι. ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ
& ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΝΙΚΗ ΑΓΓΕΛΟΓΙΑΝΝΑΚΗ
Α.Μ: 114

ΜΜΕ & «ΠΑΡΑΔΟΣΗ»:
*Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΝΤΙΝΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ
ΕΚΠΟΜΠΗ «ΠΕΣ ΤΣΗ ΖΗΛΙΑΡΑΣ ΣΟΥ ΚΑΡΔΙΑΣ» ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ
ΒΙΤΩΡΟΥ.*

ΕΠΟΠΤΗΣ
ΘΩΜΑΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΑΡΤΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	5
1.1. Ορισμός της επικοινωνίας.....	5
1.2 Η θεωρία της διαμεσολάβησης.....	7
1.3 Μαζική επικοινωνία.....	9
1.4 Ο ρόλος του κοινού ως προς τα μηνύματα των ΜΜΕ.....	14
1.5 McLuhan και «Το μήνυμα του μέσου».....	16
1.5.1 Η παρουσία της μαντινάδας στην τηλεόραση.....	18
1.5.2 Το κοινωνικό δίκτυο σχέσεων και η προσωπικότητα του Γιώργου Βιτώρου.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	21
2.1 Θεωρητική προσέγγιση του όρου «παράδοση».....	21
2.1.1 Οι τέσσερις πλευρές της «παράδοσης» σύμφωνα με τον Thompson.....	23
2.2 Η διαμεσολάβηση της «παράδοσης» από τα ΜΜΕ.....	25
2.3 Η «παράδοση» της μαντινάδας στη Κρήτη.....	27
2.4 Το πλαίσιο χρήσης και λειτουργίας της μαντινάδας πριν και μετά την εμφάνιση των ΜΜΕ.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	41
3.1 Περιγραφή της εκπομπής «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς».....	41
3.1.1 Λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης εκπομπής.....	47
3.2 Βιογραφικό του παρουσιαστή Γιώργου Βιτώρου.....	49
3.3 Ο ρόλος της μαντινάδας στην εκπομπή και η συμβολή του παρουσιαστή.....	52
3.4 Ανάλυση και σχολιασμός δείγματος.....	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	69
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	69
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	75

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτέλεσε για μένα μία ενδιαφέρουσα εμπειρία, στην προσπάθειά μου να μελετήσω μία πτυχή του λαϊκού πολιτισμού της Κρήτης, τη μαντινάδα. Επέλεξα να μελετήσω τη μαντινάδα όπως διαμεσολαβείται από την τηλεοπτική εκπομπή του Γιώργου Βιτώρου «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς». Ο τόπος καταγωγής μου, η Κρήτη ήταν αδύνατον να μην επηρεάσει τα γραφόμενα που ακολουθούν.

Για την συγγραφή της εργασίας σημαντική βοήθεια μου προσέφερε με την καθοδήγηση και τις υποδείξεις του, ο επόπτης καθηγητής μου κύριος Θωμάτος Γιάννης, τον οποίο αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου για τις υποδείξεις τους στα αρχικά στάδια της εργασίας την κυρία Παπαδάκη Ειρήνη, τον κύριο Σαρρή Δημήτρη, την κυρία Ζουμπούλη Μαρία και την κυρία Θεοδοσίου Σίσσυ. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον κύριο Βιτώρο Γιώργο για το χρόνο που μου διέθεσε καθώς και τον κύριο Μιχελουδάκη Γιώργο διευθυντή του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel».

Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω και να αφιερώσω αυτή την εργασία στην οικογένειά μου, η οποία με συνόδευε πάντα σε όλα τα στάδια των σπουδών μου και της έρευνάς μου, ενθαρρύνοντας με και δίνοντάς μου δύναμη για να συνεχίσω.

Νίκη Αγγελογιαννάκη

Ιούνιος 2009

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μαντινάδα στην Κρήτη ονομάζεται ένα δίστιχο, το οποίο είναι γραμμένο σε δεκαπεντασύλλαβο μέτρο, με ομοιοκαταληξία και βασισμένο στην κρητική ιδιοματική διάλεκτο. Η μαντινάδα αποτελεί μια μορφή λεκτικής επικοινωνίας για τους κατοίκους της Κρήτης, με διττή έννοια. Από τη μία πλευρά είναι τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων και βιωμάτων των κατοίκων της και από την άλλη λειτουργεί ως ερέθισμα, το οποίο προκαλεί την επικοινωνία μεταξύ των ατόμων βάση μιας μαντινάδας.

Μετά από βιβλιογραφική έρευνα για το θέμα της εργασίας μου διαπίστωσα ότι οι μαντινάδες εμφανίζονται με τη μορφή συλλογών (πρακτική της λαογραφίας) και οι μελέτες που την αφορούν έχουν να κάνουν με φιλολογικές αναλύσεις. Γενικότερα, δεν υπάρχουν επιστημονικές μελέτες που να έχουν ασχοληθεί με το φαινόμενο της μαντινάδας (από ανθρωπολογική, κοινωνιολογική σκοπιά κ.λπ.) χωρίς να θέλουμε να αποκλείσουμε αξιόλογες μελέτες όπως για παράδειγμα του Herzfeld, ο οποίος εξετάζει τη κρητική μαντινάδα ως κοινωνική έκφραση αντιπαλότητας.¹

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με τη μαντινάδα ως ένα στοιχείο της κρητικής «παραδοσιακής» - λαϊκής ποίησης και τη διαμεσολάβησή της από την τηλεόραση. Αναμφισβήτητα, η μαντινάδα αποτελεί για τους κρητικούς ένα κομμάτι της «παραδόσής» τους και απαντάται σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής τους ζωής.

Γνωρίζουμε ότι οι «παραδόσεις» δεν είναι κάτι σταθερό αλλά πάντα προσαρμόζονται ανάλογα με το ιστορικό – κοινωνικό – πολιτικό πλαίσιο. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας και την ανάπτυξη των μέσων η «παραδόση» της μαντινάδας εμφανίστηκε αρχικά στα έντυπα μέσα (εφημερίδες, βιβλία) κι έπειτα στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Η θέση που είχε σε αυτά τα μέσα ήταν ως ένα ερέθισμα, το οποίο γινόταν με την προβολή μιας μαντινάδας και ζητούμενο ήταν η ανταπόκριση και η συμμετοχή του κοινού με μια άλλη μαντινάδα, ως απάντηση.

Στόχος μας είναι να διαπιστωθεί η παρουσία της μαντινάδας στο χώρο της τηλεόρασης και να μελετηθεί πώς η προσωπικότητα και το πλούσιο κοινωνικό δίκτυο του κυρίου Βιτώρου (παρουσιαστή της εκπομπής) επηρεάζει την θέση και τη

---

¹ Herzfeld, M., *Η κρητική μαντινάδα και η κοινωνική έκφραση της αντιπαλότητας*, στο 1^ο Συμπόσιο Κρητικής Παράδοσης Δήμου Ανωγείων, *Η Κρητική Μαντινάδα*, 13 Αυγούστου 1993, Ανώγεια Κρήτης.

λειτουργία της μαντινάδας στην εκπομπή. Επίσης, να μελετηθεί κατά πόσο επηρεάζεται η παραγωγή μαντινάδων και η συμμετοχή του κοινού, από τον παρουσιαστή. Επιπλέον, να δείχτεί, πώς η μαντινάδα ως ένα στοιχείο, το οποίο έχει εγγραφεί στην «παράδοση» των κρητικών, τους συσπειρώνει και τους προσφέρει μια συλλογική τοπική ταυτότητα. Τέλος, θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα για τις θετικές ή αρνητικές επιδράσεις που είχε η μαντινάδα, διαμεσολαβημένη από μια τηλεοπτική εκπομπή.

Το κείμενο που ακολουθεί διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο προσεγγίζονται θεωρητικά οι έννοιες επικοινωνία, μαζική επικοινωνία, διαμεσολάβηση, ο ρόλος του κοινού ως προς τα μηνύματα των ΜΜΕ και η θεωρία του McLuhan για το «μήνυμα του μέσου». Αυτές οι έννοιες χρησιμοποιούνται ως θεωρητικά εργαλεία για την κατανόηση του παραδείγματός μας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύουμε έννοιες όπως η «παράδοση» και η διαμεσολάβησή της από τα μέσα σε ένα γενικό πλαίσιο, προκειμένου να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα το παράδειγμά μας. Παραθέτονται ως θεωρητικά εργαλεία, οι τέσσερις πλευρές της «παράδοσης» σύμφωνα με το Thompson. Επίσης, παρουσιάζεται η μαντινάδα ως μέρος της κρητικής «παράδοσης». Στη συνέχεια παρουσιάζεται το πλαίσιο χρήσης και λειτουργίας της μαντινάδας πριν και μετά την εμφάνιση των ΜΜΕ.

Στο τρίτο, περιγράφεται η εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» ως προς τον τρόπο παρουσίασης της. Ακολουθεί το βιογραφικό του κυρίου Βιτώρου, από το οποίο καταλαβαίνουμε, πώς η προσωπικότητα και η ενεργός κοινωνική δράση του έχει συμβάλει στην ανταπόκριση του κοινού στην εκπομπή του. Στη συνέχεια παρατίθεται αναλυτικά ο ρόλος και η συμβολή του παρουσιαστή στην εκπομπή ως προς τη παρουσία της μαντινάδας. Παρακάτω, παραθέτουμε το σχολιασμό ενός δείγματος (τηλεοπτική εκπομπή), το οποίο επιλέχθηκε σύμφωνα με τη συγκινησιακή και συναισθηματική φόρτιση που προκάλεσε το θέμα της μαντινάδας (έχει να κάνει με το θάνατο). Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με το τέταρτο κεφάλαιο, το οποίο περιλαμβάνει την κριτική αξιολόγηση και ερμηνεία των ευρημάτων καθώς και τις γενικές παρατηρήσεις του συνολικού έργου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Ορισμός της επικοινωνίας.

Η επικοινωνία είναι μία από εκείνες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τις οποίες ο καθένας αναγνωρίζει στην καθημερινότητά του, αλλά είναι πάρα πολύ δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός, γιατί παρουσιάζεται με πολλές μορφές και με διαφορετικούς σκοπούς. Η έννοια και το περιεχόμενο που προσδίδονται στην επικοινωνία προσλαμβάνεται διαφορετικά σε κάθε πολιτισμό. Στην Κρήτη ένας τρόπος λεκτικής επικοινωνίας των ανθρώπων, ο οποίος ξεφεύγει από τα καθιερωμένα πλαίσια του πεζού λόγου είναι η ανταλλαγή αυτοσχέδιων διστίχων (βασισμένα στον δεκαπεντασύλλαβο στίχο και με ομοιοκαταληξία). Στην Κρήτη, αυτά τα δίστιχα, γνωστά ως μαντινάδες χρησιμοποιούνται από τους κατοίκους της για την έκφραση των συναισθημάτων και βιωμάτων τους.

Η επιστήμη της επικοινωνίας εμφανίζεται στη δεκαετία του '30. Παρακάτω παρατίθενται κάποιοι από τους κυριότερους ορισμούς για το τι σημαίνει επικοινωνία, οι οποίοι επιστημονικά είναι σχεδόν αδύνατον να αμφισβητηθούν.

Σύμφωνα με τον **Mc Quail**, η επικοινωνία συνίσταται «στην αποδοχή ή τη λήψη ενός νοήματος και στην διαδικασία αποστολής και πρόσληψης των μηνυμάτων»² ενώ για τον **Thompson** είναι πλέον κοινός τόπος ότι «η επικοινωνία είναι μια μορφή δράσης και η ανάλυσή της θα πρέπει να βασίζεται, τουλάχιστον εν μέρει στην ανάλυση της δράσης σε συνάρτηση με τον κοινωνικά πλαίσιο της χαρακτήρα».³ Για τον **Gerbner** (1967) «η επικοινωνία σχετίζεται με την κοινωνική αλληλεπίδραση διαμέσου μηνυμάτων» (Mc Quail, 1997: 39). Για τον **Park** «η επικοινωνία δεν είναι μια απλή ανταλλαγή ερεθισμάτων και αντιδράσεων με την τεχνική ψυχολογική διαδικασία, αλλά αλληλόδραση μεταξύ προσώπων με «εγώ» διαδικασία έκφρασης, ερμηνείας ερεθισμάτων και ανταπόκρισης».⁴ Σύμφωνα με τον **Cooley**, «επικοινωνία είναι ο μηχανισμός μέσω του οποίου υπάρχουν και

---

² McQuail Dennis, *Εισαγωγή στην θεωρία της Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1997, σελ.39.

³ Thompson John, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 1999 σελ.32.

⁴ Λιβιεράτος Κώστας, Φραγκούλης Τάκης (επιμ.), *Το μήνυμα του μέσου, Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1990, σελ.12.

αναπτύσσονται οι ανθρώπινες σχέσεις, όλα τα σύμβολα του νου, μαζί με τα μέσα μεταβίβασής τους στο χώρο και διατήρησής τους στο χρόνο».⁵

Ο **Theodorson** ορίζει την «επικοινωνία ως τη διαβίβαση πληροφοριών, ιδεών, στάσεων ή συναισθήματος από ένα πρόσωπο σε ένα άλλο (ή άλλα) κυρίως μέσω συμβόλων» (1969).⁶ Σύμφωνα με τον **James Carey** (1975) «επικοινωνία είναι μια συμβολική διαδικασία όπου η πραγματικότητα παράγεται, διατηρείται ανασκευάζεται και μετασχηματίζεται» (Mc Quail, 1997: 158). Ο **Thompson** επισημαίνει σχετικά με την επικοινωνία ότι «χαρακτηρίζεται από ένα ιδιαίτερο είδος κοινωνικής δραστηριότητας που περιλαμβάνει την παραγωγή, μετάδοση και πρόσληψη συμβολικών μορφών» (Thompson, 1999: 72).

Διακρίνουμε ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ένας ολοκληρωτικά αποδεκτός ορισμός για την επικοινωνία λόγω της διαφορετικής οπτικής γωνίας του κάθε μελετητή και της πολύπλευρης και πολυεπίπεδης σημασίας του όρου. Σε ό, τι αφορά την εργασία μας, αντιμετωπίζουμε την επικοινωνία σύμφωνα με την οπτική του McQuail, για τον οποίο η «επικοινωνία αποτελεί το πιο γενικό και ουσιώδες χαρακτηριστικό του πολιτισμού». Ο McQuail υποστηρίζει ότι «πολιτισμός δεν θα μπορούσε να αναπτυχθεί, να επιβιώσει και να εξαπλωθεί χωρίς την ύπαρξη της επικοινωνίας» (McQuail, 1997: 157). Αναφερόμενοι στον πολιτισμό εννοούμε διάφορες σημαντικές πλευρές της κοινωνικής ζωής όπως τη συμβολική έκφραση, πρακτικές όπως κοινωνικά έθιμα, ήθη, θεσμικές μέθοδοι για την εκτέλεση πράξεων, καθώς και προσωπικές συνήθειες.

Ωστόσο, αντιμετωπίζοντας τη μαντινάδα ως πολιτισμικό στοιχείο της κρητικής «παράδοσης» παρατηρούμε ότι αυτή προκαλεί την επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, αφού λειτουργεί ως ερέθισμα, το οποίο επιζητά μια απάντηση.

---

⁵ Cooley Charles, «Η σημασία της επικοινωνίας». Στο Λιβιεράτος Κώστας, Φραγκούλης Τάκης (επιμ.), *Το μήνυμα του μέσου. Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1989, σελ. 30.

⁶ Σβεν Βινταλ, Μπενο Σιγνιτζερ, *Εφαρμοσμένη επικοινωνία: Μια εισαγωγή στην επικοινωνιακό σχεδιασμό*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1998, σελ.32.

1.2 Η θεωρία της διαμεσολάβησης.

Η διαδικασία μέσω της οποίας το περιεχόμενο των ΜΜΕ μεταφέρεται στο κοινό αποτελεί μια διαμεσολάβηση (mediation). Η διαμεσολάβηση εκτός από ουδέτερη πληροφόρηση, δηλαδή μετάδοση από τα ΜΜΕ απόψεων για γεγονότα και καταστάσεις που εμείς δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε άμεσα (δηλαδή ως παράθυρο στην πραγματικότητα) μπορεί να λειτουργήσει και ως καθρέπτης της πραγματικότητας μέσα από διάφορα κριτήρια επιλογής και οπτικής του εκάστοτε διαμεσολαβητή.

Αυτό το οποίο μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα είναι ότι τα ΜΜΕ με οποιοδήποτε τρόπο κι αν γίνεται αυτό, απο ουδέτερη πληροφόρηση μέχρι τη χειραγώγηση και εξουσία του κοινού, μας προσφέρουν γνώση, η οποία μας καθιστά ικανούς να συγκροτήσουμε κάποιο νόημα μέσω των εμπειριών μας από τον κοινωνικό περίγυρο. «Οι πληροφορίες, οι εικόνες και οι ιδέες που μας παρέχουν τα ΜΜΕ είναι ίσως η κύρια πηγή για τη συνειδητοποίηση του κοινού παρελθόντος και της παρούσας κοινωνικής κατάστασης».⁷ Είναι επίσης μια «αποθήκη» αναμνήσεων και χάρτης για να γνωρίζουμε που βρισκόμαστε και ποιοι είμαστε (ταυτότητα) και επιπλέον μπορεί να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις για το προσανατολισμό στο μέλλον. Ουσιαστικά, τα ΜΜΕ παρεμβάλλονται ανάμεσα σ' εμάς και τις εμπειρίες μας σε σχέση με την «πραγματικότητα». Η θεώρηση της διαμεσολάβησης, συνιστά ακριβώς αυτό, την επαφή μας με την «κοινωνική πραγματικότητα» μέσω των ΜΜΕ.

Ο Thompson προσπαθώντας να διασαφηνίσει τις αλλαγές που προέκυψαν από την εξέλιξη της τεχνολογίας, στην επικοινωνία των ατόμων, χρησιμοποιεί τους όρους της «διαπροσωπικής αλληλόδρασης», της «διαμεσολαβημένης αλληλόδρασης» και της «διαμεσολαβημένης οιονεί αλληλόδρασης».⁸ Η «διαπροσωπική αλληλόδραση» χαρακτηρίζεται από το κοινό χώρο – χρονικό πλαίσιο των προσώπων που επικοινωνούν. Ο Thompson υποστηρίζει ότι το πλαίσιο συμπαρουσίας που χαρακτήριζε την «πρόσωπο με πρόσωπο αλληλόδραση» μπορεί να αντιπαρατεθεί στην «διαμεσολαβημένη αλληλόδραση» (περιλαμβάνει τη χρήση κάποιου τεχνικού

---

⁷ McQuail, Dennis, *Εισαγωγή στην θεωρία της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1997, σελ.117.

⁸ Thompson, John., *Νεωτερικότητα και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 1999, σελ.146.

μέσου), η οποία επιτρέπει στην πληροφορία ή το συμβολικό περιεχόμενο να μεταδοθεί σε άτομα απομακρυσμένα στο χώρο, στο χρόνο ή και τα δύο (Thompson, 1999: 146). Στην τρίτη μορφή αλληλόδρασης που προτείνει ο Thompson, την «διαμεσολαβημένη οιωδεί αλληλόδραση» τονίζεται η δυνατότητα του δέκτη να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες ανάδρασης που του προσφέρουν τα νέα μέσα της τεχνολογίας και να «απαντήσει» στα μηνύματα που του προσφέρονται από τα ΜΜΕ.

Σε σχέση με την εργασία χρησιμοποιούμε τους τρεις όρους του Thompson για την «διαπροσωπική αλληλόδραση», την «διαμεσολαβημένη αλληλόδραση» και την «διαμεσολαβημένη οιωδεί αλληλόδραση» για να περιγράψουμε με ακρίβεια το εθνογραφικό παράδειγμά μας. Το κοινό στέλνει ένα μήνυμα (μαντινάδα), χρησιμοποιώντας το κινητό τηλέφωνο για να «απαντήσει» στην μαντινάδα που προβάλλεται στην οθόνη της τηλεόρασης, οπότε έχουμε μια «διαμεσολαβημένη αλληλόδραση».

Επίσης, στο κοινό προσφέρεται η δυνατότητα επιλογής, στη συμμετοχή του στην επικοινωνιακή διαδικασία, άρα έχουμε «διαμεσολαβημένη οιωδεί αλληλόδραση». Δηλαδή, αν επιθυμεί να αντιδράσει στο μήνυμα που του προσφέρεται, έχει στη διάθεσή του τα τεχνολογικά μέσα να το κάνει. Το πλαίσιο επιτέλεσης της μαντινάδας πριν την εμφάνιση των ΜΜΕ (εφημερίδες, ραδιόφωνα, τηλεόραση) χαρακτηριζόταν από ένα κοινό χώρο – χρονικό πλαίσιο, σε διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις (γλέντια, πανηγύρια, γιορτές), χωρίς ωστόσο με την εμφάνιση των ΜΜΕ αυτό να παύει να υφίσταται. Η «διαπροσωπική αλληλόδραση» χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει το πλαίσιο επιτέλεσης της μαντινάδας, όταν η τελευταία δεν μεσολαβείται από τα ΜΜΕ.

1.3 Μαζική επικοινωνία.

Η μαζική επικοινωνία προϋποθέτει την ύπαρξη ενός μαζικού ακροατηρίου, ενός συγκεκριμένου πομπού και μιας συγκεκριμένης επικοινωνιακής πρακτικής με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Το φαινόμενο της μαζικής επικοινωνίας χαρακτηρίζεται από την καθολικότητα ως προς την απήχηση των μηνυμάτων στο κοινό καθώς και το δημόσιο χαρακτήρα της. Αν και η μαζική επικοινωνία εμφανίστηκε με την εφεύρεση της τυπογραφίας και τη διάδοση του Τύπου και του βιβλίου, έγινε αντικείμενο συστηματικής μελέτης με τις ανακαλύψεις των νέων και πολλών μέσων (τύπος, κινηματογράφος, ραδιόφωνο, βιομηχανία του δίσκου, τηλεόραση, βίντεο, κ.λ.π) του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα.

Το φαινόμενο της μαζικής επικοινωνίας μελετήθηκε ως προς τη μετάδοση μιας μεγάλης ποσότητας πληροφοριών, γρήγορα και εύκολα, σε ένα μαζικό κοινό, με την ευρεία έννοια του όρου. Όμως η έννοια της μαζικής επικοινωνίας και ιδιαίτερα η λέξη «μαζική» είναι φορτισμένη αρνητικά. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό έχει να κάνει με τη θέση των θεωρητικών της Σχολής της Φρανκφούρτης (1933), οι οποίοι επεσήμαναν τη χρήση του ραδιοφώνου στη Γερμανία κάτω από την επιρροή του Ναζιστικού καθεστώτος με σκοπό τον έλεγχο, την προπαγάνδα και τη χειραγώγηση του κοινού.⁹

Η Σχολή της Φρανκφούρτης (ή Μαρξιστική Σχολή της Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Επιστήμης) ιδρύεται το 1933 στην Γερμανία με σημαντικά μέλη της τους: Horkheimer, Adorno, Marcuse, Benjamin και προσπαθεί να κατανοήσει τα φαινόμενα της μαζικής κοινωνίας και της μαζικής κουλτούρας (Αντόρνο, Λόβενταλ, Μαρκούζε, Χορκχάμερ, 1984: 18 - 25). Οι συγκεκριμένοι διανοητές λόγω των φιλελεύθερων αντιλήψεών τους, βρέθηκαν λίγο πριν την αρχή του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου στην Αμερική, όπου συγγράφουν. Οι φιλόσοφοι αυτοί προέρχονται από τη θεωρία του μαρξισμού που σημαίνει ότι γι' αυτούς ο χώρος της πνευματικής και πολιτισμικής ζωής είναι φαινόμενο των οικονομικών συνθηκών. Για τους μαρξιστές η μαζική κουλτούρα είναι η κουλτούρα, η οποία δημιουργείται και προορίζεται για τη μάζα. Το κοινό στη Σχολή της Φρανκφούρτης αντιμετωπίζεται ως μάζα, δηλαδή ως ένα κοινό, το οποίο δεν διαθέτει κριτική σκέψη και δέχεται παθητικά και άκριτα τα μηνύματα των ΜΜΕ.

---

⁹ Αντόρνο, Λόβενταλ, Μαρκούζε, Χορκχάμερ, *Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα*, Ύψιλον, Αθήνα: 1984, σελ. 9 – 17.

Όμως τα παραπάνω συνέβησαν σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου) και η θεωρία της μαζικής επικοινωνίας αντανακλά τη συγκεκριμένη εποχή κυρίως. Παρ' όλα αυτά, ο όρος επιβιώνει και χρησιμοποιείται ως τις μέρες μας μολονότι που και η εποχή και το ιστορικό - κοινωνικό πλαίσιο είναι διαφορετικό αλλά και οι εξελίξεις στην τεχνολογία επιτρέπουν περισσότερο την συμμετοχή και την αντίδραση του κοινού, αναιρώντας την παθητικότητα που κρύβει το «μαζικό».

Γιατί, όπως υποστηρίζει και ο Thompson η «μαζική επικοινωνία δεν είναι μία μονής κατεύθυνσης διαδικασία, αλλά υπάρχει πάντα δυνατότητα επικοινωνίας και αλληλόδρασης από τους παραλήπτες των μηνυμάτων, πόσο μάλλον στην εποχή μας που συντελεί σ' αυτό και η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας» (Thompson, 1999: 54). Όπως αναφέρει και ο McQuail, «με τις συμμετοχικές δυνατότητες των νέων μέσων, ο αποδέκτης μπορεί να γίνει πομπός και να χρησιμοποιήσει τα ΜΜΕ σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον» (Mc Quail, 1997: 120). Και συνεχίζοντας την σκέψη του ο Thompson, προτείνει τον όρο «διαμεσολαβημένη οιασδήποτε επικοινωνία» αντί της «μαζικής επικοινωνίας», δηλαδή μιας εν δυνάμει επικοινωνίας, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο έναν σαφή ορισμό, που ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο της έννοιας.

Σε ό,τι μας αφορά σε σχέση με τις ανάγκες της εργασίας μας η μαζική επικοινωνία διαθέτει δύο χαρακτηριστικά. Πρώτον, πραγματοποιείται με την παρέμβαση διαφόρων τεχνολογικών μέσων, τα οποία αναβαθμίζονται συνεχώς με αποτέλεσμα την εύκολη και ταχεία μεταφορά των μηνυμάτων στο κοινό. Δεύτερον, ότι με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται μια χωροχρονική αποστασιοποίηση του κοινού λόγω της φύσης των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Το μοντέλο του Lasswell (1948), είναι ένα από τα πρώτα μοντέλα ευρείας απήχησης και εξειδικεύεται στη μαζική επικοινωνία. Τα στάδια του μοντέλου είναι: Ποιός, Λέει τι, Με ποιο κανάλι, Σε ποιον, Με τι αποτέλεσμα. Το μοντέλο αυτό είναι γραμμικό, δηλαδή μονής κατεύθυνσης και αντιμετωπίζει την επικοινωνία ως μετάδοση μηνυμάτων.¹⁰ Σύμφωνα με το μοντέλο του κοινωνιολόγου Lasswell (1948) βασικά χαρακτηριστικά της μαζικής επικοινωνίας είναι ο **πομπός**, το **μήνυμα**, το **μέσο**, ο **αποδέκτης ή κοινό**, και το **αποτέλεσμα**.

---

¹⁰ Fiske John, *Εισαγωγή στην Επικοινωνία*, Αθήνα: Επικοινωνία και Κουλτούρα, 1992, σελ.50.

Πομπός ή **επικοινωνητής** είναι εκείνος που επιλέγει και συνθέτει την πληροφορία που πρόκειται να μεταδώσει και είναι ουσιαστικά το άτομο που εκκινεί τη διαδικασία της επικοινωνίας. Πομπός στη μαζική επικοινωνία θεωρείται ο παραγωγός ή ο ιδιοκτήτης του μέσου. Στη δράση του πομπού, δηλαδή στην επιλογή και στην αποστολή του μηνύματος, σημασία έχει και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του οργανισμού στον οποίο υπάγεται ο παραγωγός ή παρουσιαστής ή δημοσιογράφος κ.τ.λ. καθώς και η δυνατότητα αποστολής του μηνύματος ως προς το τεχνικό μέρος του μέσου.

Το **μήνυμα** ή **περιεχόμενο** αποτελεί τον σκοπό της επικοινωνίας, και είναι η πληροφορία, την οποία ο πομπός μεταβιβάζει στο δέκτη. Το μήνυμα κάποιου μέσου μπορεί να αφορά οποιαδήποτε θεματική που σχετίζεται με την καθημερινή μας δραστηριότητα ως ενεργά υποκείμενα. Κυρίως όμως, το μήνυμα σκοπό έχει τη μετάδοση γνώσεων, την ενημέρωση, την ψυχαγωγία, την εκπαίδευση, την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και συμπεριφοράς αλλά μπορεί να αφορά και προωθητικούς, διαφημιστικούς σκοπούς.

Το **μέσο** αποτελεί το δίαυλο της επικοινωνίας. Η λειτουργία του μέσου συνίσταται στον τεχνικό ή φυσικό τρόπο μετατροπής του μηνύματος σε σήμα, ικανό να μεταδοθεί από το κανάλι επικοινωνίας στους αποδέκτες του μηνύματος (Fiske, 1992: 48). Για παράδειγμα η φωνή είναι ένα μέσο, ή η τεχνολογία εκπομπής αποτελεί το μέσο του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης. Στη μαζική επικοινωνία τα κατεξοχήν μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι ο έντυπος λόγος, (ημερήσιος και περιοδικός), το ραδιόφωνο και η τηλεόραση. Ο τρόπος με τον οποίο τα προαναφερθέντα μέσα συγκεντρώνουν, συνθέτουν, επιλέγουν και αποστέλλουν τα μηνυμάτα τους έχει να κάνει τόσο με τη φύση του κάθε μέσου, δηλαδή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του όσο και με τους ιδιοκτήτες και παραγωγούς των μέσων.

Ο **αποδέκτης** συνιστά το **κοινό** του μηνύματος. Είναι αυτό που δέχεται την πληροφορία, την οποία μεταφέρει ο πομπός. Σύμφωνα με τον Lasswell (1948), ο όρος ακροατήριο ταυτίστηκε με τους αποδέκτες – παραλήπτες του μηνύματος. Σήμερα, ο όρος του ακροατηρίου είναι αμφιλεγόμενος, γιατί το ακροατήριο δεν είναι αναγνωρίσιμο και δεν μπορούμε να το καθορίσουμε. Γνωρίζουμε ότι είναι δυνητικοί αποδέκτες των μηνυμάτων, αλλά είναι απρόσωπο κι έτσι ο όρος του ακροατηρίου είναι ασαφής και υπάρχει πρόβλημα στο να προσδιορίσουμε το κοινό. Ωστόσο, κάποια κριτήρια και παράμετροι ορισμού του ακροατηρίου μπορεί να είναι με βάση την περιοχή, την απήχηση σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, το βιολογικό φύλο

(άνδρας – γυναίκα), την ηλικία, τις προτιμήσεις κ.λπ. Επίσης με βάση το μέσο, για παράδειγμα το κοινό της τηλεόρασης, ή την κατηγορία του περιεχομένου που επιλέγεται, ή τον τηλεοπτικό χρόνο και τις ζώνες τηλεθέασης (π.χ. πρωινό τηλεοπτικό κοινό).

Το επιθυμητό **αποτέλεσμα** της μαζικής επικοινωνίας, είναι η διαμόρφωση μιας «κοινής γνώμης»¹¹ για τους αποδέκτες του μηνύματος. Για να μάθουμε όμως τα αποτελέσματα της επικοινωνίας, χρειαζόμαστε κάποια μορφή ανατροφοδότησης από το κοινό. Στη μαζική επικοινωνία, την ανατροφοδότηση την παίρνουμε μέσω διαφόρων μετρήσεων, ποσοτικών κυρίως. Για παράδειγμα μετρήσεις θεαματικότητας, ακροαματικότητας, αναγνωρισιμότητας κ.λπ.

Στην παρούσα εργασία ερμηνεύουμε τα πέντε βασικά χαρακτηριστικά της μαζικής επικοινωνίας κατά τον Lasswell (1948) σε σχέση με την τηλεοπτική εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» ως εξής:

Χρησιμοποιώντας την έννοια του **πομπού** αναφερόμαστε στον παρουσιαστή της εκπομπής που μελετάμε, τον κύριο Γιώργο Βιτώρο, ο οποίος εκκινεί τη διαδικασία της επικοινωνίας, προτρέποντας το ακροατήριο να συμμετέχει στην εκπομπή (που πραγματοποιείται σε ζωντανή σύνδεση) στέλνοντας ένα μήνυμα (μαντινάδα ως απάντηση) μέσω κινητού τηλεφώνου.

Ο πομπός πολλές φορές κατευθύνει τα μηνύματα των ΜΜΕ. Για τον κύριο Βιτώρο η μαντινάδα θεωρείται ένα κοινό χαρακτηριστικό στοιχείο της Κρήτης και μέρος της «παράδοσής» της. Όταν τον ενθουσιάζει κάποια από αυτές λέει: «Αυτή είναι η Κρήτη μας». Μ' αυτό τον τρόπο ενισχύει την τοπική ταυτότητα των κρητικών και την αίσθηση του «συνανήκειν». Δηλαδή, ενισχύει την αντίληψη των μελών του ακροατηρίου για την τοπική τους ταυτότητα, η οποία έχει ως κοινό και ιδιαίτερο πολιτισμικό στοιχείο, τη μαντινάδα.

Αναφερόμενοι στο **μήνυμα** εννοούμε τη μαντινάδα που επιλέγει να προβάλλει ο παρουσιαστής στην τηλεοπτική οθόνη βάση της οποίας προτρέπει το ακροατήριο να απαντήσει με μια άλλη μαντινάδα, ως απάντηση. Η ανταλλαγή μαντινάδων αποτελεί τον σκοπό της επικοινωνίας μεταξύ του παρουσιαστή και του ακροατηρίου.

---

¹¹ Όταν λέμε «κοινή γνώμη» εννοούμε την διαμόρφωση μιας κοινής κοινωνικής πραγματικότητας στο κοινό. Η «κοινή γνώμη» αντανακλάται και αλληλεπιδρά με τα μέσα. Για περισσότερα σχετικά με το θέμα, βλ. Lippmann, Walter, *Κοινή Γνώμη*, Αθήνα: Κάλβος, 1988.

Σύμφωνα με τον Lasswell (1948) το **μέσο** αποτελεί το δίαυλο της επικοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια στην περίπτωση μας έχουμε δύο μέσα. Πρώτον, το μέσο της τηλεόρασης, η οποία διαμεσολαβεί το μήνυμα (μαντινάδα) ανάμεσα στο ακροατήριο και στον κύριο Βιτώρο. Δεύτερον, το μέσο του κινητού τηλεφώνου, με το οποίο το ακροατήριο στέλνει εφ' όσον το επιθυμεί το μήνυμά του (μαντινάδα) στην εκπομπή.

Χρησιμοποιώντας την έννοια του **κοινού** ή **ακροατηρίου** στην εργασία μας αναφερόμαστε στον αποδέκτη του μηνύματος, σ' αυτόν δηλαδή που δέχεται την πληροφορία, που μεταφέρει ο πομπός. Ορίζουμε το ακροατήριο με βάση την περιοχή της Κρήτης (τοπική ταυτότητα) και τα κοινά ενδιαφέροντα ή προτιμήσεις διαφόρων κοινωνικών ομάδων (δίκτυα τοπικών μουσικών και μαντιναδολόγων).

Το **αποτέλεσμα** της μαζικής επικοινωνίας για τον Lasswell (1948) δεν συνδέεται με την εκπομπή που μελετάμε, διότι το μοντέλο του Lasswell είναι γραμμικής κατεύθυνσης (το μήνυμα μεταφέρεται από τον πομπό στον δέκτη, χωρίς την δυνατότητα συμμετοχής του τελευταίου), ενώ στην περίπτωση μας έχουμε την δυνατότητα συμμετοχής του κοινού εφ' όσον το επιθυμεί, δηλαδή την «διαμεσολαβημένη οιωνεί αλληλόδραση».

1.4 Ο ρόλος του κοινού ως προς τα μηνύματα των ΜΜΕ.

Κάποια από τα κριτήρια, τα οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να ορίσουμε το κοινό είναι: με βάση την περιοχή, την απήχηση σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, τις προτιμήσεις ή την κατηγορία του περιεχομένου που επιλέγεται. Το κοινό αποτελείται από ένα σύνολο ανθρώπων με κοινά ενδιαφέροντα ή συμφέροντα.¹² Στην εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» συμμετέχουν με την αποστολή μαντινάδων, άνθρωποι, οι οποίοι έχουν ως κοινό ενδιαφέρον την δημιουργία μαντινάδων. Όπως επισημαίνει ο Δημήτρης Τσαούσης σημασία έχει η σύμπτωση της ίδιας δραστηριότητας πολλών ανθρώπων, που αποβλέπει στην ικανοποίηση της ίδιας ανάγκης στην ίδια χρονική στιγμή ή περίοδο.¹³ Σύμφωνα με τη θεωρία των χρήσεων και ικανοποιήσεων, το κοινό χρησιμοποιεί τα μέσα και λειτουργεί επιλεκτικά ως προς το περιεχόμενό τους με στόχο να ικανοποιήσει τις ανάγκες του (Windahl, 1998: 158).

Ο Maletzke δίνει ιδιαίτερη σημασία στο κοινωνικό πλαίσιο του δέκτη. Αυτός ο παράγοντας μπορεί να αναφέρεται στον περιβάλλοντα κοινωνικό περίγυρο, στην κοινότητα μέσα στην οποία ζει ο δέκτης, στις ομάδες όπου ανήκει καθώς και στα άτομα με τα οποία έρχεται σε επαφή.¹⁴ Για τον McQuail, η ενσωμάτωση και η κοινωνική αλληλόδραση μπορεί να αποτελούν κάποια κίνητρα για τη χρήση των μέσων.¹⁵ Δηλαδή, η γνώση της κατάστασης των άλλων, η δημιουργία δυνατοτήτων συσχετισμού με τους άλλους, η εκμάθηση του τρόπου εξάσκησης κάθε ρόλου και η καθιέρωση μιας βάσης για κοινωνική αλληλόδραση.

Σύμφωνα με την θεωρία των πολιτιστικών σπουδών¹⁶, το κοινό (ακροατήριο) απαρτίζεται από δίκτυα και ομάδες κοινωνικών σχέσεων, τα οποία βασίζονται στην τοποθεσία, τα ενδιαφέροντα της ομάδας κ.α.. Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας με τη δύναμη που διαθέτουν (αποτελούν σημαντικό κομμάτι της καθημερινής μας ζωής),

¹² Παπαθανασόπουλος Στέλιος, *Η τηλεόραση και το κοινό της*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2000, σελ.18.

¹³ Τσαούσης Δημήτρης, *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Αθήνα: Gutenberg, 1984, σελ.292.

¹⁴ Mc Quail Dennis, Windahl Swen, *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας: για τη μελέτη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτη, 2001, σελ.77.

¹⁵ Windahl Swen, *Εφαρμοσμένη επικοινωνία: Μια εισαγωγή στην επικοινωνιακό σχεδιασμό*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1998, σελ. 249.

¹⁶ Η θεωρία αυτή συνδέεται στενά με την Πολιτισμική Σχολή ή Σχολή του Birmingham, η οποία ιδρύθηκε τη δεκαετία του '70 στην Αγγλία και ένας από τους βασικούς σκοπούς της ήταν να μελετήσει όλες τις εκφάνσεις της παραγωγής, τη διατήρηση και όλες τις δυνατές προσλήψεις των πολιτιστικών κειμένων.

ενσωματώνονται μέσα στις ομάδες και διαμορφώνουν σύμφωνα μ' αυτές το περιεχόμενό τους. Η Πολιτισμική Σχολή του Μπίρμινγχαμ δίνει σημασία στην έλλογη ικανότητα του κοινού, το οποίο λειτουργεί κριτικά κι έρχεται σε αντίφαση με την Σχολή της Φρανκφούρτης, η οποία βλέπει το κοινό ως «μάζα», δηλαδή ως ένα παθητικό ομοιογενές κοινό, το οποίο χειραγωγείται. Στοχεύει στην ανάλυση του περιεχομένου των μέσων και γι' αυτήν είναι σημαντικός ο ρόλος της κωδικοποίησης του λόγου των μέσων από το κοινό, ο οποίος επαφίεται σε πολλαπλές αναγνώσεις ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνικής ομάδας. Είναι ξεκάθαρο, ότι η Πολιτισμική Σχολή του Μπίρμινγχαμ υιοθετεί έναν τρόπο σκέψης, ο οποίος προβάλλει και δίνει έμφαση στα ιδιαίτερα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του ακροατηρίου.

Το κοινό όπως έχουμε αναφέρει, για την παρούσα εργασία ορίζεται με βάση την περιοχή της Κρήτης (τοπική ταυτότητα) και τα κοινά ενδιαφέροντα ή τις προτιμήσεις διαφόρων κοινωνικών ομάδων (δίκτυα τοπικών μουσικών και μαντιναδολόγων). Από την συμμετοχή του κοινού στην εκπομπή με την αποστολή μαντινάδων ως απάντηση στη μαντινάδα που προβάλλεται στην οθόνη, διακρίνουμε ότι: το κοινό χρησιμοποιεί το μέσο της τηλεόρασης προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και να ψυχαγωγηθεί με αυτό τον τρόπο (Θεωρία Χρήσεων και Ικανοποιήσεων). Επίσης, το κοινό με την παρακολούθηση της εκπομπής ενισχύει την ατομική και την συλλογική¹⁷ - τοπική ταυτότητα.

Στην εκπομπή που μελετάμε, το κοινό ενεργοποιεί την σκέψη του και τον προβληματισμό του, στοιχεία, τα οποία απαιτούνται για να προχωρήσει κάποιος στη σύνθεση μιας μαντινάδας. Άρα, συμπεραίνουμε ότι το κοινό είναι ενεργό και χαρακτηρίζεται από μια έλλογη ικανότητα προκειμένου να εκφραστεί λεκτικά. Εξάλλου, δεν θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως ένα παθητικό κοινό γιατί έχει τη δυνατότητα εάν το επιθυμεί να στείλει μήνυμα με τη χρήση του κινητού τηλεφώνου (διαμεσολαβημένη οιοεινί επικοινωνία) και να συμμετέχει μ' αυτό τον τρόπο στην επικοινωνία.

---

¹⁷ Τσαούσης Δημήτρης, *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Αθήνα: Gutenberg, 1984, σελ.85.

1.5 Ο McLuhan και «Το μήνυμα του μέσου».

Ο Marshall McLuhan - Καναδός καθηγητής και διευθυντής του κέντρου Κουλτούρας και Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Τορόντο – στην προσπάθειά του να κατανοήσει τη φύση και την λειτουργία των ΜΜΕ, στη δεκαετία του '60, εισήγαγε μια ριζοσπαστική για την εποχή¹⁸ άποψη, στο θεωρητικό πεδίο των ΜΜΕ. Ο McLuhan παρατήρησε και επισήμανε ότι το «περιεχόμενο» ενός μέσου είναι πάντα ένα άλλο μέσο, άλλοθι και κάλυμμα του πρώτου» και ότι «οι κοινωνικές και ψυχικές συνέπειες των μέσων δεν βρίσκονται στις χρήσεις ή τα προϊόντα τους, αλλά στις αλλαγές κλίμακας, μορφής και ρυθμού που εισάγουν στα ανθρώπινα πράγματα ως προεκτάσεις του εαυτού μας, σταθερά φορτία στην οργάνωση των αισθήσεων και της εμπειρίας των λαών και βασικοί φυσικοί πόροι κάθε πολιτισμού»¹⁹.

Ένα από τα παραδείγματα που χρησιμοποίησε ο McLuhan για να στηρίξει την άποψή του, ήταν η χρήση του ηλεκτρικού φωτός. Το ηλεκτρικό φως απομονωμένο είναι ένα μέσο χωρίς μήνυμα. Αποκτά σημασία όμως, όταν το χρησιμοποιούμε για να ικανοποιήσουμε κάποια ανάγκη μας. Το ηλεκτρικό φως αναγνωρίζεται ως ένα δεδομένο στοιχείο, το οποίο καθιστά δυνατές βασικές καθημερινές μας ανάγκες και ποικίλες δραστηριότητες και μας επιτρέπει να έχουμε πρόσβαση σε πληροφορίες. Επομένως, όχι το «περιεχόμενο», αλλά το μέσο είναι το μήνυμα. Διότι το «μήνυμα» οποιουδήποτε μέσου ή τεχνολογίας είναι η αλλαγή κλίμακας ή ρυθμού μορφής που εισάγει στα ανθρώπινα πράγματα. Μόνο κρατώντας μια απόσταση από τις δεσμευτικές παραδοχές ενός μέσου διακρίνει κανείς τις αρχές, τους άξονες και το πολιτισμικό του πλαίσιο (Λιβιεράτος, Φραγκούλης, 1990: 23).

Στηριζόμενοι στην σκέψη του McLuhan μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η εμφάνιση αλλά και η ανάπτυξη των ΜΜΕ έφερε αλλαγές στα ανθρώπινα πράγματα, του καθημερινού τρόπου ζωής. Για παράδειγμα στο μέσο της τηλεόρασης, σημασία δεν έχουν για τον McLuhan οι επιδράσεις της, θετικές ή αρνητικές (ποσοτικές τηλεμετρήσεις, γκάλοπ), αλλά η αλλαγή που έφερε αυτή η τεχνολογία, στην

---

¹⁸ Μέχρι και τη δεκαετία του '60, οι μελετητές των ΜΜΕ ασχολούνταν κυρίως με τις επιδράσεις των μέσων (ποσοτικές μετρήσεις και γκάλοπ) στο κοινό. Η Σχολή της Φρανκφούρτης ασχολείτο με τη μελέτη του κοινού ως μάζα, σε αντίθεση με την Θεωρία των Πολιτιστικών Σπουδών, η οποία απέδιδε στο κοινό κριτήρια επιλογής των μηνυμάτων.

¹⁹ Λιβιεράτος Κώστας, Φραγκούλης Τάκης (επιμ.), Το μήνυμα του μέσου, Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1990, σελ.23.

καινούρια μορφή ενημέρωσης, ψυχαγωγίας κ.λπ. του κοινού. Το πεδίο της τηλεόρασης μετατράπηκε στη νέα μας πλατεία και γειτονιά.²⁰ Γιατί σύμφωνα και με τον Παπαθανασόπουλο «η τηλεόραση επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από το κοινωνικό περιβάλλον και παράλληλα παρεμβαίνει σ' αυτό».

---

²⁰ Παπαθανασόπουλος Στέλιος, *Η δύναμη της τηλεόρασης: η λογική του μέσου και η αγορά*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1997, σελ. 63.

1.5.1. Η παρουσία της μαντινάδας στην τηλεόραση.

Παλαιότερα, πριν την εμφάνιση των μέσων οι άνθρωποι μαζεύονταν σε παρέες και αντάλλαζαν μαντινάδες με την συνοδεία μουσικής (τραγουδιστά). Πλέον, χωρίς να παύει να υπάρχει αυτό το φαινόμενο, έχει αποκτήσει μια θέση και στο χώρο της τηλεόρασης. Κάθε Τρίτη και Πέμπτη για πολλούς θεωρείται δεδομένο ότι θα παρακολουθήσουν και θα συμμετέχουν (με το να στείλουν κάποια μαντινάδα) στην εκπομπή του κύριου Βιτώρου, ο οποίος βρίσκεται στο χώρο της τηλεόρασης από το 1990, πραγματοποιώντας εκπομπές «λαογραφικού τύπου».

Η παρουσία της μαντινάδας στην τηλεόραση, δεν σήμαινε απαραίτητα ότι θα εξαφανιζόταν από το πλαίσιο της διαπροσωπικής επικοινωνίας. Απλά, με την εξέλιξη της τεχνολογίας, το κοινό διέθετε πλέον την δυνατότητα να συμμετέχει και να αλληλεπιδρά στα μηνύματα των μέσων, δηλαδή στην περίπτωσή μας, να στέλνει μία μαντινάδα στον παρουσιαστή ως απάντηση σ' αυτήν που προβάλλεται στην οθόνη.

Άρα το «μήνυμα του μέσου» στην περίπτωσή μας, είναι η δυνατότητα που δόθηκε στη μαντινάδα να μεταφερθεί σε ένα διαφορετικό πλαίσιο επιτέλεσης, στο χώρο των ΜΜΕ και συγκεκριμένα στην τηλεόραση. Μία ακόμα διαπίστωση από τις αλλαγές που επέφερε η εξέλιξη της τεχνολογίας είναι η δυνατότητα που δόθηκε στο κοινό με τη χρήση κάποιων μέσων (π.χ. κινητό τηλέφωνο) να συμμετέχει και να αλληλεπιδρά στο περιεχόμενο των μέσων, εφ' όσον το επιθυμεί. Αναφερόμαστε δηλαδή στην «διαμεσολαβημένη οίωνει επικοινωνία» σύμφωνα με τον Thompson.

1.5.2. Το κοινωνικό δίκτυο σχέσεων και η προσωπικότητα του Γιώργου Βιτώρου.

Ένας βασικός λόγος που επιλέχθηκε η εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» είναι η προσωπικότητα και το κοινωνικό δίκτυο σχέσεων που έχει αποκτήσει ο κύριος Γιώργος Βιτώρος. Ο ίδιος είναι ένα πρόσωπο για τους κρητικούς πάρα πολύ γνωστό και οικείο λόγω της πολύχρονης (34 χρόνια) παρουσίας του στα μέσα (εφημερίδα, ραδιόφωνο, τηλεόραση) ως παρουσιαστής. Με τις εκπομπές «λαογραφικού τύπου» στην τηλεόραση, ασχολείται από το 1990 χωρίς αυτό να αποτελεί βασικό του επάγγελμα. Αποτελεί ένα πρόσωπο δραστήριο και ενεργό ως προς την κοινωνική ζωή του τόπου του. Σήμερα κατέχει την ιδιότητα του Δημάρχου Τεμένους. Ιδιότητες που κατείχε στο παρελθόν είναι οι παρακάτω: διοικητικός διευθυντής του Βενιζελίου – Παναειού Γενικού Νοσοκομείου Ηρακλείου, νομαρχιακός σύμβουλος Ηρακλείου, πρόεδρος του συλλόγου φίλων κρητικής μουσικής.

Οι παραπάνω αρμοδιότητες που κατείχε, ενίσχυσαν την κοινωνικότητά του και πάντα είχαν άμεση σχέση με το ενδιαφέρον του κυρίου Βιτώρου για τις μαντινάδες. Σε οποιαδήποτε στιγμή της καθημερινότητάς του όχι απαραίτητα στην τηλεόραση ή στο ραδιόφωνο, χρησιμοποιεί τις μαντινάδες ως μέσο επικοινωνίας, όπως μας είπε. στη συνέντευξη. Πολλές φορές αναφέρει παραδείγματα στις τηλεοπτικές εκπομπές από την επαφή του με τους ανθρώπους και τους φίλους που έχει αποκτήσει στον εργασιακό του χώρο. Για παράδειγμα, όταν δούλευε στο νοσοκομείο επιδίωκε να χρησιμοποιεί τις μαντινάδες που θυμότανε με σκοπό να ενθαρρύνει τους ασθενείς και να τους συμπαραστέκεται στα προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζαν. Όπως μας διηγήθηκε στη συνέντευξη, σε κάποιον ασθενή που είχε ακρωτηριαστεί ένα μέλος του, είχε πει:

Πουλί που είναι δυνατό και νταγιαντά,²¹ το πόνο
στα ύψη βγαίνει και πετά με μια φτερούγα μόνο.

Χαρακτηριστικό του Βιτώρου είναι, ότι παρ' όλο που ο ίδιος δεν «βγάζει» μαντινάδες θυμάται πάρα πολλές, σύμφωνα με τον ίδιο. Γενικότερα, καταγράφει όλα

---

²¹ Νταγιαντίζω ή νταγιαντώ: υποφέρω, υπομένω, ανέχομαι.

αυτά τα χρόνια μέχρι σήμερα, όλες τις μαντινάδες που εμπíπτουν στην αντίληψή του και τον εντυπωσιάζουν. Οι μαντινάδες που έχει συγκεντρώσει από διάφορους μαντιναδολόγους ανέρχονται όπως μας είπε στην συνέντευξη στις 300.000. Αυτές τις χρησιμοποιεί ως μέσο επικοινωνίας με τους φίλους του (μαντιναδολόγους) με σκοπό να τους συγκινήσει και να τους φορτίσει συναισθηματικά, ώστε να του απαντήσουν με τον ίδιο τρόπο με μία άλλη μαντινάδα.

Έχει παρακινήσει πάρα πολλούς ανθρώπους να γράφουν μαντινάδες, τόσο στα πλαίσια των εκπομπών του, αλλά και εκτός αυτών. Η προσωπικότητα του Γιώργου Βιτώρου και η ενασχόλησή του με την παρουσίαση πολιτιστικών θεμάτων και ειδικότερα το ενδιαφέρον του για την μαντινάδα ελκύει τα άτομα που ασχολούνται με τη δημιουργία αυτών αλλά και οποιονδήποτε από τους θεατές να στέλνουν μαντινάδες στην εκπομπή. Δηλαδή, προκαλεί την επικοινωνία και αλληλεπίδραση κοινών γνωστών μέσω των μαντινάδων. Επιδιώκει να επικοινωνούν οι φίλοι (μαντιναδολόγοι) μ' αυτόν τον τρόπο.

Ο κύριος Βιτώρος αποτελεί ένα πρόσωπο κοινωνικά αναγνωρισμένο, με πλούσιο δίκτυο κοινωνικών σχέσεων. Οι κοινωνικές επαφές και σχέσεις που έχει αποκτήσει όλα αυτά τα χρόνια από τα μέσα αλλά και γενικότερα από την ενασχόλησή του με την παρουσίαση πολιτιστικών εκδηλώσεων, κλπ. διαφαίνονται πρωτίστως εκτός τηλεόρασης. Στην Κρήτη επικρατεί η αντίληψη ότι το πρόσωπο του θεωρείται το πιο κατάλληλο να παρουσιάσει οτιδήποτε έχει σχέση με την «παράδοση» της Κρήτης (μαντινάδα, κρητική μουσική, χορός κ.λπ.). Παρ' όλο που ζει στο Ηράκλειο είναι αποδεκτός και του γίνονται προσκλήσεις από όλη την Κρήτη (Ρέθυμνο, Χανιά, Άγιος Νικόλαος). Άρα και η ενασχόλησή του με την παρουσίαση εκδηλώσεων εκτός τηλεόρασης συμβάλλουν στη δημιουργία, ενίσχυση και τόνωση αυτών των σχέσεων.

Από τις συζητήσεις του κοινού, που έχουν να κάνουν με την εκπομπή, δικαρινουμε την εξής συμπεριφορά: Τα μέλη του κοινού όταν αναφέρονται στις διαπροσωπικές τους επαφές για την εκπομπή, κάνουν λόγο για το όνομα του παρουσιαστή και όχι για τον τίτλο της εκπομπής. Χαρακτηριστική είναι η φράση «Θα δω το Βιτώρο» και όχι «Θα δώ την εκπομπή Πεσ τση ζηλιάρας σου καρδιάς». Απ' αυτό διακρινουμε ότι η προσωπικότητα του Βιτώρου υπερέχει από τον τίτλο της εκπομπής αλλά και από τον τηλεοπτικό σταθμό «Creta Channel».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 «Παράδοση».

Σύμφωνα με την μελέτη των Hobsbawm και Ranger (1983) *Η επινόηση της παράδοσης* όλες οι «παραδόσεις» και όλοι οι πολιτισμοί είναι αποτελέσματα πολιτισμικών διαδικασιών επινόησης.²² Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι οι «παραδόσεις» είναι κάτι το ψεύτικο αφού αποτελούν σημαντικές πτυχές της κοινωνικής ζωής των ατόμων. Για τα άτομα θεωρείται αρκετά σημαντικό να αισθάνονται ότι ανήκουν σε ένα κοινωνικό σύνολο και ότι έχουν μία συλλογική ταυτότητα, η οποία προσδιορίζεται από κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Η μαντινάδα στην Κρήτη είναι μια μορφή λαϊκής τέχνης που σχετίζεται με την προφορική ποίηση και θεωρείται ένα στοιχείο της «παραδόσής» της. Για τους κρητικούς η μαντινάδα αποτελεί ένα «πολιτισμικό στοιχείο» το οποίο μεταδίδεται από τη μια γενιά στην επόμενη ισχυροποιώντας με αυτό τον τρόπο την συλλογική ταυτότητα και την θέση τους μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο που ανήκουν. Είναι και ένας τρόπος για αυτούς να διαφοροποιούνται σε σχέση με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο.

Γενικότερα, σε ό,τι αφορά τον όρο της «παραδόσης» παρατηρούμε ότι όσο περισσότερο χρησιμοποιείται στην εποχή μας, τόσο πιο προβληματικός γίνεται, αφού δεν υπάρχει ένας ορισμός κοινά αποδεκτός. Όπως προαναφέρθηκε, όλες οι «παραδόσεις» είναι επινοημένες²³ και ο καθένας προσλαμβάνει το νόημα της «παραδόσης» ανάλογα με τις ανάγκες που θέλει να ικανοποιήσει. Η έννοια της «παραδόσης» απομονωμένη, δεν είναι κάτι που έχει υπόσταση. Όμως πρέπει να τονίσουμε, ότι η έννοια της «κατασκευής» που ενέχει κάθε «παραδόση» δεν σημαίνει απαραίτητα ότι οι «παραδόσεις» είναι κάτι το ψεύτικο. Αντιθέτως αποτελούν μια πολύ σημαντική πτυχή για τα άτομα αφού κατέχουν σημαντικό μέρος της ενεργούς κοινωνικής δράσης τους.

Στον χώρο της επιστήμης η «παραδόση» έχει γίνει αντικείμενο μελέτης διαφόρων επιστημών, όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία κ.α. Αρχικά, η «παραδόση» στον ελλαδικό χώρο μελετήθηκε από την επιστήμη της «λαογραφίας», όμως ο σκοπός της μελέτης δεν ήταν επιστημονικός αλλά «εθνικός». Η «λαογραφία»

---

²² Για περισσότερα σχετικά με τις επινοημένες παραδόσεις βλ. Hobsbawm Eric, Ranger Terence, *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο: 2004.

χρησιμοποίησε την έννοια της «παράδοσης» (μέσα από την θεωρία της ιστορικής συνέχειας και την ιδεολογική χρήση του παρελθόντος) για να τονώσει την «εθνική συνείδηση» και ταυτότητα του νεοσύστατου ελληνικού «έθνους – κράτους».²⁴

Υπό την πλέον γενική έννοια, η παράδοση αναφέρεται σε οτιδήποτε μεταβιβάζεται ή κληροδοτείται από το παρελθόν.²⁵ Στο παράδειγμά μας, ο παρουσιαστής της εκπομπής προτρέπει το κοινό να γράφει μαντινάδες, «για να μη χαθεί όπως λέει, η παράδοση της». «Η παράδοση» ως σύστημα έγκλισης πολιτισμικών προϊόντων, είτε κληρονομούμενων από το παρελθόν στο παρόν είτε κληροδοτούμενων από το παρόν στο μέλλον, τείνει να θεωρείται ως κάτι ακέραιο, αντιθετικό στις αλλαγές, επειδή υποστηρίζει και συντηρεί ήθη, έθιμα και συνήθειες, οι οποίες καθιερώθηκαν πριν την βιομηχανοποίηση, την αστικοποίηση και τις τηλεπικοινωνίες, καθιστώντας τις περιττές».²⁶ Όμως οι μηχανισμοί μεταβίβασης της πολιτισμικής κληρονομιάς από τη μια γενιά στην άλλη έχουν μια ικανότητα αφομοίωσης τέτοια, που κάθε στοιχείο της ενεργοποιείται πάντα και εκσυγχρονίζεται, μέσω ενός αδιάκοπου διαλόγου με το σύνολο της κοινωνίας.²⁷

Διαπιστώνουμε ότι ο όρος της «παράδοσης» είναι προβληματικός κι ότι δεν υπάρχει ένας σαφής ορισμός γι' αυτήν διότι το περιεχόμενό της αλλάζει κάθε φορά ανάλογα με το ιστορικό - κοινωνικό – πολιτισμικό – οικονομικό πλαίσιο κάθε εποχής και τις ανάγκες των ατόμων που ικανοποιεί. Δηλαδή ενώ στο πέρασμα του χρόνου η «παράδοση» μένει ίδια σαν λέξη, το περιεχόμενό της ωστόσο αλλάζει.

---

²⁴ Herzfeld, M., *Πάλι Δικά μας, Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2002, σελ.37.

²⁵ Thompson, John, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 1999, σελ.305 (παραθέτει τον Shils, Tradition).

²⁶ Παυλοπούλου Ηρώ, *Μουσική, Ήχος, Τόπος*, ΤΛΠΜ, σελ. 81.

²⁷ Δαμιανάκος Στάθης, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα: Πλέθρον, 1987, σελ. 56.

2.1.1 Οι τέσσερις πλευρές της «παράδοσης» σύμφωνα με τον Thompson.

Σύμφωνα με τον Σύλλογο Κρητών Στιχουργών «Μιχάλης Καυκαλάς» μαντινάδα είναι ένα δεκαπεντασύλλαβο δημιούργημα με πλήρη ομοιοκαταληξία, σαφές νόημα, «κρητικοπούλες»²⁸ λέξεις και ποιητικά στοιχεία. Οι μαντιναδολόγοι - μέλη του συλλόγου θεωρούν μαντινάδες μόνο εκείνες που διαθέτουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Όμως, υπάρχουν και πολλοί μαντιναδολόγοι (συνήθως νέοι), οι οποίοι εισάγουν λέξεις, οι οποίες δεν ανήκουν στην κρητική διάλεκτο, με αποτέλεσμα αυτές οι μαντινάδες να χαρακτηρίζονται (από τα μέλη του συλλόγου) ως δίστιχα, τα οποία υπάρχουν και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο.

Με αυτό τον τρόπο βλέπουμε πώς η «παράδοση» μέσα από κάποια χαρακτηριστικά λαμβάνει ένα νόημα σύμφωνα με κάποιες παραδοχές, πεποιθήσεις κ.λπ. Εδώ, έχουμε την ερμηνευτική πλευρά της «παράδοσης». Τα μέλη του συλλόγου ερμηνεύουν την μαντινάδα με έναν συγκεκριμένο ορισμό και αποκλείουν οτιδήποτε άλλο. Παρακάτω, παρατίθενται οι υπόλοιπες τρεις πλευρές της «παράδοσης» σύμφωνα με τον Thompson ως εργαλεία κατανόησης και περιγραφής της «παράδοσης».

Ο Thompson προκειμένου να κατανοήσει τα χαρακτηριστικά της «παράδοσης» διέκρινε τέσσερις διαφορετικές πλευρές την ερμηνευτική, την κανονιστική, την νομιμοποιητική και την ταυτοτική.²⁹ Στην πράξη βλέπουμε ότι οι πλευρές αυτές επικαλύπτονται ή συγχωνεύονται η μία με την άλλη. Κατηγοριοποιώντας τις όμως έχουμε μια ξεκάθαρη εικόνα για το τι ενυπάρχει στην «παράδοση» κάθε φορά. Ας δούμε όμως αναλυτικά την οπτική κατανόησης που πρεσβεύει η κάθε μία απ' αυτές τις πλευρές.

Η **ερμηνευτική πλευρά** κατανοεί την παράδοση ως ένα σύνολο παραδοχών του παρελθόντος, οι οποίες θεωρούνται δεδομένες για την οργάνωση της καθημερινής ζωής των ατόμων και που μεταβιβάζονται από τη μια γενιά στην άλλη. Προσφέρει δηλαδή ένα πλαίσιο για την κατανόηση του κόσμου. Δηλαδή, όλη η κατανόηση βασίζεται σε προϋδεάσεις, σ' ένα σύνολο παραδοχών που θεωρούμε δεδομένες και απαρτίζουν την παράδοση στην οποία ανήκουμε.

²⁸ Εννοεί λέξεις που ανήκουν στην κρητική διάλεκτο.

²⁹ Thompson, John, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 1999, σελ.304.

Σύμφωνα με την **κανονιστική πλευρά** πολλές παραδοχές, πεποιθήσεις και πρότυπα συμπεριφοράς που κληροδοτούνται από το παρελθόν αποτελούν ένα κανονιστικό οδηγό για τις πράξεις και τις πεποιθήσεις στο παρόν. Αυτή η διαδικασία αντανακλάται με δύο τρόπους. Πρώτον, με την ένταξη πολλών πρακτικών, οι οποίες κληροδοτούνται από το παρελθόν στη καθημερινή ζωή (ρουτίνα) και την απόκτηση ενός εθιμικού χαρακτήρα. Δεύτερον, με την αιτιολόγηση συγκεκριμένων πρακτικών στην παράδοση. Αυτό φαίνεται και μέσα από τυπικές φράσεις που χρησιμοποιούμε: «αυτό πιστεύαμε πάντα», «αυτό κάναμε πάντα».

Η **νομιμοποιητική πλευρά** υποστηρίζει ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες, η «παράδοση» μπορεί να γίνει πηγή υποστήριξης στην άσκηση εξουσίας και αυθεντίας, να αποκτήσει δηλαδή πολιτικό χαρακτήρα. Ένας από τους τρόπους, σύμφωνα με τον Μαξ Βέμπερ με τον οποίο θεσπίζεται η νομιμοποίηση ενός συστήματος κυριαρχίας είναι η στήριξή του σε παραδοσιακά θεμέλια, στην πίστη, στην ιερότητα της πανάρχαιας παράδοσης - «παραδοσιακός τύπος κυριαρχίας» (Thompson, 1999: 307).

Σύμφωνα με την **ταυτοτική πλευρά** έχουμε την ατομική και την συλλογική ταυτότητα. Η «ατομική ταυτότητα» αναφέρεται σε εκείνο το άτομο που είναι προικισμένο με κάποια χαρακτηριστικά και δυνατότητες, και με συγκεκριμένη πορεία στη ζωή ενώ η «συλλογική ταυτότητα» αναφέρεται στο μέλος μιας κοινωνικής ομάδας, μιας συλλογικότητας. Έχει να κάνει με την αίσθηση του «συνανήκειν», δηλαδή του να είσαι μέλος μιας ομάδας με την ιστορία της και το πεπρωμένο της. Ως παραδοχές, πεποιθήσεις και μοντέλα συμπεριφοράς που έρχονται από το παρελθόν, οι παραδόσεις μας παρέχουν πάντα κάποια από τα συμβολικά υλικά για τη διαμόρφωση και των δύο ταυτοτήτων. Επομένως, η έννοια του ατόμου και του αίσθησης του συνανήκειν διαμορφώνονται από τις αξίες, πεποιθήσεις και τα μοντέλα συμπεριφοράς που φτάνουν στις μέρες μας από το παρελθόν εξαρτώμενα από το κοινωνικό γίγνεσθαι.

2.2 Η διαμεσολάβηση της «παράδοσης» από τα ΜΜΕ.

Στις απόψεις που εκφράστηκαν σχετικά με την διαμεσολάβηση της «παράδοσης» από τα ΜΜΕ, κυρίαρχη ήταν η άποψη που διατυπώθηκε στα πλαίσια της θεωρίας του εκσυγχρονισμού κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60. Σύμφωνα με αυτήν, οι «σύγχρονες κοινωνίες» αντιπαραβάλλονται με τις «παραδοσιακές κοινωνίες», οι οποίες προηγήθηκαν. Επίσης, βασική της θέση ήταν ότι με την ανάπτυξη των «σύγχρονων κοινωνιών» οι «παραδόσεις» φθίνουν και παύουν να υπάρχουν. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια όλες αυτές οι θεωρίες περί εκσυγχρονισμού, που έπαιρναν ως δεδομένη την άποψη ότι η «παράδοση» ανήκει στο παρελθόν αρχίζουν να αμφισβητούνται.

Κοινωνιολόγοι όπως ο Ulrich Beck και Anthony Giddens ανέπτυξαν μια διαφορετική θέση (Thompson, 1999: 302). Σύμφωνα μ' αυτούς, η διαδικασία του εκσυγχρονισμού δεν εξαφανίζει τις «παραδοσιακές» πρακτικές αλλά αλλάζει μόνο την υπόστασή τους. Υποστηρίχθηκε ότι οι «παραδόσεις» μολονότι χάνουν όλο και περισσότερο την αυτονόητη αξία τους, μπορούν ωστόσο να επιβιώσουν με διάφορες μορφές σε ένα διαφορετικό πλαίσιο επιτέλεσης.³⁰

Στα πλαίσια του παραδείγματός μας, η μαντινάδα μπορεί να εμφανίστηκε στην τηλεόραση αλλά αυτό δε σήμαινε ότι εξαφανίστηκε από το πλαίσιο της διαπροσωπικής αλληλόδρασης. Εξακολουθεί να έχει πρωταρχικό ρόλο σε όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις. Η ανταλλαγή μαντινάδων για τους κρητικούς παρατηρείται σε δύο μορφές. Στις διαπροσωπικές τους επαφές, στα πανηγύρια, γάμους, παρέες κ.λπ.. Στην επικοινωνία τους μέσω κινητών τηλεφώνων και με τη χρήση του διαδικτύου. Με την ανάπτυξη των κοινωνιών και την τεχνολογική πρόοδο, οι ρυθμοί της ζωής έχουν γίνει πιο γρήγοροι και οι άνθρωποι εκμεταλλεύονται τα μέσα ως προς την άμεση επικοινωνία που τους προσφέρουν. Ουσιαστικά, οι άνθρωποι με το να οικειοποιούνται τα μέσα, τα χρησιμοποιούν προς όφελός τους. Είναι επόμενο ότι κάποια στιγμή στοιχεία της «παράδοσης» θα ενσωματωθούν στα μέσα και θα διαμεσολαβηθούν από αυτά. Με αυτό τον τρόπο η «παράδοση» χωρίς να παύει να υφίσταται εμφανίζεται και σε άλλα πλαίσια, διαφορετικά.

---

³⁰ Thompson, John, *Νεωτερικότητα και μέσα επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 1999, σελ. 303, (παραθέτει τον Giddens, 1994, 84).

Όπως αναφέρει ο Thompson «πριν την ανάπτυξη των μαζικών μέσων επικοινωνίας, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονταν οι άνθρωποι το παρελθόν, ως συνιστώσα της παράδοσης, και τον κόσμο γενικότερα, πέρα από το δικό τους άμεσο περιβάλλον, διαμορφωνόταν κυρίως μέσω των προφορικών «παραδόσεων» έτσι όπως παράγονταν στις κοινωνικές συναναστροφές της καθημερινής ζωής ή όπως αλλιώς χαρακτηρίζει στη σφαίρα της πρόσωπο με πρόσωπο «αλληλόδρασης» (Thompson, 1999: 298).

Η ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών, η οποία συνοδευόταν από την τεχνολογική πρόοδο (νέα δίκτυα επικοινωνίας) έδωσε τη δυνατότητα στα άτομα να μαθαίνουν, να παρατηρούν και γενικά να γνωρίζουν άλλους κόσμους πέρα απ' αυτούς της καθημερινότητάς τους. Κι ενώ οι προφορικά μεταδιδόμενες παραδόσεις εξακολούθησαν να παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή πολλών ατόμων, παράλληλα άλλαξαν μορφή καθώς το συμβολικό περιεχόμενο της «παράδοσης» εγγράφηκε στα νέα μέσα επικοινωνίας. Αξίζει να τονιστεί ότι η η διαπροσωπική αλληλόδραση δεν εξαφανίστηκε αλλά εξακολούθησε να υπάρχει μαζί όμως με την αλληλόδραση των μέσων. Βέβαιο, είναι ότι με την μεσοποίηση της, η «παράδοση» απέκτησε νέα χαρακτηριστικά. Συνδέθηκε με νέους χώρους, οι οποίοι υπερέβησαν τα όρια της διαπροσωπικής επικοινωνίας.

Η «παράδοση» ως ένα σύνολο πρακτικών και κανόνων, συμβολικού χαρακτήρα, αποτελεί ουσιαστικά μια εκδοχή του παρελθόντος που μέσω της επανάληψης μεταφέρει συγκεκριμένες αξίες, οι οποίες συνδέουν τα μέλη μιας κοινότητας με κοινές εμπειρίες, με μια κοινή καταγωγή και με μια συγκεκριμένη περιοχή, την πατρίδα.³¹ Όταν αυτή η διαδικασία διαμεσολαβείται από τα ΜΜΕ καταφέρνει να ενισχύει στα άτομα την αίσθηση του συνανήκειν και να τονώνει τη συλλογική ταυτότητα, στα πλαίσια μιας φαντασιακής³² κοινότητας.

Ο κύριος Βιτώρος σε συνέντευξή του αναφέρει ότι «η παράδοση μόνο όφελος μπορεί να έχει από την τηλεοπτική προβολή». Ένας από τους στόχους μας σ' αυτή την έρευνα είναι να απαντήσουμε στο ερώτημα για το αν τα μέσα επιδρούν θετικά ή αρνητικά δίνοντας έμφαση στο παράδειγμα της μαντινάδας.

---

³¹ Δέλτσου, Ελευθερία, 1995, *Ο ιστορικός τόπος και η σημασία της παράδοσης για το έθνος – κράτος*, σελ.109. Το κείμενο αυτό βασίζεται σε υλικό της διδακτορικής διατριβής *Praxes of Tradition and Modernity in a Village in Northern Greece* που υποστηρίχθηκε το Σεπτέμβριο του 1995 στο Indiana University των Η.Π.Α.

³² Για περισσότερα βλ. Anderson Benedict, *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Αθήνα: Νεφέλη, 1997.

2.3 Η «παράδοση» της μαντινάδας στην Κρήτη.

Η μαντινάδα στην Κρήτη αποτελεί μία μορφή λεκτικής επικοινωνίας για τους κατοίκους της και έκφρασης των βιωμάτων και των συναισθημάτων τους, η οποία πραγματοποιείται με το «ταίριασμα»³³ δύο δεκαπεντασύλλαβων στίχων με ομοιοκαταληξία. Η μαντινάδα έχει εγγραφεί στην «παράδοση» της Κρήτης, είναι κάτι, το οποίο «μαθαίνεται», μεταδίδεται από την μία γενιά στην άλλη και θεωρείται από τους μη Κρητικούς ως ένα χαρακτηριστικό ιδιαίτερο στοιχείο ως προς την λαϊκή ποίηση, της Κρήτης. Πριν αναφερθούμε όμως αναλυτικά στη μαντινάδα θα προσεγγίσουμε την χωροχρονική εμφάνιση και εξέλιξη του δίστιχου γενικότερα και της ομοιοκαταληξίας.

Ο Samuel Baud-Bovy στη μελέτη του για το δημοτικό τραγούδι υποστηρίζει ότι η ομοιοκαταληξία πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη του 14ου αιώνα στην έντεχνη ποίηση (Μανούσακας – van Gemert) και σιγά σιγά επιβλήθηκε σε όλα τα νησιώτικα τραγούδια κι ότι την έφεραν οι Φράγκοι (Γάλλοι, Γενοβέζοι και προ παντός Ενετοί) στα νησιά που κυριεύσαν στις Σταυροφορίες.³⁴ Το δίστιχο γεννήθηκε στο νησιώτικο Φραγκοκρατούμενο χώρο του νότιου Αιγαίου (Κρήτη, Δωδεκάνησα, Κύπρος) γύρω στο 15ο αιώνα και συνδέεται άμεσα με τη διάδοση της ιταλικής ρίμας (ομοιοκαταληξίας), η οποία ευνόησε την αυτονόμηση της δίστιχης στροφής σε ιδιαίτερη φόρμα με αυτοτέλεια νοήματος. Αυτή η διαπίστωση προέκυψε μετά από έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τη μελέτη της διαμόρφωσης του δίστιχου ως μία ξεχωριστή (αυτόνομη) ποιητική φόρμα και μάλιστα απ' τις πιο χαρακτηριστικές του δημοτικού τραγουδιού.³⁵

---

³³ Όπως αναφέρει και ο Michael Herzfeld στο 1^ο Συμπόσιο Κρητικής Παράδοσης Δήμου Ανωγείων, 13 Αυγούστου 1993. *Η κρητική μαντινάδα και η κοινωνική έκφραση της αντιπαλότητας*, Σελ.20, το «ταίριασμα» εκφράζει μια σειρά παράλληλων φαινομένων, την ένταση μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, πειθαρχημένης στιχουργίας και καλλιτεχνικής τόλμης, συμβατικής συμπεριφοράς και προκλητικού εγωισμού. Οι κρητικοί διετήρησαν αυτή την «παράδοση» της μαντινάδας, την εντυπωσιακή δυνατότητα να «ταιριάζουν» δηλαδή δίστιχα σε κάθε σχεδόν κοινωνική ή προσωπική εκδήλωση.

³⁴ Baud – Bovy S., *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*, Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, 1994, σελ.31.

³⁵ Καψωμένος Ερατοσθένης, *Δημοτικό τραγούδι: μια διαφορετική προσέγγιση*, Αθήνα: Πατάκης, σελ.61.

Σύμφωνα με το Γιώργο Αμαργιανάκη,³⁶ ο οποίος προλογίζει στο βιβλίο του Γιάννη Παυλάκη «*Κρητική δημοτική ποίηση, Οι μαντινάδες*» υποστηρίζει ότι το δίστιχο με ομοιοκατάληκτους ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους, κοινώς «μαντινάδα» εμφανίζεται ως αυτοτελές ποιητικό είδος, κατά τη γνώμη πολλών ερευνητών, στα τέλη του 14ου αιώνα. Έκτοτε αρχίζει να καλλιεργείται συστηματικά σε πολλές ελληνικές περιοχές και ιδίως του νησιωτικού χώρου. Στην Κρήτη, όπου ακόμη και σήμερα παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθιση, έχει καθιερωθεί ως ένα από τα σημαντικότερα μέσα λαϊκής καλλιτεχνικής έκφρασης.

Βασικοί φορείς της μαντινάδας είναι οι λαϊκοί μουσικοί (λυράρηδες, λαουτιέρηδες), οι ριμαδόροι³⁷, αλλά και οι απλοί άνθρωποι, οι οποίοι συνηθίζουν να τραγουδούν με θαυμαστή ευχέρεια στα γλέντια τους διάφορα δίστιχα, άλλοτε «παραδοσιακά» (με την έννοια ότι έχουν δοκιμαστεί στο πέρασμα του χρόνου και έχουν πλέον καθιερωθεί) και άλλοτε αυτοσχέδια, ανάλογα με την περίπτωση. Οι μαντινάδες τραγουδιούνται πάνω σε διάφορους μελωδικούς σκοπούς από τους οποίους άλλοι είναι χορευτικοί και άλλοι εξυπηρετούν καθαρά και μόνο το τραγούδι. Οι σκοποί αυτοί είναι πρότυπες, μικρές σε έκταση, απλές και ευκολομνημόνευτες μελωδίες, πάνω στις οποίες μπορούν να προσαρμοστούν διάφορα, ανάλογα με τη διάθεση και την περίπτωση, ποιητικά κείμενα.³⁸ Οι μαντινάδες προσαρμόζονται στους σκοπούς αυτούς ανάλογα με την περίπτωση (μαντινάδες επαινετικές, ευχετικές, σατιρικές, ερωτικές, της ξενιτιάς, κ.ο.κ.).

Ένας σκοπός, ο οποίος είναι φτιαγμένος για να ειπωθούν μαντινάδες είναι οι λεγόμενες κοντυλιές, οι οποίες δεν έχουν αυστηρά καθορισμένη μορφολογική δομή. Οι κοντυλιές αποτελούνται από μικρές, αυτόνομες και απλές ως προς τον πυρήνα τους μελωδικές φράσεις, οι οποίες επιδέχονται καλλωπισμούς με τη μέθοδο του περιορισμένου αυτοσχεδιασμού και μπορούν να συνδυαστούν κατά ποικίλους τρόπους.³⁹ Η επανειλημμένη χρήση των κοντυλιών στο πέρασμα του χρόνου έχει ως αποτέλεσμα την ονομασία και τον προσδιορισμό κάποιων κοντυλιών με βάση το

---

³⁶ Παυλάκης Γιάννης, *Κρητική δημοτική ποίηση, Οι μαντινάδες*, Αθήνα:Βιβλιοεκδοτική Α.Ε.Μ.Γ., Αναστασάκης, 1994, σελ.16.

³⁷ Σύμφωνα με τον Θεόδωρο Ρηγιγιώτη ριμαδόρο λέμε γενικότερα τον στιχοπλόκο και ειδικότερα εκείνον που δημιουργεί ρίμες, πολύστιχα ποιήματα με ομοιοκαταληξία (πανελλήνιο είδος της λαϊκής ποίησης, όπως φαίνεται και στην εισαγωγή της συλλογής δημοτικών τραγουδιών του Κλωντ Φωριέλ). Πηγή: www.cretan-music.gr.

³⁸ Αμαργιανάκης Γεώργιος, *Κρητική βυζαντινή και παραδοσιακή μουσική*, στο: Κρήτη, Ιστορία και πολιτισμός, Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης, Τόμος Β', Ηράκλειο 1988, σελ.325.

³⁹ Όπως αναφέρεται στον πρόλογο του Αμαργιανάκη στο βιβλίο Παυλάκης Γιάννης, *Κρητική δημοτική ποίηση, Οι μαντινάδες*, Αθήνα: Βιβλιοεκδοτική Α.Ε.Μ.Γ., Αναστασάκης, 1994, σελ.17.

ποιητικό κείμενο, το οποίο συναρτάται άμεσα από το ιστορικό, κοινωνικό πλαίσιο της κάθε εποχής, π.χ. κοντυλιές της αυγής. Όπως αναφέρει κι ο Γρηγόρης Σηφάκης στο βιβλίο του *«Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού»* η διαδικασία παραγωγής και αναπαραγωγής των έργων της λαϊκής τέχνης γίνεται συναρτήσει των κοινωνικών συμφραζομένων και των συγκεκριμένων περιστάσεων και συνθηκών που επικρατούν κατά τον χρόνο της παραγωγής.⁴⁰

Σ' αυτό το σημείο μπορούμε να αναφέρουμε ότι η συνάρτηση αυτή είναι στενή και μπορεί να επηρεάζει όχι μόνο τη μορφή, την ονομασία αλλά και τη διάρκεια, την λειτουργία και το νόημα των έργων. Για παράδειγμα είναι σύνηθες φαινόμενο στην Κρήτη και γενικότερα στα νησιά να τραγουδιούνται πολλές φορές μαντινάδες μέσα σε ένα κλίμα «ανταγωνισμού», στο οποίο μετέχουν ως «εξάρχοντες» του τραγουδιού οι πιο δυνατοί και οι πιο καλοί στον αυτοσχεδιασμό τραγουδιστές της παρέας. Μ' αυτό τον τρόπο, το νόημα της μουσικής επιτέλεσης αποκτά μια ιδιαίτερη, υπονοούμενη σημασία, που εξαρτάται από την πορεία του αυτοσχεδιασμού (δηλαδή από τα ποιητικά συμφραζόμενα), από τον ίδιο τον τραγουδιστή, και ακόμη περισσότερο από εκείνον στον οποίο ο τραγουδιστής κατευθύνει το στίχο του.

Ως προς τον αυτοσχεδιασμό των ποιητικών κειμένων αξίζει να παρατηρήσουμε ότι, σε αντίθεση με άλλες ελληνικές περιοχές, όπου κάθε μελωδία συνδέεται, κατά κανόνα, με ένα σταθερό ποιητικό κείμενο, στην Κρήτη όλες οι μελωδίες και ιδίως οι χορευτικές, δεν έχουν σταθερά ποιητικά κείμενα, απαραίτητα, αλλά δέχονται διάφορα και ανάλογα με την περίπτωση δίστιχα, τα οποία οι τραγουδιστές άλλοτε αυτοσχεδιάζουν και άλλοτε, προπαρασκευάζουν. Επίσης, μπορεί να ειπωθούν μαντινάδες «παραδοσιακές» (που έχουν διασωθεί και έχουν αντέξει και καθιερωθεί στο πέρασμα του χρόνου). Λέγοντας ότι αυτοσχεδιάζουν εννοούμε: ότι συνθέτουν δίστιχα που τα εμπνέονται εκείνη τη στιγμή, δηλ. δίστιχα πρωτότυπα που ουδέποτε άλλοτε έχουν ακουστεί και δεύτερον, ότι κάνουν συνδυασμούς από τα ήδη γνωστά δίστιχα προς εξυπηρέτηση κάποιας ανάγκης περιστασιακής. Δημιουργούν έτσι αυτοσχέδιες σειρές διστίχων, που λόγω της

---

⁴⁰ Σηφάκης Γρηγόρης, *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*, Ηράκλειο: ΠΕΚ, 1988, σελ.12.

νοηματικής ομοιομορφίας του περιεχομένου τους, δίδουν την εντύπωση αυτοτελών τραγουδιών.⁴¹

Υπάρχει όμως και μία άλλη στάση που παρατηρείται έντονα στην Κρήτη αυτήν την εποχή, η οποία δεν στηρίζεται στον στιγμιαίο αυτοσχεδιασμό κατά την διάρκεια της μουσικής επιτέλεσης αλλά στην επίδειξη γοήτρου και κοινωνικής δύναμης («κόζι», «κοζαλής άντρας»)⁴². Αυτή η τακτική υιοθετείται και έχει ιδιαίτερη απήχηση και εφαρμογή στην νεολαία (αγόρια), η οποία σε συνδυασμό με την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κατανάλωση αλκοόλ,⁴³ συνηθίζει σε κάθε γλέντι ή κοινωνική συνέντευση (γάμος, βάφτιση, αρραβώνας κ.λπ.) να παρευρίσκεται πάνω στο πάλκο (συνήθως στο τέλος του γλεντιού, κατά τις πρώτες πρωινές ώρες) και παίρνοντας το μικρόφωνο, να δημιουργεί μία ασφυκτική ατμόσφαιρα για τους μουσικούς, τραγουδώντας μαντινάδες και παραληρώντας.

Οι μαντινάδες των νέων σ' αυτή την περίπτωση δεν βασίζονται στον στιγμιαίο αυτοσχεδιασμό αλλά προέρχονται από άλλους δημιουργούς, των οποίων μαντινάδες θυμούνται και τραγουδούν.⁴⁴ Οι μαντινάδες που τραγουδούν σ' αυτές τις περιπτώσεις έχουν συνήθως θέματα που αφορούν τον έρωτα, τα όπλα, την κοινωνική δύναμη κ.λπ. Αυτές οι μαντινάδες χαρακτηρίζονται από τους παλαιότερους που ασχολούνται με τη μαντινάδα ως μη ποιοτικές, επειδή χρησιμοποιούν λέξεις, οι οποίες δεν ανήκουν στο κρητικό γλωσσικό ιδίωμα και θεματικές όπως τα όπλα, το αλκοόλ, τα οποία δεν εγκρίνουν και θεωρούν ότι ξεφεύγουν από την «παράδοση» της μαντινάδας.

Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η εικόνα που παρουσιάζει η μαντινάδα για τους «άλλους», τα άτομα, δηλαδή, τα οποία δεν κατάγονται από την Κρήτη αποκτά ταυτόσημη σημασία με τον τόπο, δηλαδή την περιοχή της Κρήτης. Αυτό για κάποιους λειτουργεί ως κριτήριο σύμφωνα με το οποίο εκδίδονται συλλογές

---

⁴¹ Όπως αναφέρεται στον πρόλογο του Αμαργιανάκη στο βιβλίο Παυλάκης Γιάννης, *Κρητική δημοτική ποίηση. Οι μαντινάδες*, Αθήνα: Βιβλιοεκδοτική Α.Ε.Μ.Γ., Αναστασάκης, 1994, σελ.18.

⁴² Η επίδειξη γοήτρου και κοινωνικής δύναμης συνδέεται με την έννοια που έχει το «κόζι» ή «κοζαλής» άντρας στην Κρήτη. Το «κόζι», το κοινωνικό γόητρο δηλαδή υποδηλώνει κοινωνική ισχύ. Το κόζι ενός ατόμου προσδιορίζεται από την ικανότητά του να επηρεάζει ένα μεγάλο εύρος ανθρώπων («μετράει» ο λόγος του) και από την κοινωνική του δύναμη που είναι ανάλογη της κοινωνικής πρακτικής και δράσης του, όπως εκδηλώνεται μέσα από την ενεργό του συμμετοχή στην επίλυση διαφόρων ζητημάτων μέσα στην κοινωνία. Όπως αναφέρεται στην μελέτη του Τσαντηρόπουλου Άρη, *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Αθήνα: Πλέθρον, 2004, σελ. 179.

⁴³ Στην Κρήτη το αλκοόλ εκτιμάται ως μέτρο σύγκρισης και υπεροχής ως προς τους «άλλους». Ένα μεγάλο μέρος των κρητικών πιστεύει ότι οι «κούπες» με κρασί, αποτελούν ένα έθιμο σύμφωνα με το οποίο όταν σε «καλέσει» κάποιος να πεις μια «κούπα» κρασί πρέπει να αποδεχτείς την πρόταση, διαφορετικά θεωρείται ως προσβολή. Επίσης, θεωρείται ότι η αντοχή κάποιου στην μεγαλύτερη κατανάλωση αλκοόλ (στις όσο το δυνατόν περισσότερες «κούπες» δηλαδή) θεωρείται προσόν και αποτελεί στοιχείο θαυμασμού από τους υπόλοιπους.

⁴⁴ Χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι δεν υπάρχουν σήμερα νέοι μαντιναδολόγοι στην Κρήτη.

μαντινάδων για οικονομικούς λόγους είτε για να προσδώσουν με αυτό τον τρόπο κύρος στο άτομό τους ως συνεχιστές της «παράδοσης». Αυτός είναι ένας από τους παράγοντες που συνεχίζει να εξελίσσει την «παράδοση» της μαντινάδας. Αυτό το φαινόμενο σχετίζεται με αυτό που ονομάζουμε «φολκλοροποίηση», τη χρήση δηλαδή της σημασίας του περιεχομένου που έχει αποδοθεί στη «παράδοση» προκειμένου να ικανοποιηθούν διάφορες κατευθύνσεις, οικονομικές, απόδοση κύρους κ.λπ.

Ας αναφερθούμε όμως αναλυτικότερα στη σημασία και στον ορισμό που αποδίδουν στη μαντινάδα και στο μαντιναδολόγο στην Κρήτη, διάφοροι μελετητές και άτομα τα οποία ασχολούνται με την δημιουργία μαντινάδων. Σύμφωνα με τον Ερατοσθένη Καψωμένο η μαντινάδα αποτελεί μια καθολική εκφραστική φόρμα, με την οποία εκδηλώνεται η ποιητική διάθεση του λαού.⁴⁵ Προσφέρεται τόσο για την έκφραση ατομικών αισθημάτων (π.χ. ερωτικές μαντινάδες) όσο και για την έκφραση συλλογικών βιωμάτων (π.χ. γνωμικές, ιστορικές, ηρωικές μαντινάδες). Οι μαντινάδες καθρεφτίζουν τους προβληματισμούς και την καθημερινή ζωή του κρητικού λαού⁴⁶ και τα θέματά τους αφορούνται από τον έρωτα, το θάνατο, και διάφορα άλλα συναισθήματα όπως πόνος, χαρά, λύπη. Η μαντινάδα ακόμα μπορεί να σχολιάσει με μορφή κριτικής ή σάτιρας και σε μερικές περιπτώσεις να φιλοσοφήσει, να προβληματίσει και να ασχοληθεί ακόμα και με οντολογικούς προβληματισμούς.

Ήθελα και να κάτεχα τα χρόνια που περνούνε
ανέ ποθαίνουνε κι αυτά ή παν' αλλού και ζούνε.

Μαντινάδα του Αριστεΐδη Χαιρέτη.

Μπορεί ακόμα να υμνήσει ήρωες και ηρωικές πράξεις, πρωταγωνιστικά πρόσωπα και γεγονότα της Κρητικής Ιστορίας, κορυφαίους των Γραμμάτων και των Τεχνών, πρωτομάστορες της λαϊκής μουσικής.

Για τον Γιώργη Καράτζη⁴⁷ η μαντινάδα δεν είναι μια απλή στιχουργική διαδικασία, ούτε κάποια τεχνική πρακτική που αξιολογείται με κριτήριο την

---

⁴⁵ Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, Τρίτη 7 Αυγούστου 2001, *Τέχνης Έργα, Σήμα κινδύνου για τη μαντινάδα σε συνέδριο στην Κρήτη, Σβήνει ο παραδοσιακός πολιτισμός*, σελ.28.

⁴⁶ Εδώ εννοούμε ότι η μαντινάδα κατά κύριο λόγο δημιουργείται από λαϊκούς ανθρώπους και όχι από λόγιους χωρίς βέβαια να τους αποκλείουμε. Είναι μια λαϊκή τέχνη.

⁴⁷ Καράτζης Γιώργης, Σκέψεις γύρω από την μαντινάδα, Πηγή: www.kritikiparadosi.gr.

ομοιοκαταληξία και τον φραστικό εντυπωσιασμό αλλά είναι πρωτίστως έκφραση ψυχής και καταστάλαγμα μιας μακρόχρονης εσωτερικής διαδικασίας που συναρτάται άρρηκτα με την προσωπική ευαισθησία, την έμπνευση και την υψηλή αισθητική.

Σύμφωνα με τον Μήτσο Σταυρακάκη⁴⁸ μαντινάδες είναι τα αυτοσχέδια δεκαπεντασύλλαβα, ομοιοκατάληκτα δίστιχα, μέσα στα οποία ο δημιουργός έχει την δυνατότητα σε δυο στίχους, να κλείσει μια ολοκληρωμένη σκέψη με νόημα, για θέματα που τον αφορούν όπως προσωπικά (έρωτας, θάνατος, πόνος, χαρά, λύπη), ή για να σχολιάσει τη μικρή κοινωνία που ζει (κριτική, σάτιρα) και σε μερικές περιπτώσεις να φιλοσοφήσει, να προβληματίσει. Δεν είναι δε λίγοι αυτοί που γράφουν μακροσκελή ποιήματα, πολλές μαντινάδες με συνεχόμενο νόημα (ρίμες), που αναφέρονται σε ιστορικά, κοινωνικά ή ερωτικά ζητήματα.⁴⁹

Σύμφωνα με τον Αριστείδη Χαιρέτη⁵⁰ ή Γιαλάφη η μαντινάδα είναι η επικοινωνία της Κρήτης, είναι το έμβλημα της Κρήτης, ο πολιτισμός της Κρήτης, η μαντινάδα γι' αυτόν «γεννάται». Εννοεί ότι είναι έμφυτο χάρισμα κι ότι πολλοί είναι αυτοί που δεν το ξέρουν και το ανακαλύπτουν κάποια στιγμή στη ζωή τους, όπως έγινε και με τον ίδιο. Όπως χαρακτηριστικά λέει: «είναι ένα ηφαίστειο, που έχει μέσα του και είναι τυχερός που βγήκε προς τα έξω και το έμαθε κι αυτός». Η μαντινάδα λοιπόν σύμφωνα με τον Χαιρέτη είναι η γλώσσα της Κρήτης, όπως λέει «Κουβεντιάζουμε» με μαντινάδες.⁵¹

Ο Γιώργης Καράτζης είναι μαντιναδολόγος και κατάγεται από το Μελιδοχώρι Ηρακλείου. Πολλές από τις μαντινάδες του, οι οποίες αποτελούν έργα υψηλής αισθητικής αξίας έχουν μελοποιηθεί από διάφορους κρητικούς καλλιτέχνες κι έχουν γίνει επιτυχίες. Κυκλοφορούν τα βιβλία του «Εμινέ» και «ΔιαΚρητικά». Είναι από τους πρώτους μαντιναδολόγους που το όνομά του ως στιχουργός αναφέρθηκε σε δίσκο.

⁴⁸ Ο Μήτσος Σταυρακάκης είναι ένας αξιόλογος μαντιναδολόγος και οι μαντινάδες τους έχουν τραγουδηθεί σε πολλούς δίσκους. Έχει συνεργαστεί δισκογραφικά με τον Ψαραντώνη, το Ross Daly, τους Σταυρακάκηδες (Μιχάλη, Βασίλη, Νικηφόρο κ.λ.π.) και άλλους μουσικούς. Κυκλοφορούν τα βιβλία του «Ήλιε μου κοσμογυρευτή» και «Στη δίνη των ανέμων» καθώς και ομότιτλος ψηφιακός δίσκος με μουσική και στίχους δικούς του.

⁴⁹ Σταυρακάκης Μήτσος, Σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΑΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα (2008).

⁵⁰ Ο Αριστείδης Χαιρέτης ή Γιαλάφης είναι πασίγνωστος και αρκετά δισκογραφημένος μαντιναδολόγος. Μετά από την διαμεσολάβηση και πρόταση του Μήτσου Σταυρακάκη στις ΠΕΚ, οι οποίες ενέκριναν το σπουδαίο υλικό του σε μαντινάδες, κυκλοφόρησε το βιβλίο, Χαιρέτης, Αριστείδης (Γιαλίφτης), *Τι μαντινάδα να σου πω*, Ηράκλειο: ΠΕΚ, 1996.

⁵¹ Χαιρέτης Αριστείδης, Σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΑΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα (2008).

Σύμφωνα με τον κύριο Βιτώρο για να «βγάλει» κάποιος μαντινάδες, πρέπει πρωτίστως να έχει ταλέντο.⁵² Παράλληλα όμως με το ταλέντο πρέπει να έχει εξασκηθεί και στη γραφή του δεκαπεντασύλλαβου στίχου, πράγμα το οποίο θεωρεί ότι είναι μια τεχνική. Πρέπει δηλαδή κάποιος που θέλει να ασχοληθεί με την δημιουργία των μαντινάδων να συνηθίσει να γράφει σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο, ο οποίος παλαιότερα όπως αναφέρει «ήτανε στο στόμα των ανθρώπων»⁵³, πάντα βέβαια μέσω του Ερωτόκριτου. Όπως μας λέει δεν θα ξεχάσει τον παππού του, που όταν μιλούσε είχε μια μουσικότητα η φωνή του. Έλεγε για παράδειγμα για να περιγράψει κάποιον που ήταν ψηλός:

Ήτανε ψηλός, λιγνός, ακρόφτερος και μελιτακομέσης⁵⁴

Αυτό το κελάρυσμα της φωνής που έκανε και ξέφευγε από τον απλό χαρακτηρισμό που δίνανε είχε να κάνει με την μελέτη και την αφήγηση του Ερωτόκριτου⁵⁵ στην καθημερινή τους ζωή. Γιατί τότε διαβάζαν Ερωτόκριτο, δεν είχαν ούτε τηλεόραση ούτε ραδιόφωνο όπως έχουμε τώρα⁵⁶.

Η μαντινάδα όπως αναφέρει ο Γιώργης Καράτζης ευδοκίμει κυρίως στα ορεινά διαμερίσματα του νησιού και αποτελεί προέκταση του ψυχισμού και συστατικό της πνευματικής συμπεριφοράς των κατοίκων αυτών των περιοχών.⁵⁷

Πάντα μ' αρέσει να πετώ με κόντρα τον αέρα
δεν τα διπλώνω τα φτερά κι ας με πετάξει πέρα.

Μαντινάδα του Γιώργη Καράτζη

⁵² Από την συνέντευξη με το Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

⁵³ Εδώ ο Βιτώρος μιλώντας στην τοπική διάλεκτο με τη φράση «ήτανε στο στόμα των ανθρώπων» (ανθρώπων) εννοεί ότι χρησιμοποιούσαν τον δεκαπεντασύλλαβο στην καθημερινή τους ζωή, λέγοντας προφορικά αποσπάσματα από τον Ερωτόκριτο, τα οποία είχαν διασωθεί στο πέρασμα του χρόνου.

⁵⁴ Σύμφωνα με τον Βιτώρο, όπως μας είπε στην συνέντευξη μελιτακομέσης είναι αυτός που η μέση του είναι όπως του μελίτακα, του μηρμηγκιού δηλαδή.

⁵⁵ Σύμφωνα με τον Μήτσο Σταυρακάκη στο σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο ΤΛΠΜ (Άρτα 2008) την εισαγωγή της ομοιοκαταληξίας στην Κρήτη καθοριστικά θεωρείται ότι επηρέασε ο «Ερωτόκριτος» του Βιντζέτζου Κορνάρου. Δεν έχει εξακριβωθεί ακόμα αν η μαντινάδα υπήρξε πριν ή μετά τον Ερωτόκριτο, πάντως μόνο έπειτα από αυτόν διαδόθηκε και αναπτύχθηκε πλατιά.

⁵⁶ Από την συνέντευξη με το Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

⁵⁷ Καράτζης Γιώργης, Σκέψεις γύρω από την μαντινάδα, Πηγή: www.kritikiparadosi.gr.

Εδά που φεύγεις ασκιανέ και δροσερέ μου αέρα
σ' ό,τι δεντρό και να σταθώ θα λιάζομαι όλη μέρα.

Μαντινάδα του Γιώργη Σταυρακάκη ή Μιχαλόμπα.

Όμως αν προσέξουμε καλύτερα μπορούμε να παρατηρήσουμε σήμερα ότι η καταγωγή κάποιου από ένα αστικό κέντρο δεν λειτουργεί περιοριστικά ως προς τη δημιουργία των μαντινάδων. Όπως θα δούμε και μέσα από την εκπομπή που μελετάμε, η οποία απευθύνεται σε ολόκληρη την Κρήτη και όχι σε μεμονωμένες περιοχές συμμετέχουν και στέλνουν μαντινάδες στην εκπομπή πάρα πολλά άτομα και από αστικά κέντρα της Κρήτης

Μαντιναδολόγο στην Κρήτη ονομάζουμε το δημιουργό μαντινάδων, εκείνον δηλαδή που «βγάζει» ή «ταιριάζει» μαντινάδες, όπως έχει καθιερωθεί να λέγεται στην καθημερινή γλώσσα των κρητικών. Ο κύριος Βιτώρος πιστεύει ότι «μαντιναδολόγοι είναι όσοι προσπαθούν να βγάλουν μια μαντινάδα. Όσοι τώρα τα καταφέρνουν πολύ καλά σ' αυτό είναι ποιητές. Γιατί δεν μπορείς να πεις ότι κάποιος με το που «ταιριάζει» μια μαντινάδα ότι είναι και μαντιναδολόγος. Πρέπει να συντρέχουν κάποια στοιχεία, όπως να ταιριάζει το πρώτο μέρος της μαντινάδας με το δεύτερο. Και προπάντων να έχεις εξασκηθεί στην τεχνική του δεκαπεντασύλλαβου».⁵⁸

Χρυσοδιαμαντοστόλιστη, φιλντισοκοκαλένια
μες στη καρδιάς την εκκλησιά, εικόνα ασημένα.

Σύμφωνα με τον Κώστα Φραγκούλη⁵⁹ απαραίτητο συστατικό της κρητικής μαντινάδας είναι η ιδιωματική διάλεκτος. Υπάρχουν όμως πάρα πολλοί που έχουν

---

⁵⁸ Από την συνέντευξη με το Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

⁵⁹ Ο Κωστής Φραγκούλης (μαντιναδολόγος, ποιητής και πεζογράφος) με πλούσιο συγγραφικό έργο γεννήθηκε στη Λάστρο της Σητείας το 1905 και είχε ασχοληθεί με την προβολή της μαντινάδας στα έντυπα μέσα και ως παραγωγός ραδιοφωνικών εκπομπών. Παρ' όλο που διάφορες συνθήκες δεν του επέτρεψαν να αποφοιτήσει ούτε το Δημοτικό, το πηγαίο ταλέντο του τον καταξίωσε με το έργο του «Δίφορα», το οποίο θεωρείται από πολλούς ότι είναι το σημαντικότερο ποιητικό δημιούργημα της κρητικής λογοτεχνίας μετά τον Ερωτόκριτο του Βιντσέντζου Κορνάρου, να τιμηθεί από την Ακαδημία Αθηνών. Όπως χαρακτηριστικά απαντούσε ο Φραγκούλης σε όσους τον αποκαλούσαν «δεύτερο Κορνάρο» με μία μαντινάδα:

Μου λένε πώς εγίνηκα ο δεύτερος Κορνάρος,
μα κείνος ήταν στρατηγός, εγώ απλός φαντάρος»

διαφορετική άποψη ως προς αυτό τι θέμα. Ένας από αυτούς είναι και ο Βιτώρος, ο οποίος δεν συμφωνεί με τον Φραγκούλη και υποστηρίζει ότι «μπορεί να βγει και μια μαντινάδα με σύγχρονα υλικά αρκεί να μην χρησιμοποιήσεις λέξεις που προκαλούν αίσχη. Γιατί τότε μπορεί να δημιουργείται μια μαντινάδα αλλά δεν είναι αξιώσεων».⁶⁰

Βασικό χαρακτηριστικό της μαντινάδας είναι ότι δημιουργείται για να εξυπηρετήσει ανάγκες έκφρασης και επικοινωνίας των ανθρώπων που ζουν στην Κρήτη αλλά και για να αποτυπώσει τα βιώματά τους. Επίσης, είναι κάτι πηγαίο και αυθόρμητο. Αφορμή για να γράψει κάποιος μαντιναδολόγος μια μαντινάδα είναι είτε γιατί τον απασχολεί κάποιο θέμα ή βίωσε κάποιο έντονο συναίσθημα και μπορεί να το εκφράσει μόνο με την μαντινάδα είτε γιατί τον επισκέφτηκε η έμπνευση οπότε γνωρίζει ότι εκείνη τη στιγμή θα γράψει, θα δημιουργήσει και βέβαια σ' αυτή τη περίπτωση έχει όσο χρόνο επιθυμεί.⁶¹

Υπάρχει όμως και ένα μεγάλο μέρος των κρητικών που δεν ασχολούνται συστηματικά με τις μαντινάδες (δισκογραφία, έκδοση συλλογών κ.α.) αλλά παρ' όλα αυτά επικοινωνούν με μαντινάδες στην καθημερινή τους ζωή, μιλάνε με μαντινάδες, δεν μπορούν να εκφραστούν με άλλο τρόπο και αυτό δεν το κάνουν ηθελημένα αλλά είναι αυθόρμητο, είναι μέρος της «παράδοσής» τους. Σήμερα έχουμε πάρα πολλούς μαντιναδολόγους, οι οποίοι συνεργάζονται με κρητικούς μουσικούς, για την μελοποίηση των μαντινάδων τους ή εκδίδουν βιβλία με παράθεση κάποιου μέρους μαντινάδων τους.

Παλαιότερα που δεν υπήρχαν δίσκοι, οι μαντινάδες λέγονταν τραγουδιστά σε παρέες, στα γλέντια, στα πανηγύρια και στις καντάδες, οι οποίες ήταν ένας συνηθισμένος τρόπος για τους νέους να κοινολογήσουν τον έρωτά τους στις κοπελιές (Σταυρακάκης, 2008). Όπως αναφέρει ο Μήτσος Σταυρακάκης παλαιότερα όποιος συμμετείχε στο γλέντι είχε το δικό του ρεπερτόριο από μαντινάδες, το δικό του στυλ τραγουδιού και τον διέκρινε το προσωπικό ύφος (Σταυρακάκης, 2008). Και σήμερα όμως οι μαντινάδες παρουσιάζουν μεγάλη έξαρση στο νησί. Δεν υπάρχει κοινωνική εκδήλωση, γάμος, βάπτιση γενικά μάζωξη που να μην ειπωθούν μαντινάδες. Τραγουδιούνται από τους μουσικούς σε διάφορους σκοπούς της Κρήτης, μελωδίες άλλοτε χορευτικές ή και μη.

---

⁶⁰ Από την συνέντευξη με το Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

⁶¹ Σταυρακάκης Μήτσος, Σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΑΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα (2008).

Επίσης, ένα άλλο φαινόμενο που παρατηρείται με τη μαντινάδα είναι αυτό της πιστοποίησης της επωνυμίας του δημιουργού. Οι μαντινάδες στην Κρήτη κυκλοφορούν με πολύ γρήγορους ρυθμούς ειδικά με την χρήση των κινητών τηλεφώνων και την αποστολή sms. Οπότε είναι πάρα πολύ εύκολο κάποιος να οικειοποιηθεί την πατρότητα της μαντινάδας κάποιου άλλου μαντιναδολόγου με αποτέλεσμα να δημιουργείται μεγάλη σύγχυση γύρω απ' αυτό το θέμα της πατρότητας. Όταν έχουμε συνεχόμενες μαντινάδες που αναφέρονται σε ένα γεγονός, σε ένα περιστατικό τότε αυτές οι μαντινάδες λέγονται ρίμες και ο δημιουργός τους ριμαδόρος.

2.4 Το πλαίσιο χρήσης & λειτουργίας της μαντινάδας πριν και μετά την εμφάνιση των ΜΜΕ.

Κάποιες από τις πιο παλιές μαντινάδες που έχουμε στη διάθεσή μας, έχουν διασωθεί σε λαογραφικές συλλογές από λογίους της εκάστοτε εποχής. Σ' αυτές τις συλλογές, ο δημιουργός των μαντινάδων που παραθέτονται, είναι ανώνυμος. Η βιβλιογραφία που αφορά τη μαντινάδα είναι μεγάλη και έχει να κάνει σχεδόν αποκλειστικά με την καταγραφή, συλλογή και ταξινόμηση μαντινάδων σε θεματικές. Δηλαδή, έχει λαογραφικό χαρακτήρα και δεν τονίζεται καθόλου η κοινωνική της διάσταση.

Ο τρόπος που αντιμετωπίζεται σήμερα η μαντινάδα στην Κρήτη από τα ΜΜΕ για κάποιους καταστρέφει την «παράδοση» της μαντινάδας και για κάποιους άλλους ένθερμους υποστηρικτές αποτελεί έναν καλό τρόπο ώστε να συνεχιστεί αυτή η «παράδοση». Ένας από τους ένθερμους υποστηρικτές είναι και ο Βιτώρος σύμφωνα με τον οποίο τα ΜΜΕ κάνουν καλό στην «παράδοση» και την μαντινάδα.⁶² Όπως υποστηρίζει «από τις εκπομπές του όλα αυτά τα χρόνια έχουν αναδυθεί πάρα πολλοί καλοί μαντιναδολόγοι» (Μιχάλης Στεφανάκης), ανάμεσά τους και πολλές κοπέλες όπως η Δέσποινα Σπαντιδάκη. Πριν δώσουμε όμως μια γενικότερη εικόνα για το ρόλο της μαντινάδας στα ΜΜΕ, την οποία πρέπει να έχουμε, θα αναφερθούμε στο ρόλο και τις χρήσεις της μαντινάδας πριν την εμφάνιση των ΜΜΕ.

Αρχικά, το πλαίσιο δημιουργίας και χρήσης των μαντινάδων ήταν μια κλειστή κοινωνία (ένα χωριό), όπου υπήρχαν ένας με δύο μαντιναδολόγοι, των οποίων οι μαντινάδες τους ξεχώριζαν και έμεναν στο πέρασμα του χρόνου λόγω της ποιότητάς τους.⁶³ Αυτό όμως δε σήμαινε ότι και οι υπόλοιποι κάτοικοι του χωριού δεν έβγαζαν μαντινάδες. Χρησιμοποιούσαν τη μαντινάδα για να επικοινωνήσουν στις καθημερινές τους συναναστροφές επειδή έτσι είχαν μάθει, ήταν μέρος της «παράδοσής» τους. Βέβαια, επειδή αυτοί οι άνθρωποι παλιά ήταν ολιγογράμματοι βασικό ρόλο έπαιξε ο Ερωτόκριτος του Βιντσέτζου Κορνάρου (ομοιοκαταληξία), αφού λεγόταν προφορικά από γενιά σε γενιά και ήταν πολλοί που τον ήξεραν από μνήμης.

Ενώ αρχικά, οι μαντινάδες διαδίδονταν μέσω της προφορικής παράδοσης (από στόμα σε στόμα) ή μελοποιημένες, με την εμφάνιση των έντυπων μέσων (εφημερίδες,

---

⁶² Από την συνέντευξη με το Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

⁶³ Σταυρακάκης Μήτσος, Σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΑΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα (2008).

περιοδικά) απέκτησαν βασική και μόνιμη θέση σε αυτά. Για παράδειγμα στην εφημερίδα «Κρητικά Επίκαιρα», ο Μιχάλης Καυκαλάς⁶⁴ είχε την επιμέλεια για 7 χρόνια μιας στήλης για την μαντινάδα σε μορφή διαγωνισμού. Η συμβολή του Μιχάλη Καυκαλά στη μελέτη της μαντινάδας υπήρξε σπουδαία και αποτελεί ορόσημο.

Σήμερα πολλοί μαντιναδολόγοι προσδιορίζονται ως μέλη του «Συλλόγου Κρητών Στιχουργών «Μιχάλης Καυκαλάς». Από την συμμετοχή των μαντιναδολόγων ως μέλη σ' αυτόν το σύλλογο ή την απουσία τους μπορούμε να καταλάβουμε σε ένα βαθμό πώς ερμηνεύουν την μαντινάδα. Γιατί ο ορισμός που είχε δώσει ο Μιχάλης Καυκαλάς για την μαντινάδα ήταν ότι αποτελεί ένα δεκαπεντασύλλαβο δημιούργημα με πλήρη ομοιοκαταληξία, σαφές νόημα, «κρητικοπούλες»⁶⁵ λέξεις και ποιητικά στοιχεία. Και ότι δεν υφίσταται μαντινάδα αν δεν συνυπάρχουν και τα τέσσερα αυτά στοιχεία. Ο «Σύλλογο Κρητών Στιχουργών – Μιχάλης Καυκαλάς» δίνει μεγάλη έμφαση στο διαχωρισμό της μαντινάδας από το απλό δίστιχο. Υποστηρίζει ότι για τη δημιουργία της μαντινάδας, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η χρήση του κρητικού γλωσσικού ιδιώματος. Όμως υπάρχουν κάποιοι μαντιναδολόγοι που δεν υιοθετούν αυτούς τους κανόνες του συλλόγου, υποστηρίζοντας ότι είναι πηγαίο αυτό που κάνουν «μιλάει η ψυχή», στην οποία δεν μπορούν να της επιβάλλουν κανόνες.

Αργότερα με την έλευση της μαντινάδας στους ραδιοφωνικούς σταθμούς, οι παραγωγοί μουσικών «παραδοσιακών» εκπομπών έλεγαν το πρώτο μέρος (στίχο) κάποιας μαντινάδας και ζητούσαν από τους ακροατές να την τελειώσουν κατά τη διάρκεια της εκπομπής. Τις περισσότερες φορές οι απαντήσεις του κοινού ήταν άμεσες και ανεξαρτήτα από την ποιητική δύναμη της κάθε μαντινάδας, ο παραγωγός πάντα εμπύχωνε τους ακροατές ώστε να συνεχίσουν την προσπάθειά τους. Στην τηλεόραση αυτό γινόταν με διαφορετικό τρόπο. Η εκπομπή που ασχολούμαστε είναι η μοναδική που ενσωμάτωσε την μαντινάδα στην τηλεόραση και προέτρεψε το κοινό

---

⁶⁴ Ο Μιχάλης Καυκαλάς καταγόταν από το Ρέθυμνο και είχε σπουδάσει ιατρική. Μετά τη συνταξιοδότησή του ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη μελέτη της κρητικής διαλέκτου και λογοτεχνίας και άφησε ένα πολύπλευρο και πληθωρικό έργο, λαογραφικό, γλωσσολογικό και λογοτεχνικό (θεατρικά, ποίηση, μαντινάδες κ.λ.π.). Η δράση του κυρίως στην Αθήνα παρακίνησε πολλούς μαντιναδολόγους να ασχοληθούν με την μαντινάδα. Κάποια από τα βιβλία του είναι τα εξής: «Τα επιρρήματα της κρητικής διαλέκτου», «Μνημόνιο της Κρητικής Διαλέκτου», «Οδηγός κρητικής μαντινάδας» κ.α. Βραβεύτηκε δυο φορές για το γλωσσολογικό του έργο από την Ακαδημία Αθηνών. Ξεκίνησε την ίδρυση του Συλλόγου Κρητών Στιχουργών, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ποίηση στην κρητική διάλεκτο. Ο σύλλογος αυτός μετά το θάνατό του, πήρε το όνομά του.

⁶⁵ Εννοεί λέξεις που ανήκουν στην κρητική διάλεκτο.

να συμμετέχει κατά την διάρκεια της εκπομπής. Συγκεκριμένα στην οθόνη παρουσιάζεται μια ολόκληρη μαντινάδα στο κοινό, στην αρχή της εκπομπής και ο παρουσιαστής προτρέπει το κοινό, να βγάλει, με αφορμή την μαντινάδα που βλέπει στην οθόνη του, μία άλλη σαν απάντηση και να την στείλει. Στο τέλος κάθε εκπομπής, ο παρουσιαστής δίνει τη μαντινάδα που θα έχει στην επόμενη εκπομπή ώστε να μπορέσει ο κόσμος με άνεση χρόνου να σκεφτεί.

Οι εκπομπές του κυρίου Βιτώρου αποτέλεσαν αφορμή για πολλούς να ασχοληθούν με την δημιουργία και την ενασχόληση με τη μαντινάδα. Η εμφάνιση των κινητών τηλεφώνων και η καθολική χρήση τους λειτούργησε θετικά γι' αυτό. Ο ίδιος προτρέπει να «μιλάνε» οι μαντιναδολόγοι μεταξύ τους με την ανταλλαγή μαντινάδων στο κινητό. Πολλές φορές και ο ίδιος στέλνει με αφορμή ένα προσωπικό θέμα κάποιου φίλου του, μια μαντινάδα (όχι δική του) σε κάποιον που βγάζει μαντινάδες για να του απαντήσει.

Εδώ, θα αναφέρω μια ιδιαίτερη περίπτωση για παράδειγμα. Πρώτα όμως πρέπει να εξηγήσω ότι ο Μανόλης Βάρδας είναι δάσκαλος και άρχισε να γράφει μαντινάδες από τη στιγμή που έχασε το γιό του (19 χρονών) σε τροχαίο, μόνο για να εκφράζει τον πόνο του. Θεωρεί κάθε μαντινάδα που βγάζει ένα κερι στη μνήμη του γιού του. Δεν ήταν ποτέ όπως λέει στο βιβλίο που έγραψε με μαντινάδες «καημέ μου...πρωτοπαίδι μου!» μαντιναδολόγος αλλά ο ανείπωτος πόνος για το χαμό του γιού του, τον έκαναν να λέει μαντινάδες. Ο Βιτώρος έμαθε γι' αυτόν από ένα κοινό φίλο τους, είχε την επιθυμία να τον γνωρίσει κι έτσι έγιναν φίλοι.

Κάποτε λοιπόν ο Βιτώρος έστειλε sms στο κινητό, του Μανόλη Βάρδα την εξής μαντινάδα (εκτός εκπομπής):

Αν έριχνα στα κύμματα κάθε μου στεναχώρια
τόπο δε θα 'χε η θάλασσα να πλένε τα παπόρια

Κι ο Μανόλης Βάρδας απάντησε:

Δυο χρόνια κλαίω σήμερα, μα πώς αλλιώς να κάνω;
κι ανέβηκε η θάλασσα δυο πιθαμές απάνω.

Αν έριγνα στη θάλασσα όλα τα δάκρυά μου
θ' ανέβαινε η στάθμη τζης μέχρι τη γειτονιά μου.

Αν είχα τόπο να 'βανα το δάκρυ τω μαθιώ μου
θα 'χα δική μου θάλασσα και τον ωκεανό μου.

Στις μέρες μας τα περιοδικά που ασχολούνται με την κρητική παράδοση έχουν ενσωματώσει τις μαντινάδες σε μόνιμες στήλες, με συνεντεύξεις σε γνωστούς μαντιναδολόγους και με το να δίνουν κάποια λέξη (από το κρητικό γλωσσικό ιδίωμα) ή κάποιο θέμα ώστε το κοινό να στείλει τις μαντινάδες του στο περιοδικό. Συνέχεια αυτής της διαδικασίας είναι να επιλεγούν από τον υπεύθυνο που έχει αναθέσει το περιοδικό αυτή την αρμοδιότητα, ποιες μαντινάδες θα αναρτηθούν στο περιοδικό.

Αλλά και μέσω του διαδικτύου και των κοινωνικών δικτύων επικοινωνίας (τύπου facebook), τα οποία είναι πολύ δημοφιλή στις μέρες μας, η μαντινάδα έχει πάλι την θέση της αφού δημιουργούνται ομάδες με κύριο θέμα τη μαντινάδα. Σε αυτές τις ομάδες απλά παραθέτονται μαντινάδες είτε από μαντιναδολόγους είτε από λάτρεις των μαντινάδων. Επίσης, υπάρχει ενδιαφέρον διότι το κοινό έχει τη δυνατότητα να απαντήσει στη μαντινάδα που προβάλλεται από το διαδίκτυο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Περιγραφή της εκπομπής «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς».

Η τηλεοπτική εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς», την οποία παρουσιάζει ο Γιώργος Βιτώρος, θεωρείται μία από τις πιο επιτυχημένες ως προς την τηλεθέαση τηλεοπτική εκπομπή «λαογραφικού τύπου» στην Κρήτη. Εκπομπές όπως αυτή που μελετάμε θεωρείται και έχει καθιερωθεί πλέον να συστήνεται ως «λαογραφική». Το περιεχόμενο της ονομασίας αυτής προέρχεται από την επιστήμη της λαογραφίας, η οποία ήταν «εθνική» επιστήμη και ο σκοπός της ήταν να ενδυναμώσει την «εθνική ταυτότητα» στα πλαίσια της δημιουργίας του νεοσύστατου κράτους, μέσα από την καταγραφή, διάδοση και διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς (διάφορες μορφές λαϊκής τέχνης, όπως χορός, μουσική, ποιητικές φόρμες).⁶⁶

Η εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» παρουσιάζεται από τον ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό «Creta Channel» και έχει έδρα το Ηράκλειο Κρήτης. Η εκπομπή πραγματοποιείται τις περισσότερες φορές εντός των χώρων του σταθμού αλλά αυτό δεν αποτελεί απαραίτητα περιορισμό αφού ανάλογα με την περίπτωση, πραγματοποιούνται εκπομπές και σε εξωτερικούς χώρους. Η πραγματοποίηση εκπομπών σε εξωτερικούς χώρους (εκτός στούντιο) προκύπτει συνήθως μετά από πρόσκληση διαφόρων πολιτιστικών συλλόγων χωριών της Κρήτης για την προβολή διαφόρων δραστηριοτήτων τους (ομάδα χορού, ριζίτικου τραγουδιού κτλ.) ή την παρουσίαση της ιστορίας του χωριού και σύνδεσή αυτής με την «παράδοση» ή με την παρουσίαση κάποιου ατόμου (π.χ. μαντιναδολόγου) με καταγωγή από το συγκεκριμένο χωριό. Επίσης, σε οικίες καλλιτεχνών (μουσικών κρητικών), όπου έχουμε μάζωξη ανθρώπων με σκοπό την ψυχαγωγία αλλά και την παρουσίαση της κρητικής μουσικής και των μαντινάδων.

Ο τηλεοπτικός σταθμός «Creta Channel» έχει στη διάθεσή του ένα ευρύ δίκτυο πομπών και αναμεταδοτών, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε επιλεγμένα σημεία ώστε να εξασφαλίζουν την τηλεοπτική κάλυψη στις περισσότερες περιοχές της Κρήτης. Η εκπομπή παρουσιάζεται σε ζωντανή σύνδεση κάθε Τρίτη και

---

⁶⁶ Για περισσότερα βλ. Κυριακίδου-Νέστορος, Άλκη, *Η Θεωρία της Ελληνικής Λαογραφίας*. Αθήνα: Σχολή Μωραΐτη, 1978.

Παρασκευή ενώ επαναλαμβάνεται μαγνητοσκοπημένη εκπομπή κάθε Σάββατο πρωί και Κυριακή μεσημέρι. Η αγάπη και επιθυμία του κοινού, το οποίο δεν έχει την δυνατότητα να παρακολουθήσει την εκπομπή από τους τηλεοπτικούς δέκτες λόγω της απόστασης έστρεψε το ενδιαφέρον του σταθμού στην δημιουργία των κατάλληλων τεχνικών συνθηκών ώστε να είναι εφικτή η παρακολούθηση της εκπομπής και από το διαδίκτυο.⁶⁷ Αυτή η επιθυμία γίνεται φανερή από τα μηνύματα του κοινού κατά την διάρκεια της εκπομπής αλλά και μέσω των μηνυμάτων στο facebook (μηχανισμός κοινωνικής δικτύωσης). Τα μηνύματα αυτά έχουν ως περιεχόμενό τους, την επιθυμία του κοινού για την μετάδοση της εκπομπής και από το διαδίκτυο ώστε να έχουν την δυνατότητα να παρακολουθήσουν την εκπομπή και κάποιοι που δεν βρίσκονται στην Κρήτη.

Με αυτόν τον τρόπο, δηλαδή με την χρήση του διαδικτύου και την παρακολούθηση της εκπομπής, τα μέλη του κοινού ανήκουν σε μια εικονική κοινότητα. Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται έντονα στα άτομα, τα οποία κατάγονται από την Κρήτη, αλλά ζούν σε κάποια άλλη περιοχή, οπότε μέσω της εκπομπής ενώνονται μέσω μιας εικονικής πραγματικότητας με τη χρήση των πολιτιστικών γνωρισμάτων της Κρήτης (κρητική μουσική, μαντινάδα) ως στοιχείο ενδυνάμωσης της τοπικής τους ταυτότητας. Δηλαδή, καταργείται η απόσταση και επιτρέπεται η συμμετοχή σε κάποιους που βρίσκονται εκτός Κρήτης.

Η χρονική διάρκεια της εκπομπής είναι δύομισι ώρες και συγκεκριμένα από τις 22:00 έως τις 24:30. Όμως πολλές φορές αυτό ανατρέπεται και μετά από την άδεια και συνεννόηση με τον διευθυντή του προγράμματος, ο χρόνος επιμηκύνεται λόγω της ζήτησης από το κοινό και της παρουσίας κάποιου καταξιωμένου και αγαπημένου στο κοινό καλλιτέχνη. Επίσης, ο χρόνος μπορεί να επιμηκυνθεί μέχρι και τέσσερις ώρες όταν πρόκειται για τις ανάγκες κάποιου τηλεμαραθωνίου με σκοπό την συγκέντρωση ενός χρηματικού σκοπού από το κοινό για φιλανθρωπικούς σκοπούς ή για σοβαρά θέματα αναπάντεχων προβλημάτων υγείας κάποιων ατόμων, τα οποία δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά σ' αυτά.

---

⁶⁷ Συνέντευξη με τον κύριο Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

Στους τηλεμαραθωνίους συνηθίζεται να είναι καλεσμένος κάποιος καταξιωμένος και αγαπητός καλλιτέχνης του κοινού. Η εκπομπή που μελετάμε είναι αυτή που σχεδόν όλες τις φορές, επιλέγεται από το κανάλι για την διεξαγωγή τηλεμαραθωνίου γιατί έχει μεγάλη απήχηση στο κοινό της Κρήτης κι εξυπηρετεί και η βραδινή ώρα παρουσίασης (22:00 με 24:30). Ένα παράδειγμα, με πανελλήνια απήχηση ήταν η περίπτωση του ειδικού φρουρού Στάθη Λαζαρίδη, ο οποίος πυροβολήθηκε στα Ζωνιανά. Το ποσό που συγκεντρώθηκε ήταν αρκετά μεγάλο: 150.000 ευρώ και ο τηλεμαραθώνιος διήρκησε τέσσερις ώρες (από τις 22:00 μέχρι τις 2:00). Επίσης, η περίπτωση ενός νεαρού κοριτσιού, της Ευαγγελίας Ψαράκη, η οποία μετά από ένα ατυχές απρόσμενο συμβάν ήταν αναγκαία η εξεύρεση ενός μεγάλου χρηματικού ποσού προκειμένου να μεταφερθεί σε ένα κέντρο αποθεραπείας στο εξωτερικό. Η συγκεκριμένη εκπομπή λόγω του νεαρού της ηλικίας προκάλεσε τη συγκίνηση πολλών τηλεθεατών, οι οποίοι εκτός από την οικονομική συνεισφορά τους, έστειλαν πάρα πολλές μαντινάδες για να παρηγορήσουν, να δώσουν κουράγιο, να εκφράσουν της συμπαράστασή τους, στην οικογένεια της κοπέλας.

Η παρουσίαση της εκπομπής έχει ως εξής: στο πρώτο μέρος ο παρουσιαστής καλησπερίζει το κοινό και στη συνέχεια παρουσιάζει τους προσκεκλημένους καλλιτέχνες. Στη συνέχεια ενημερώνει το κοινό για το περιεχόμενο και την πορεία της εκπομπής και δείχνει την μαντινάδα στην τηλεοπτική οθόνη, η οποία θα λειτουργήσει ως ερέθισμα για το κοινό ώστε να δημιουργήσει μια καινούρια μαντινάδα και να την στείλει στην εκπομπή. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Βιτώρος: «Πατήστε στη μαντινάδα που βλέπετε στην οθόνη σας κι απαντήστε μας. Εμείς θα τη διαβάσουμε (καλή ή κακή) για να επιβεβαιώσουμε την προσπάθειά σας». Έπειτα, αφού αναφέρει το όνομα του δημιουργού της μαντινάδας που προβάλλεται στην οθόνη πάντα προτρέπει σε αυτό το σημείο το κοινό να δημιουργήσει τις δικές του μαντινάδες. Τα μέλη του κοινού στέλνουν τις μαντινάδες τους με sms στο κινητό του παρουσιαστή ή επικοινωνούν τηλεφωνικά και σε ζωντανή σύνδεση. Στη συνέχεια οι μαντινάδες, οι οποίες παραλαμβάνονται, διαβάζονται από τον παρουσιαστή και πολλές φορές αποτελούν λόγο δημιουργίας κι άλλων μαντινάδων, δηλαδή αλληλεπίδρασης του κοινού μεταξύ του. Ένα παράδειγμα απάντησης του κοινού σε μαντινάδα του Νίκου Μαυράκη που είχε προβληθεί από εκπομπή παρατίθεται παρακάτω:

Το καθαρότερο νερό τση γής είναι το δάκρυ
γιατί είναι απόσταγμα ψυχής στων αμαθιώ την άκρη.

Απάντηση:

Υπάρχει πιο ομορφότερο απ' των ματιών το δάκρυ
που τρέχει σαν το ποταμό στων αμαθιώ την άκρη.

Χωρίς αιτία κι αφορμή το δάκρυ δε μπροβαίνει
κι ανάλογα με τον καημό γη τη χαρά προβαίνει.

Μπέρκης Γιώργης

Επίσης στη διάρκεια της εκπομπής υπάρχει τις περισσότερες φορές ακροατήριο, το οποίο παρευρίσκεται στο χώρο του στούντιο και αποτελείται συνήθως από το κοινωνικό δίκτυο των προσκεκλημένων με σκοπό την υποστήριξη τους και την ενθάρυνση αυτών. Ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο της εκπομπής είναι ότι πάντα πριν από κάθε τηλεοπτικό διάλειμμα έχουμε την αφήγηση ανεκδότη από τον Βιτώρο βασισμένο στο κρητικό γλωσσικό ιδίωμα με χαρακτηριστικά θεατρικά στοιχεία απ' αυτόν και παραστατικό τρόπο. Σύμφωνα με τον Βιτώρο, τα ανέκδοτα στοχεύουν στην ψυχαγωγία αλλά και στο να μαθαίνουν οι νέοι τόσο λέξεις του κρητικού ιδιώματος που δεν χρησιμοποιούνται σήμερα αλλά και την κουλτούρα (συνήθειες) του κρητικού που υπήρχε παλιά.

Το μεγαλύτερο μέρος της εκπομπής όμως βασίζεται στην παρουσίαση, προβολή και ανάδειξη κρητικών μουσικών συγκροτημάτων και των προσκεκλημένων του (κρητικών παραδοσιακών καλλιτεχνών με ένα ευρύ φάσμα ηλικίας) και την προβολή της καλλιτεχνικής τους δουλειάς (ενδεχομένως παρουσίαση κάποιου δίσκου). Ωστόσο, η εκπομπή δεν περιορίζεται μόνο στην μουσική αφού παρουσιάζει γενικότερα τον κρητικό λαϊκό πολιτισμό. Έτσι, αρκετές φορές φιλοξενεί παραδοσιακούς - μουσικοχορευτικούς συλλόγους ή συγγραφείς βιβλίων σχετικά με τον τοπικό λαϊκό πολιτισμό (βιβλία με συλλογές μαντινάδων). Όπως έγινε για παράδειγμα με το βιβλίο του Νικόλαου Κοντοσόπουλου από τη Μεσσαρά που αφορούσε τη συλλογή στοιχείων προφορικής λαϊκής παράδοσης. Η κάποιου βιβλίου

με μαντινάδες. Επίσης, ανθρώπους, οι οποίοι ασχολούνται με τη δημιουργία μαντινάδων (μαντιναδολόγοι) και άτομα με ιδιαίτερη προσωπικότητα και χαρίσματα σε διάφορους τομείς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Στάθη Μονιάκη, ο οποίος διαθέτει χάρισμα στην αφήγηση ανεκδότητων και ευτράπελων ιστοριών στην κρητική διάλεκτο με έναν έντονα παραστατικό τρόπο. Μάλιστα, μετά την αποδοχή και την αγάπη του κοινού στην εκπομπή, ο Στάθης Μονιάκης σε συνεργασία με τον Γιώργο Βιτώρο προχώρησαν στην έκδοση μιας κασετίνας (dvd) όπου αφηγούνται ανέκδοτα, προσφέροντας τα έσοδα σε τέσσερα φιλανθρωπικά ιδρύματα της Κρήτης.

Επίσης, η εκπομπή προσφέρει διάφορες πληροφορίες και ενημέρωση στο κοινό ως προς τα πολιτιστικά θέματα και τεκταινόμενα που λαμβάνουν χώρα εντός αλλά και εκτός Κρήτης. Για παράδειγμα ο Βιτώρος ανακοινώνει διάφορες εκδηλώσεις, μουσικές παραστάσεις ή πανηγύρια που πρόκειται να πραγματοποιηθούν όπως επίσης και για κάποια ενδεχομένως παρουσίαση βιβλίου ή ανακοίνωση επιτέλεσης κάποιου εθίμου που τείνει να εξαφανιστεί (όπως τελάλης στην Ανατολή του Αγίου Νικολάου) σε κάποιο χωριό της Κρήτης. Ακόμα μπορεί να κάνει λόγο για άτομα, τα οποία έλκουν την καταγωγή τους από την Κρήτη και έχουν διαπρέψει σε κάποιο τομέα της επιστήμης στο εξωτερικό, βραβεύτηκαν ή διακρίθηκαν ή τιμήθηκαν κάπου. Αυτή η στάση του παρουσιαστή παρατηρούμε ότι ενισχύει και τονώνει την περηφάνια και την εθνική συνείδηση του κρητικού. Γενικότερα όμως είναι ευπρόσδεκτη για παρουσίαση και προβολή από τον Βιτώρο οποιαδήποτε μορφή της κρητικής λαϊκής τέχνης.

Μολονότι η εκπομπή έχει ως βασικό χαρακτηριστικό την προβολή του κρητικού ντόπιου λαϊκού πολιτισμού, ωστόσο, δεν διστάζει να υποστηρίξει και να παρουσιάσει και μουσικά παραδοσιακά ακούσματα που δεν είναι κρητικά. Από αυτή την στάση παρατηρούμε ότι η εκπομπή δεν διακατέχεται από έναν εθνοκεντρικό τρόπο σκέψης, με το να απορρίπτει δηλαδή μουσικά σχήματα, τα οποία δεν ασχολούνται με την κρητική μουσική. Αντιθέτως, διακρίνουμε την οπτική του πολιτιστικού σχετικισμού, την παρουσίαση δηλαδή μουσικών συγκροτημάτων, τα οποία ασχολούνται με μουσική, όχι απαραίτητα της Κρήτης. Τέτοια παραδείγματα ως προς αυτό το θέμα είναι η παρουσίαση ρεμπέτικου – λαϊκού σχήματος όπως και μουσικού σχήματος με ηπειρώτικη μουσική, μουσικά σύνολα, τα οποία δραστηριοποιούνται στην πόλη του Ηρακλείου.

Στις άκρες του νησιού (Άγιο Νικόλαο και Χανιά) έχουμε τη μουσική ζυγιά (βιολί – κιθάρα) ενώ στη κεντρική Κρήτη (Ρέθυμνο και Ηράκλειο) τη ζυγιά (λαούτο

– λύρα). Μέσα από την εκπομπή αυτή δίνεται η δυνατότητα στους κατοίκους της Κρήτης να έρθουν σε επαφή με μουσικούς και μουσικά χαρακτηριστικά ιδιώματα απ' όλη την Κρήτη αφού παρουσιάζονται καλλιτέχνες απ' όλο το νησί.

3.1.1. Λόγοι επιλογής της εκπομπής.

Σε αυτό το σημείο θεωρώ απαραίτητο να αναφερθώ στους λόγους επιλογής της συγκεκριμένης εκπομπής σε σχέση με τις υπόλοιπες εκπομπές «λαογραφικού τύπου», που υπάρχουν την παρούσα περίοδο στην κρητική τηλεόραση. Εκτός, λοιπόν από την εκπομπή για την οποία κάνουμε λόγο υπάρχουν ακόμα η εκπομπή με τίτλο «Σεργιάνι στην παράδοση», την οποία παρουσιάζει η Ζαχαρένια Μπούτζουκα στον τοπικό ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό «Κύδων» με έδρα τα Χανιά και παρουσιάζεται σε ζωντανή σύνδεση μία φορά την εβδομάδα. Ο ρόλος της μαντινάδας σ' αυτή την εκπομπή έχει ως εξής: παρουσιάζεται η καλύτερη μαντινάδα, η οποία επιλέχθηκε από το ακροατήριο του ραδιοφωνικού σταθμού «Κρητικόραμα» και αποκαλείται η «μαντινάδα της εβδομάδας», η οποία παρουσιάζεται στην οθόνη χωρίς όμως να ζητείται η ανταπόκριση από το κοινό. Η μαντινάδα δηλαδή σ' αυτή την περίπτωση δεν λειτουργεί ως ερέθισμα ώστε να απαντήσει το κοινό με μια άλλη μαντινάδα.

Επίσης, υπάρχει η εκπομπή με τίτλο «Στου κύκλου τα Γυρίσματα» με παρουσιαστές τον Γιάννη Αγιασμενάκη (πρόεδρος του μουσικοχορευτικού - λαογραφικού συλλόγου Χανίων, δάσκαλο παραδοσιακών χορών) και το Βαρδή Σελλιανάκη στον ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό «Νέα Τηλεόραση» με έδρα τα Χανιά. Η ενασχόληση του Γιάννη Αγιασμενάκη με την εκμάθηση παραδοσιακών χορών, όπως επίσης και του Βαρδή Σελλιανάκη έχει ως αποτέλεσμα το στοιχείο του χορού να είναι έντονο σ' αυτή την εκπομπή. Η μαντινάδα εδώ παρουσιάζεται στα μηνύματα που στέλνουν οι άνθρωποι από το σπίτι ως εκδήλωση θαυμασμού και στήριξης προς τους καλλιτέχνες, χωρίς να έχουν περιορισμό όμως ως προς τη θεματική ή οτιδήποτε άλλο.

Ο κύριος λόγος που επέλεξα να εξετάσω την εκπομπή που μελετάμε σε σχέση με τις δύο άλλες είναι η παρακίνηση του κοινού από τον παρουσιαστή, να βγάζει⁶⁸ δικές του μαντινάδες και να τις στέλνει στην εκπομπή ζωντανά, όπου και διαβάζονται. Μέσα από αυτήν την διαδικασία ουσιαστικά παρατηρούμε μια αλληλεπίδραση των μελών του κοινού με τον παρουσιαστή αλλά και μεταξύ τους, με λόγο δημιουργίας αυτής της επαφής, την δημιουργία μαντινάδων για να μην «χαθεί»

---

⁶⁸ Στην Κρήτη έχει καθιερωθεί η φράση «βγάζω» ή «ταιριάζω» μαντινάδες που σημαίνει δημιουργώ, παράγω μαντινάδες.

η «παράδοση» της μαντινάδας⁶⁹ κατά τον παρουσιαστή και για την ενίσχυση της ανάγκης της συλλογικής ταυτότητας του κοινού από τη μία πλευρά και από την άλλη της ένταξης του σε μια κοινωνία.

Και οι δύο εκπομπές που προαναφέρθηκαν έχουν μικρή χρονική διάρκεια παρουσίας στην τηλεόραση σε αντίθεση με την εκπομπή του Βιτώρου, ο οποίος βρίσκεται στο χώρο της τηλεόρασης από το 1990 μέχρι και σήμερα, σε εκπομπές «λαογραφικού τύπου». Έχει περάσει αρχικά από τον έντυπο τύπο (1975 – 76) και το ραδιόφωνο (1984) στα οποία παρουσίαζε είτε μαντινάδες, είτε κρητική μουσική, είτε ανέκδοτα. Η προσωπικότητα του Γιώργου Βιτώρου και η ενασχόλησή του με την παρουσίαση πολιτιστικών θεμάτων και ειδικότερα το ενδιαφέρον του για την μαντινάδα ελκύει τα άτομα που ασχολούνται με τη δημιουργία αυτών αλλά και οποιονδήποτε από τους θεατές να στέλνουν τα μηνύματά τους στην εκπομπή και να επικοινωνούν με αυτόν τον τρόπο.

Οι κοινωνικές επαφές και σχέσεις που έχει αποκτήσει ο κύριος Βιτώρος όλα αυτά τα χρόνια από τα μέσα αλλά και γενικότερα από την ενασχόλησή με πολιτιστικές εκδηλώσεις, θέματα κλπ. διαφαίνονται πρωτίστως εκτός τηλεόρασης. Δηλαδή, προκαλεί την επικοινωνία και αλληλεπίδραση κοινών γνωστών μέσω των μαντινάδων. Αυτό κατ' επέκταση αντανακλάται και στις συζητήσεις του κοινού, που έχουν να κάνουν με την εκπομπή. Τα μέλη του κοινού όταν αναφέρονται στις διαπροσωπικές τους επαφές για την εκπομπή, κάνει λόγο για το όνομα του παρουσιαστή και όχι για τον τίτλο της εκπομπής. Χαρακτηριστική είναι η φράση «Θα δώ το Βιτώρο σήμερα» και όχι «Θα δώ την εκπομπή Πεσ τση ζηλιάρας σου καρδιάς». Απ' αυτό διακρίνουμε ότι ο Βιτώρος υπερέχει από τον τίτλο της εκπομπής αλλά και από τον τηλεοπτικό σταθμό «Creta Channel».

---

⁶⁹ Για τους κρητικούς η μαντινάδα αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο στοιχείο της «παράδοσής» τους και αποτελεί μέρος αυτής. Οπότε με την δημιουργία μαντινάδων η «παράδοση» δεν «χάνεται» και μ' αυτόν τον τρόπο διαχωρίζουν και την «κρητική ταυτότητα» σε σχέση με τους «διαφορετικούς άλλους».

3.2 Βιογραφικό του παρουσιαστή Γιώργου Βιτώρου.

Ο Γιώργος Βιτώρος γεννήθηκε στις 21 Φεβρουαρίου 1948 στο Κυπαρίσσι Τεμένους του Νομού Ηρακλείου. Είναι απόφοιτος του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Η πορεία του και η δράση του στα ΜΜΕ είναι η εξής: Υπήρξε διευθυντής της εφημερίδας «Φωνή των Ανωγείων» τη δεκαετία 1975-76. Το 1976 ίδρυσε την εφημερίδα «Κρητικοί Αντίλαλοι» την οποία διεύθυνε μέχρι το 1983. Το 1984 ξεκίνησε στο ραδιοφωνικό σταθμό Ηρακλείου της Έρα 4, την επαφή με τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα με την εκπομπή «Της Κρήτης μας τα σόρδινα». Ακολούθησαν οι εκπομπές «Ποια μαντινάδα να σου πω» και «Κρήτη μου τα λουλούδια σου έχουν άλλη μυρωδιά». Το 1984 κυκλοφόρησε το πρώτο του βιβλίο «Χαρά σε κείνον που γελά με τα παθήματά του», το οποίο σημείωσε εξαιρετική επιτυχία, όπως μας αναφέρει. Μεγάλη επιτυχία επίσης γνώρισαν και οι δίσκοι του με λαογραφικό περιεχόμενο και μαντινάδες. Το 1987 και για μια τριετία υπήρξε διοικητικός διευθυντής του Βενιζελίου – Πανανείου Γενικού νοσοκομείου Ηρακλείου.

Το 1990 ξεκίνησε την επαφή του με την τηλεόραση. Όπως μας δηλώνει ο Βιτώρος, οι εκπομπές του στον τηλεοπτικό σταθμό «Κρήτη TV» με τίτλο «Κρήτη μου όμορφο νησί» και «Στη γειτονιά του φεγγαριού» στάθηκαν απλησίαστες σε ακροαματικότητα. Το 1994 άρχισε συνεργασία με τον τηλεοπτικό σταθμό «Creta Channel». Δύο εκπομπές του με τίτλους: «Στις γειτονιές της Κρήτης» και «Μικρόφωνο στους αντιστάρ» κρατούν τα σκήπτρα της ακροαματικότητας αφού κατάφερε μέσα από τις πρωτότυπες αυτές και με ιδιαίτερο ύφος εκπομπές, να γίνεται στοιχείο επικοινωνίας και διατήρησης της μνήμης. Ο Γιώργος Βιτώρος έχει διατελέσει στο παρελθόν νομαρχιακός σύμβουλος Ηρακλείου και πρόεδρος του συλλόγου φίλων κρητικής μουσικής. Επίσης κατείχε τη θέση του προέδρου της ΕΣΔΑΚ (Ενιαίος Σύνδεσμος Διαχείρισης Απορριμμάτων Κρήτης). Σήμερα είναι Δήμαρχος Τεμένους, στοιχείο που αποδεικνύει την ενεργό του συμμετοχή στην κοινωνική ζωή του τόπου του και παρουσιάζει την τηλεοπτική εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» στον τηλεοπτικό σταθμό «Creta Channel».⁷⁰

---

⁷⁰ Το βιογραφικό του Γιώργου Βιτώρου, όπως μας το παρέθεσε στην συνέντευξη του στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

Η θέση του Βιτώρου ως υποδιοικητής του Βενιζελείου – Παναρείου Γενικού νοσοκομείου Ηρακλείου και η επαφή του με τους ασθενείς δεν τον άφησε ανεπηρέαστο ως προς τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απόρριψη, ιδιαίτερα των ηλικιωμένων ασθενών. Έτσι στις εκπομπές του πάντα τελειώνει με τη φράση προς το κοινό: «Να αγαπάτε τσι γερόντους και να τους το δείχνετε». Όπως επίσης και η θέση του ως πρόεδρος στον ΕΣΔΑΚ δεν ήταν δυνατόν να μην τον επηρεάσει στην επαφή του και στην μεταβίβαση μηνυμάτων περιβαλλοντικής ευαισθησίας και οικολογικής συνείδησης προς το κοινό. Η τελευταία του φράση χαρακτηριστικά πριν κλείσει η εκπομπή είναι «Να μη ρυπαίνουμε το περιβάλλον». Αυτά τα στοιχεία της κοινωνικής, οικολογικής ευαισθησίας προσδίδουν επιπλέον μια θετική εικόνα στο πρόσωπό του, για το κοινό.

Ο Γιώργος Βιτώρος λόγω της πολύχρονης επαφής του με τα μέσα αλλά και της συμμετοχής του σε παρουσιάσεις πολιτιστικών, μουσικοχορευτικών εκδηλώσεων στο εξωτερικό, μετά από προσκλήσεις των απόδημων κρητικών είναι πλέον ένα πρόσωπο πολύ οικείο, γνωστό και αγαπητό, γι' αυτούς τους ανθρώπους. Σημαντικά στοιχεία που συνέβαλαν στο να κερδίσει την αγάπη του κοινού, είναι ότι προσφέρει στο ακροατήριο την αίσθηση του οικείου, έναν αυθορμητισμό και μια λεκτική επικοινωνία που βασίζεται στο ιδιωματικό κρητικό γλωσσικό ιδίωμα.

Τα ανέκδοτα όπως και οι μαντινάδες χαρακτηρίζονται από το κρητικό γλωσσικό ιδίωμα και απώτερος σκοπός της εκπομπής και του παρουσιαστή είναι η «διάσωση, διάδοση και συνέχιση της κρητικής παράδοσης», ακόμα κι αν αυτό επιτυγχάνεται μέσα από ανέκδοτα. Για τον Βιτώρο η μαντινάδα είναι ένας καλός τρόπος ώστε τα παιδιά να μαθαίνουν κρητικές λέξεις και τη σημασία αυτών. Θέλει μέσα από τις εκπομπές του να κεντρίζει τα παιδιά και να ενδιαφέρονται, να ρωτάνε τους μεγαλύτερους σε ηλικία για να μαθαίνουν. Δηλαδή μέσα από τις μαντινάδες επιδιώκει να μαθαίνουν τα κρητικόπουλα, τη τοπική διάλεκτο που μιλούσαν οι παππούδες τους για να μη «χαθεί». Τονίζει μέσω της μαντινάδας την τοπική ταυτότητα της Κρήτης. Όπως λέει ο Μιχάλης Ιερωνυμίδης στον πρόλογο του πρώτου βιβλίου του Βιτώρου «Χαρά σε κείνον που γελά με τα παθήματά του» ο Γιώργης Βιτώρος έβαλε τους νέους να ρωτούν για τα παλιά, ευαισθητοποίησε τους ριμαδόρους να φτιάχνουν μαντινάδες κι ερέθισε τους πάντες να αναζητούν έξυπνες αθιβολές και σόρδινα (ανέκδοτα).

Ένα ιδιαίτερο στοιχείο όμως που χαρακτηρίζει τον Γιώργο Βιτώρο είναι ότι πολλές φορές σε μία συζήτηση στην καθημερινή του ζωή ή σε παρουσιάσεις εκδηλώσεων ή σε εκπομπές του, για να δηλώσει την θέση του σε ένα θέμα, αναφέρει μαντινάδες. Μπορούμε να πούμε διαφορετικά ότι «μιλάει» με μαντινάδες. Ο ίδιος ο Βιτώρος δεν «βγάζει» μαντινάδες, όμως θυμάται πάρα πολλές και αυτό που εντυπωσιάζει το κοινό, είναι ότι καταφέρνει πάντα εύστοχα και σε ανύποπτο χρόνο, να εκφράζει την θέση του, με μαντινάδες, τις οποίες πάντα βέβαια αναφέρει τον δημιουργό τους και την ιστορία που δημιουργήθηκαν (φτιάχτηκαν).

Επίσης μέσα από την παρουσία του, στο χώρο των μέσων, και των πολιτιστικών εκδηλώσεων ως παρουσιαστής (μουσική, χορός, μαντινάδες) έχει δημιουργήσει πολλές γνωριμίες και φιλίες με «παραδοσιακούς» μουσικούς, χορευτές και μαντιναδολόγους, δηλαδή, ανθρώπους που ασχολούνται γενικότερα με την «λαϊκή» μουσική και την προφορική λαϊκή ποίηση της Κρήτης.

Επίσης, έχει τιμηθεί από διάφορους «πολιτιστικούς» συλλόγους και είναι το πρόσωπο, το οποίο θεωρείται στην Κρήτη, το πλέον κατάλληλο για να παρουσιάσει διάφορες εκδηλώσεις ή διαγωνισμούς που έχουν σχέση με την κρητική μουσική ή με την μαντινάδα στην Κρήτη αλλά και στο εξωτερικό. Κατ' επέκταση από τα παραπάνω διαφαίνεται ξεκάθαρα το γεγονός ότι ο Βιτώρος θεωρείται αυθεντία στο είδος της μαντινάδας.

3.3 Ο ρόλος της μαντινάδας στην εκπομπή & η συμβολή του παρουσιαστή.

Ο ρόλος της μαντινάδας στην εκπομπή έχει να κάνει με την αλληλεπίδραση των κοινωνικών σχέσεων ανθρώπων διαμέσου της δημιουργίας και ανταλλαγής μαντινάδων. Αυτό γίνεται βέβαια και εκτός τηλεοπτικής εκπομπής με την επικοινωνία και ανταλλαγή μαντινάδων μέσω κινητών τηλεφώνων αλλά και σε διαπροσωπικό επίπεδο (πλαίσιο συμπαρουσίας). Σ' αυτή την αλληλεπίδραση σημαντικό ρόλο κατέχει ο παρουσιαστής, ο οποίος αποτελεί τον πυρήνα δημιουργίας και συντήρησης αυτών των σχέσεων.

Ο Βιτώρος επειδή γνωρίζει ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων που ασχολούνται με την μαντινάδα δέχεται καθημερινά στο κινητό του με sms αλλά και στις καθημερινές διαπροσωπικές του επαφές, πλήθος μαντινάδων. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, παρατηρήσαμε ότι δέχθηκε κάποιες μαντινάδες με αφορμή την ονοματοδοσία του αεροσκάφους «Νίκος Καζαντζάκης», τις οποίες μας μετέφερε κατευθείαν:

Άσπρο πουλί στον ουρανό που απλώνει τα φτερά του
ελεύθερο ωσάν κι αυτό απόυ 'χει τα' όνομά του.

Σαρρής Γιώργος

Πάντα με ήπιο καιρό κι ονειρεμένες πτήσεις
σαν Καζαντζάκης δεύτερος τη γη να κατακτήσεις.

Παπαδογιάννη

Πάντα ψηλά να βγαίνει ο αητός που βάφτισες Κουράκη⁷¹
και να 'ναι ο βίος του λαμπρός ωσάν του Καζαντζάκη.

Αλεξάκη Στέλλα

Μέχρι σήμερα από την ενασχόλησή του στο χώρο της μαντινάδας, έχει συγκεντρώσει 300.000 μαντινάδες, οι οποίες του αρέσουν και τον συγκινούν, όπως μας δηλώνει. Έτσι αφορμώμενος από περιστατικά και γεγονότα της ζωής, των φίλων

---

⁷¹ Ο κύριος Κουράκης κατέχει την ιδιότητα του Δημάρχου Ηρακλείου.

του μαντιναδολόγων, τους στέλνει πολλές φορές μήνυμα, μία μαντινάδα⁷² που ταιριάζει στην ιδιαίτερη περίπτωση του καθενός. Επίσης, στο πλαίσιο συμπαρουσίας των διαπροσωπικών του επαφών στη καθημερινή ζωή ή στον εργασιακό χώρο πολλές φορές «απαντάει» σε κάποιον με μαντινάδα.

Ένα παράδειγμα που μας διηγήθηκε στη συνέντευξη ήταν με κάποιον αλλοδαπό (Αλβανό) κάτοικο Ηρακλείου που συνάντησε τυχαία στο δρόμο και εκείνος του εξέφρασε το παράπονό του για την μη αναφορά στους αλλοδαπούς στην εκπομπή. Τότε ο Βιτώρος του είπε την εξής μαντινάδα:

Μια θέση έχω στην καρδιά και τη κρατώ για σένα
φώς μου και σε φιλοξενώ γιατί είσαι από τα ξένα.

Ο άνθρωπος όπως μας είπε ο Βιτώρος μόλις άκουσε την μαντινάδα συγκινήθηκε γιατί νόμιζε ότι αυτοσχεδίασε εκείνη την στιγμή και του είπε την μαντινάδα.

Η συγκινησιακή και συναισθηματική δύναμη όμως της μαντινάδας είναι τόσο δυνατή ώστε το άτομο που παραλαμβάνει την μαντινάδα και διαθέτοντας και το χάρισμα (ή το ταλέντο) στέλνει απάντηση στην μαντινάδα που έλαβε από τον Βιτώρο. Έτσι μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται η επαφή και επικοινωνούν, «μιλάνε» με μαντινάδες μεταξύ τους άτομα, τα οποία δεν γνωρίζονται αναγκαστικά. Είναι πολύ πιθανόν στη συνέχεια αυτής της επικοινωνίας ο Βιτώρος να δώσει τα στοιχεία αυτών των δύο ανθρώπων ώστε να επικοινωνούν και να ανταλλάσουν πλέον κατευθείαν μαντινάδες μεταξύ τους. Συνήθως αυτό προκύπτει από ένα κοινό γνώρισμα αυτών των δύο ανθρώπων, π.χ. πόνος, θάνατος οικείου προσώπου.

Τα παραπάνω μας βοηθούν να κατανοήσουμε πώς ο Βιτώρος λειτουργεί ως ένας ενδιάμεσος κρίκος επαφής των μαντιναδολόγων μεταξύ τους και δημιουργίας κοινωνικών σχέσεων. Έτσι, οι φιλίες που έχει δημιουργήσει όλα αυτά τα χρόνια με διάφορους μαντιναδολόγους αναδεικνύονται μέσα από την εκπομπή «Πες τση ζηλιάρας σου καρδιάς» ή και αντίστροφα η εκπομπή αποτελεί λόγο για να γνωρίσει

---

⁷² Ο Βιτώρος όπως μας πληροφόρησε στην συνέντευξη στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού Creta Channel στο Ηράκλειο δεν «βγάζει» ο ίδιος μαντινάδες αλλά θυμάται πάρα πολλές επειδή του αρέσουν και πολλές φορές «απαντάει» με μαντινάδες σε διάφορα καθημερινά περιστατικά της ζωής. Όπως μας πληροφόρησε έχει ίσως το μεγαλύτερο αρχείο στην Κρήτη, 300.000 χιλιάδες μαντινάδες.

άτομα που δεν είχε σχέση μαζί τους και τα οποία ασχολούνται με την δημιουργία μαντινάδων. Οι μαντιναδολόγοι, οι λαϊκοί μουσικοί οργανοπαίχτες⁷³ (επαγγελματίες ή ερασιτέχνες) και γενικότερα οι άνθρωποι, οι οποίοι ασχολούνται με την λαϊκή «παράδοση» της Κρήτης συγκροτούν ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων, το οποίο τροφοδοτείται μέσα από την εκπομπή και παίρνει μια καινούρια διάσταση λόγω της «μεσοποίησης». Πυρήνας αυτού του δικτύου σχέσεων είναι ο παρουσιαστής Γιώργος Βιτώρος.

Όταν αναφερόμαστε στην διαμεσολάβηση εννοούμε την διαμεσολάβηση της μαντινάδας μέσω της εκπομπής. Οι τηλεθεατές (μαντιναδολόγοι και μη) καλούνται να «απαντήσουν»⁷⁴ στην μαντινάδα που προβάλλεται στην τηλεοπτική οθόνη. Η μαντινάδα που προβάλλεται, προέρχεται είτε από το προσωπικό αρχείο με μαντινάδες του παρουσιαστή, είτε από μαντινάδες, οι οποίες στάλθηκαν σε κάποια παλαιότερη εκπομπή του και έχει επιλεγεί από τον παρουσιαστή με τα δικά του προσωπικά αισθητικά κριτήρια. Οι τηλεθεατές μπορούν να «απαντήσουν» είτε τηλεφωνικά και σε ζωντανή σύνδεση είτε με την αποστολή sms στο κινητό του παρουσιαστή, ο οποίος τις διαβάζει όποτε του το επιτρέψει η ροή της εκπομπής. Λόγω όμως τηλεοπτικού χρόνου και επειδή οι μαντινάδες που στέλνουν οι τηλεθεατές συνήθως είναι πολλές, ο παρουσιαστής επιλέγει τις «καλύτερες» σύμφωνα με την προσωπική του άποψη, για να τις παρουσιάσει στο τηλεοπτικό κοινό. Συνήθως όμως η κάθε μαντινάδα που στέλνεται από κάποιον τηλεθεατή – μαντιναδολόγο προκαλεί την δημιουργία άλλων μαντινάδων από το κοινό με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μακροσκελή διάλογοι μ' αυτές. Αυτό συνεπάγεται αυτόματα την επικοινωνία ανθρώπων μεταξύ τους που έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς την εκπομπή και το Βιτώρο.

Τα χαρακτηριστικά λόγια του Βιτώρου «στείλτε την μαντινάδα σας, καλή ή κακή εμείς θα την διαβάσουμε» μετά από την προβολή της μαντινάδας στην οθόνη μας δείχνουν ότι ο Βιτώρος προτρέπει οποιονδήποτε τηλεθεατή στην δημιουργία μαντινάδων, και στη συμμετοχή του κόσμου «σ' αυτό το παιχνίδι της τέχνης και του πολιτισμού» όπως λέει στις εκπομπές του. Πιστεύει η μαντινάδα κεντρίζει το ενδιαφέρον του τηλεθεατή που παρακολουθεί από το σπίτι και όταν στείλει κάποια μαντινάδα ακόμα κι αν δεν είναι και τόσο καλή, αν αυτός δώσει ένα θετικό ερέθισμα

⁷³ Λαϊκοί οργανοπαίχτες με την ευρεία έννοια του όρου.

⁷⁴ Αυτό που ζητείται από τους τηλεθεατές είναι να «πατήσουν» (να στηριχτούν) στην συγκεκριμένη μαντινάδα και να δημιουργήσουν μια δική τους καινούρια.

ώστε να συνεχιστεί η προσπάθεια, τότε ο τηλεθεατής εξοικειώνεται με το δεκαπεντασύλλαβο στίχο και στη συνέχεια, αν διαθέτει και κάποιο ταλέντο ή χάρισμα μπορεί να γίνει ένας πάρα πολύ καλός μαντιναδολόγος.

Για το Βιτώρο όπως αναφέρει σε συνέντευξή του στο περιοδικό «Στιγμές» έστω και έναν καλό μαντιναδολόγο να βγάλει η εκπομπή του από την αφάνεια γι' αυτόν θεωρείται ένα πολύ μεγάλο κέρδος.⁷⁵ Μάλιστα ισχυρίζεται ότι γενικότερα τα μέσα έχουν βοηθήσει την «παράδοση» και ότι έχουν αναδυθεί πάρα πολλοί αξιόλογοι μαντιναδολόγοι από τα μέσα. Συγκεκριμένα από τις εκπομπές έχουν προκύψει και κοπέλες αλλά και άντρες που ασχολήθηκαν με την δημιουργία μαντινάδων. Ένα παράδειγμα είναι ο Μιχάλης Στεφανάκης⁷⁶ από το Πεύκος, αναγνωρισμένος σήμερα μαντιναδολόγος με πολύ μεγάλο έργο, ο οποίος έχει πάρει το έναυσμα για να ασχοληθεί με την δημιουργία μαντινάδων από τις εκπομπές του Βιτώρου. Επίσης, η Δέσποινα Σπαντιδάκη, η οποία αναφέρει ότι αφορμή για να μπει στο χώρο της μαντινάδας και της δισκογραφίας ήταν ο Βιτώρος.⁷⁷

Ο παρουσιαστής επιδιώκει να γίνεται αυτή η επαφή ώστε να συνεχίζεται η δημιουργία και παραγωγή μαντινάδων. Αυτό το επιχειρεί και μέσω κινητών τηλεφώνων. Όπως υποστηρίζει και σε συνέντευξή του, προσπαθεί να επικοινωνούν οι άνθρωποι με μαντινάδες χρησιμοποιώντας το κινητό τηλέφωνο ως ένα μέσο γρήγορο και άμεσο. Το κινητό για το Βιτώρο λειτουργεί ως ένα μέσο με το οποίο οι μαντιναδολόγοι έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και ανταλλάσσουν μαντινάδες. Έχει πει σε συνέντευξή του στην εφημερίδα «Πυξίδα» ότι «προσπαθεί να περάσει σε μια σειρά από επώνυμους κρητικούς να μιλάνε με μαντινάδες», με τη χρήση του κινητού τηλεφώνου. Αυτό δεν είναι κάτι το οποίο το κάνει για τις ανάγκες των εκπομπών του αλλά γιατί του αρέσει και τον εντυπωσιάζουν οι μαντινάδες ως ποιητικό είδος με νοηματική αυτοτέλεια. Στη συνέχεια αυτό μπορεί να φανεί και στις εκπομπές του προκειμένου να μοιραστεί μαντινάδες με το κοινό, οι οποίες διαθέτουν ποιητική

⁷⁵ Περιοδικό Στιγμές, *Κοντυλιές και μαντινάδες στην μικρή οθόνη* (άρθρο και συνέντευξη της Ρίκη Ματαλιωτάκη) στον Βιτώρο Γιώργο, Τεύχος 70.

⁷⁶ Σύμφωνα με αφιέρωμα που έχει γίνει στο πρόσωπό του στο περιοδικό Δίφωνο, Τεύχος 122, σελ.95 αναφέρεται μεταξύ άλλων: Ο Μιχάλης Στεφανάκης πήρε το ερέθισμα για τη συστηματική δημιουργία κρητικών διστίχων από τις εκπομπές του Γιώργου Βιτώρου, στις οποίες ζητούμενο ήταν η συμμετοχή του κοινού με μαντινάδες, ανάλογα με την περίπτωση.

⁷⁷ Στο βιβλίο Βενιανάκης Κώστας (επιμ.), *Οι καλύτερες μαντινάδες από τις τρεις χρυσές μαντιναδολόγισσες*, Ρέθυμνο: Όμορφος Κόσμος, 2009, σελ.118 αναφέρεται για την Δέσποινα Σπαντιδάκη μεταξύ άλλων: «Αφορμή για να μπει δυναμικά στο χώρο της μαντινάδας και της δισκογραφίας στάθηκε ο Γιώργης Βιτώρος, τον οποίο ιδιαίτερα εκτιμά και ευγνωμονεί. Τον άκουγε στο ραδιόφωνο να λέει σπουδαίες μαντινάδες καταξιωμένων μαντιναδολόγων, όπως του Γιώργη Καράτζη, του Μήτσου Σταυρακάκη (Μιχαλόμπα), του Αριστείδη Χαιρέτη (Γυαλάφτη) και άλλων, που γίνανε δάσκαλοι της, τους απορρόφησε η ψυχή της και έμαθε πώς να «στελιώνει» μια καλή μαντινάδα.

δύναμη και ομορφιά, παραθέτοντας πάντα την ιστορία που προέκυψαν αυτές οι μαντινάδες που αναφέρει.

Το φαινόμενο της διαμεσολαβημένης αλληλόδρασης στην εκπομπή αυτή τονίζει την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των τηλεθεατών (που συμμετέχουν με μαντινάδες) μέσα από την τηλεόραση. Επίσης, την αλληλεπίδραση των τηλεθεατών αυτών με τον παρουσιαστή και την στήριξη αυτής της επικοινωνίας σε ένα ευρύ κύκλο γνωριμιών του παρουσιαστή.

Ένα άλλο στοιχείο που παρατηρούμε μέσα από την μελέτη της συγκεκριμένης εκπομπής είναι το γεγονός ότι η μαντινάδα μέσα από την διαμεσολάβησή της στην εκπομπή, λειτουργεί ως στοιχείο διαμόρφωσης νέων μορφών κοινωνικής συμμετοχής και μας επιβεβαιώνει ότι η ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας μπορεί να μετασχηματίσει τα παραδοσιακά μοντέλα της κοινωνικής αλληλόδρασης.

3.4 Ανάλυση και σχολιασμός δείγματος.

Προκειμένου να δειχθεί ο κοινωνικός ρόλος της μαντινάδας στην εκπομπή που μελετάμε, χρησιμοποιήσαμε δειγματοληπτικό υλικό από μια συγκεκριμένη εκπομπή (28 – 4 - 09), την οποία επιλέξαμε με βάση το θέμα της μαντινάδας, που προτάθηκε για να «απαντήσει», το κοινό από το σπίτι. Συγκεκριμένα η μαντινάδα που προβλήθηκε στην τηλεοπτική οθόνη επιλέχθηκε από τον κύριο Βιτώρο και δημιουργός της είναι ο Θανάσης Πατεράκης.

Χορταριασμένα μνήματα, άνθρωποι ξεχασμένοι
οντε ποθάν' η θύμηση, τότε η ψυχή ποθαίνει.

Το θέμα σχετίζεται με τον θάνατο, και με το κατά πόσο θυμόμαστε και αποδίδουμε τιμή στους νεκρούς με το να περιποιούμαστε τους τάφους τους. Η μαντινάδα αυτή προκάλεσε μια έντονα συναισθηματική και συγκινησιακή φόρτιση στο κοινό της Κρήτης, αφού αποτελεί μία σημαντική έκφραση της ζωής. Η λειτουργία της μαντινάδας ως στοιχείο έκφρασης και συγκινησιακής εκτόνωσης στην Κρήτη δεν μπορούσε να μην ασχολείται και με το θέμα του θανάτου. Για παράδειγμα, η παραπάνω μαντινάδα όπως ανέφερε ο Βιτώρος στη συγκεκριμένη εκπομπή δημιουργήθηκε ως εξής: Παρατηρώντας ο Θανάσης Πατεράκης κάποιους κατοίκους σ' ένα χωριό της Κισσάμου στο νομό Χανίων, να καθαρίζουν και να ξεχορταριάζουν τους τάφους προκειμένου να υποδεχτούν το νεκρό, «έβγαλε», (δημιούργησε) την παραπάνω μαντινάδα. Ο παρουσιαστής δίνει έμφαση πάντα στα βιώματα και στους λόγους που οδήγησαν κάποιον να γράψει μια μαντινάδα.

Οι μαντινάδες που στάλθηκαν από το κοινό ως απάντηση στην αρχική ήταν οι ακόλουθες:

Όπως λέει ο Βιτώρος από τη καλή μας φιλενάδα Γιάννα από την Χερσόνησο Ηρακλείου, έχουμε τις μαντινάδες:

Χόρτα ανε δεις στον τάφο μου, δεν πρέπει να λυπάσαι
αφού θα μείνω αζωντανός όσο θα με θυμάσαι.

Δεν τελειώνει ο άνθρωπος, άμα η ψυχή ντου βγαίνει
μα από το νου μας άμα βγει, ετοτεσάς ποθαίνει.

Από την Άννα Σκανδαλάκη από το Χάρακα:

Άσπριστο κι ανεμάζεφτο, μνήμα χορταριασμένο
σκεπάζει κάποιο δυστυχή που 'χουνε ξεχασμένο.

Ο Γιάννης Ξεπαπαδάκης από το Ρέθυμνο στέλνει:

Μέσα στσι τάφους τσι πολλούς, ένας θα ξεχωρίζει
θα 'ναι ο δικός μου που ποτέ, δεν θα τον δεις ν' ασπρίζει.

Και συμπληρώνει ο Βιτώρος ότι μια παρόμοια μαντινάδα έλεγε ο Τζαγκαρομανώλης
από τις Βασιλιές:

Μέσα στσι τάφους τσι πολλούς, ένας θα ξεχωρίζει
θα 'ναι ο δικός μου που κανείς δε θα μου τον ασπρίσει.

Διακρίνουμε το ενδιαφέρον του παρουσιαστή και την αγάπη του για τις μαντινάδες
από το γεγονός ότι θυμάται πάρα πολλές και τις λέει την κατάλληλη στιγμή.

Η Μαρία από τις Ασίτες, την οποία ο Βιτώρος επιβραβεύει, έστειλε:

Σα βγει τ' ανθρώπου η ψυχή, αθάνατη πομένει
μα ότι δε ζει στη θύμηση, αζωντανό ποθαίνει.

Η Στέλλα Αλεξάκη από το Ρέθυμνο, γνωστή μαντιναδολόγος, λέει:

Μια μοναχή ανάμνηση είναι τ' ανθρώπου η ζήση
κι είναι νεκρός μονάχα αυτός, που 'χει απ' τη σκέψη σβήσει.

Κι ο Πατεράκης:

Αν είναι δράμα ο θάνατος τότε η ζωή ήντα 'ναι
που όσο ζεις τα βάσανα ξανοίγουν να σε φάνε.

Ο Κώστας Ζερβάκης από το Ξενιάκο:

Δώσε μου χάρη τα κλειδιά να πάω να ξεσκονίσω
τ' αραχνιασμένο μνήμα μου που 'ναι να κατοικήσω.

Η κυρία Κανδηλάκη από το Σπήλι:

Ποτέ δεν είν' κανείς νεκρός αν δεν τον λησμονήσεις
μα είναι νεκρός ο ζωντανός όταν τον αγνοήσεις.

Η Παναγιωτάκη Ελευθερία λέει μια μαντινάδα για τον άντρα της:

Στη θύμησή σου δε μπορώ να μην αναστενάξω
κι αυτά που ζήσαμε μαζί ποτέ δε θα ξεχάσω.

Ενώ ο Καρατζόκωστας από το Χαράκι:

Όλα τα μνήματα έχουνε άνθη και μαργαρίτες
του κακομοίρη του φτωχού είναι γεμάτα τρύπες.

Η Κορνάρου Κατερίνα από τα Μουρτζανά:

Ότι να δεις τον τάφο μου να 'ναι χορταριασμένος
στη θύμησή σου τότεσάς θα 'μαι και ξεχασμένος.

Γιώργης Τζοβρακάκης:

Αν έρθεις εις στο μνήμα μου ξεχώρισε τα χόρτα
ίσως και σου μιλήσουνε τα κόκαλα τα σκόρπια.

Μες στα πολλά τα μνήματα ένας τάφος ξεχωρίζει
είν' ο δικός μου που ποτέ κανείς δεν τον ασπρίζει.

Ο Στέλιος από την Ιεράπετρα:

Χορταριασμένα μνήματα αθρόοι που εφύγαν
θα τσι θυμούμαι μια ζωή στον Άδη κι αν επήγαν.

Ένα μήνυμα από Χανιά με παρατσούκλι, ο κούκος:

Αν έρθεις φίλε να με βρεις να μη ρωτήξεις που 'μαι
στο μνήμα που θα 'ναι άσπριστο έρημος θα κοιμούμαι.

Ο Σήφης από το Κουρνά:

Άσπριστο τάφο ανε δεις καντήλι να 'χει σβήσει
νεκρός να μη διαβάζετα,ι έχει απ' το νου ξεφτίσει.

Ο Σημισακογιώργης (Γιώργης Σηφάκης):

Μια καντηνέλα η ψυχή γίνεται και γιαγέρνει
ομπρός σ' αυτόν αφού στο νου τη θύμησή τζι φέρει.

Και η Βοτζάκη Κατερίνα:

Σβηστό καντήλι όταν θα δω στο μνήμα θα τ' ανάψω
και σα και να 'ναι εδικός θα γείρω και θα κλάψω.

Ο Θανάσης Πατεράκης:

Ανε περνάς καμιά φορά απ' τα νεκροταφεία
να μη σταθείς στο μνήμα μου γιατί είσαι εσύ η αιτία.

Ο Σταύρος Αποστολάκης:

Γύρω σε τάφους στάθηκα που 'ναι στη γης χτισμένοι
να δω ήντα μας καρτερεί κι ήντα μας περιμένει.

Ο Νίκος Ασπροκουτελάκης, ο γιατρός:

Κατέχω ανθρώπους που ενώ ζουν κανείς δε τσι κατέχει
κι άλλους που 'φύγαν μα η καρδιά μουσαφιρέους τσ' έχει.

Η κόρη του Θανάση Πατεράκη, Κατερίνα, απαντά στη μαντινάδα του πατέρα της

Λείπεις και μοιάζει η καρδιά μνήμα χορταριασμένο
και κάθε μου όνειρο νεκρό αζωντανό θαμμένο.

Ο Νίκος Ποιμενάκης από το Μορόνι:

Ραχάτι κάνει ο νεκρός όταν τονε θυμάσαι
και πού και πού το σπίτι του να του περιποιάσαι.

Ο Μιχάλης από τη Μεσσαρά:

Κάθε ψυχή 'χει όνομα κι όσο αυτό γροικάται
τόσο κι αυτή στον ουρανό θα ζει και θα πλανάται.

Ο Νίκος Κορνηλάκης, από τις Δαφνές:

Σαν έχει αξίες ο άνθρωπος κι απ' τη ζωή να φύγει
πάντα θα είναι αναφτό στο τάφο το καντήλι

Η κυρία Μαρία από τον Άγιο Νικόλαο:

Νεκρός δε λογαριάζεται όποιος στο μνήμα μπαίνει
μόνο όταν θα ξεχαστεί ετοτεσάς ποθαίνει.

Ο Κώστας Ζερβάκης από το Ξενιάκο:

Τον τάφος μου εξεσκόνιζα κι ήβαλα ρόδα σκούρα
και όχι να 'ναι κόκκινα να κάνουνε φηγούρα.

Ο Κωστής Ματαλλιωτάκης:

Όσο το μνήμα καθαρό απ' τσι δικούς πομένει
η μνήμη αυτού που κείτεται ακόμα δε ποθαίνει.

Η Αριστέα Καλογρίδη (πρώην παρουσιάστρια αντίστοιχης εκπομπής), η οποία λέει ότι δεν είναι δική της η μαντινάδα που στέλνει αλλά είναι πολύ παλιά.

Πως είναι ο νεκρός στη γη δε πρέπει να σε γνοιάζει
ζει ο νεκρός όταν γι' αυτόν κάποιος αναστενάζει.

Ο Κωστής Μεταξάκης:

Τσ' ανθρώπους που μισέψανε και τσ' έχουνε ξεχάσει
απόψε το καντήλι ντος τση χάρη ντος ν' ανάψει.

Ο Καστρινός από τα Χανιά:

Αφού κι εγώ θα ξεχαστώ έτσι κι αλλιώς στο τάφο
το όνομά μου τελικά στα μάρμαρα δε γράφω.

Ο Χάρης, ο δικηγόρος:

Νεκρός θα ν' είμαι μα εσύ αν ζεις και με θυμάσαι
χόρτα κι αν έχει ο τάφος μου να μη στενοχωράσαι.

Η συγκεκριμένη εκπομπή που μελετάμε έχει αφιερωθεί από τον Βιτώρο στην μνήμη της Κατίνας Σπανάκης, την οποία την είχε γνωρίσει όταν ήταν διευθυντής στο Βενιζέλειο νοσοκομείο Ηρακλείου. Η Κατίνα Σπανάκη ήταν ένας από τους πολλούς φίλους που έχει αποκτήσει ο Βιτώρος στο νοσοκομείο αφού στον καθημερινό έλεγχο που διενεργούσε στους θαλάμους των ασθενών, του ζητούσαν να τους πει μαντινάδες κι εκείνος προσπαθούσε πάντα ανασύροντας από την μνήμη του την κατάλληλη να τους ενθαρρύνει και να τους δώσει κουράγιο. Βέβαια, πολλές φορές μάθαινε κι από ηλικιωμένους ασθενείς όπως η κυρία Σπανάκη παλιές μαντινάδες, πράγμα, το οποίο επιζητούσε κι ο ίδιος ως κάτι το οποίο τον ευχαριστούσε γιατί ένιωθε ότι με αυτόν

τον τρόπο συνεχίζει την «παράδοση» της μαντινάδας. Η κυρία Κατίνα Σπανάκη αναφέρει ο Βιτώρος κάποια στιγμή ενώ νοσηλεύονταν στην καρδιολογική κλινική, του είχε αφιερώσει:

Είσαι ρόδο του Μαΐου μόνο με τη διαφορά
πως εσύ μυρίζεις πάντα μα το ρόδο μια φορά.

Η κόρη της κυρίας Σπανάκη όταν ενημέρωσε τον κύριο Βιτώρο για τον θάνατο της μητέρας της, του παρέθεσε και δύο μαντινάδες, τις οποίες είπε ο Νίκος Σταυρουλάκης, (ο οποίος έχει χάσει ένα παιδί του σε τροχαίο) στη μνήμη της κυρίας Σπανάκη, την ημέρα της κηδείας της.

Εδά που ντύθηκε η μηλιά, το άσπρο τζη το χρώμα
μισεύεις καπετάνισσα για το κριγιό (κρύο) το χώμα.

Καλοστρατιά σου αρχόντισσα, κράτιε μου στο κοπέλι
δίχταμο και βασιλικό κι απ' το Λασήθι μέλι.

Λίγο μετά την αναφορά στην κυρία Σπανάκη, ο Μιχάλης Σαρτζετάκης έστειλε ένα ποίημα για την μνήμη της. Από το επιφώνημα του Βιτώρου και τα λόγια «Γεια σου φίλε, πότε θα πάρεις τα ποιήματα σου να έρθεις από εδώ;» καταλαβαίνουμε ότι είναι κάποιος φίλος του.

Ο Μιχάλης Σαρτζετάκης λέει για τη κυρία Σπανάκη:

Διαβάτη στάσου διάβασε, στο μάρμαρό μου απάνω
μα μη ρωτήξεις να σου πω, πού είμαι κι ήντα κάνω.

Στη συνέχεια ο κύριος Βιτώρος αφού παρουσίασε τη μαντινάδα ώστε το κοινό να έχει στη διάθεσή του, όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο να σκεφτεί και να «απαντήσει» αναφέρεται στο μουσικό σχήμα, στη ζυγιά των οργάνων όπως λέει συγκεκριμένα, η οποία αποτελείται από τους: Γιώργο Αποστολάκη στη λύρα, ο οποίος είναι εγγονός του Γιώργη Αποστολάκη ή Τσαμπάζη, από το Χάρακα που έπαιζε λύρα και μαντολίνο. Επίσης, η ζυγιά συμπληρώνεται από τους: Νικηφόρο Παπαδάκη στο λαούτο και τον Γιώργη Αλεβυζάκη στην κιθάρα.

Κάνοντας λόγο ο Βιτώρος για τον παππού του λυράρη, Γιώργη Αποστολάκη ή Τσαμπάζη θυμάται και αναφέρει μια παλιά μαντινάδα που εκείνος έλεγε πριν πεθάνει:

Πάντα από την παραβολή, με βάνεις και θερίζω
για να με δέρνει ο βοριάς κι ο ήλιος να μαυρίζω.

Συνεχίζοντας, ο παρουσιαστής συζητάει με τους προσκεκλημένους μουσικούς για κάποιους από τους καταξιωμένους τοπικούς μουσικούς της περιοχής από την οποία κατάγονται. Αναφέρονται στον Λυρατζάκη, στον Σταυρουλάκη, στον Μελεσσανάκη, στον Τσικιντίρη και στο μουσικό έργο τους με το ιδιαίτερο χρώμα της συγκεκριμένης περιοχής. Μετά από λίγο ο Γιώργης Σηφάκης ή Σημισακογιώργης, ο οποίος έχει εκδόσει πρόσφατα συλλογή με μαντινάδες, από το Ρέθυμνο, στέλνει τη μαντινάδα:

Του Λυρατζάκη η ψυχή, τ' άφταστου Τσικιντίρη
και του Σταυρουλοπαντελή σας κάνουνε σείρι.

Ο Βιτώρος φέρνοντας στη μνήμη του τον Τσικιντίρη, ανέφερε ένα περιστατικό, στο οποίο η μαντινάδα λειτούργησε ως στοιχείο έκφρασης και συγκινησιακής φόρτισης. Στην κηδεία του Τσικιντίρη επειδή λόγω εργασιακών υποχρεώσεων δεν μπόρεσε να παρευρεθεί στην τελετή, εμφανίστηκε στο σπίτι του Τσικιντίρη λίγο πριν τον συνοδέψουν στην εκκλησία. Τότε, η γυναίκα του Τσικιντίρη γνωρίζοντας το πρόσωπο του Βιτώρου, του ζήτησε να αφιερώσει μια μαντινάδα στη μνήμη του συζύγου της. Τότε βρέθηκε σε δύσκολη θέση λόγω της συγκινησιακής φόρτισης και της είπε μια μαντινάδα για να την πει εκείνη στη μνήμη του συζύγου της. Η μαντινάδα αυτή ήταν:

Σε ποιο λαιμό εκοιμήθηκε απόψε το φιλί σου
που μου 'λεγες στη δύση σου πώς θα 'μαι η ανατολή σου.

Στο σημείο αυτό ο Βιτώρος αναφέρει τον Νίκο Βαρδαλαχάκη, έναν άνθρωπο, ο οποίος ασχολείται με την δημιουργία μαντινάδων και ο οποίος έχει υποστηρίξει κι έχει μιλήσει με ένθερμα λόγια για το λυράρη, στο Βιτώρο. Μαντινάδες του Βαρδαλαχάκη έχουν μελοποιηθεί και έχουν δισκογραφηθεί από τον Νικηφόρο Παπαδάκη (λαουτιέρης) και το Γιώργη Δρακογιαννάκη. Ο Βιτώρος αναφέρει μια

μαντινάδα του Βαρδαλαχάκη που του είχε κάνει εντύπωση. Όταν ο Νίκος Βερδαλαχάκης σπούδαζε στο Βελιγράδι έστειλε μια μαντινάδα πολύ ωραία ως απάντηση σε μαντινάδα που είχε βάλει ο Βιτώρος σε εκπομπή του.

Στο Βελιγράδι ανε ρωτάς πώς τα περνώ κερά μου
ο Δούναβης απού γροικάς είναι τα βάσανά μου.

Εδώ, θα παραθέσουμε κάποιες μαντινάδες που στάλθηκαν για να συγχαρούν και να εμψυχώσουν τους μουσικούς που παρουσιάστηκαν στη συγκεκριμένη εκπομπή.

Από την Άννα Σκανδαλάκη από το Χάρακα, μια καλή ποιήτρια όπως λέει ο Βιτώρος έχουμε μια μαντινάδα αφιερωμένη στο λυράρη.

Ενός μεγάλου μερακλή που βρίσκεται στον Άδη
και γλέντιζε το Χάρακα είς' ένα παρακλάδι.

Επίσης, δύο μαντινάδες που έστειλε και αφιέρωσε ο πατέρας του λυράρη στο γιό του:

Εσύντραμά σου μια ζωή και σου συντρέμω ακόμα
όμορφο αητόπουλο να μη πατείς στο χώμα.

Να το κατέχεις μια ζωή θα μ' έχεις στο πλευρό σου
αητέ μου κι αν με χρειαστείς θα γίνω κι ουρανός σου.

Η Κατερίνα Κορνάρου από τα Μουρτζανά:

Την λύρα σου ν' ακούσουνε οι αποθαμένοι όλοι
θα σηκωθούν αγκαλιαστό και θα χορεύουν όλοι.

Ο παππούς του λυράρη, Ζερβάκης Μύρος από το Ασήμι:

Κόφινας κι Αστερούσια βλέπουνε με καμάρι
λυράρη από τσι ρίζες τως να σέρνει το δοξάρι.

Τρεις μερακλήδες παίζουνε απόψε στο κανάλι
με το Βιτώρο δάσκαλο κι έχω χαρά μεγάλη.

Ο ξάδελφος του λυράρη, ο παπάς:

Κουράστηκα να σ' αγαπώ μα η σκέψη τριγυρίζει
φωνιάζω τζη μαλώνουμε μα πάντα αυτή κερδίζει.

Από τους συναδέλφους του λυράρη από τον πρώην εργασιακό του χώρο (ΚΤΕΛ
Ηρακλείου).

Σαν το τιμόνι τ' αμαξού που παίζεις με τη χάρη
ετσά αντάξια βαστάς απόψε το δοξάρι.

Ο Γιάννης Ανδρεαδάκης από το Ασήμι:

Ο λυρατζής απού μπορεί παλιούς και ζωγραφίζει
τη λύρα στα δαχτύλια του να τη κρατά τ' αξίζει.

Ο Αντώνης Φουντουλάκης:

Η Κρήτη και η Μεσσαρά απόψε ειν' κοντά σου
και το Ασήμι ξενυχτά ν' ακούσει τη λαλιά σου.

Ο Μύρων Σφακιανάκης:

Είσαι του Παντελή ο γιος και του Τζαμπάζη εγγόνι
κι οντε γροικώ τη λύρα σου το αίμα μου μαργώνει.

Είσαι μεγάλος μουσικός θα γίνεις πιο μεγάλος
γιατί έχεις την κληρονομιά που δεν την έχει ο άλλος.

Έχεις βαριά κληρονομιά Γιώργη να το κατέχεις
γι' αυτό την κάθε κοντυλιά που παίζεις να προσέχεις.

Ενώ ο Μιχάλης Σηφάκης στέλνει μια μαντινάδα από το Ρέθυμνο.

Σε ξεχωρίζω απ' τσι πολλούς και σ' έχω χώρια απ' τσ' άλλους
εκεία που βάνω στη καρδιά τσ' ανθρώπους τσι μεγάλους.

Η αγάπη του κοινού στο πρόσωπο του Βιτώρου φαίνεται ξεκάθαρα από τις ευχές που έστειλαν οι περισσότεροι γνωστοί και φίλοι μαζί με τις μαντινάδες τους, για την κόρη του Άρτεμις, η οποία αρραβωνιάστηκε πρόσφατα. Για παράδειγμα η κυρία Κανδηλάκη από το Σπήλι του αφιερώνει τρεις μαντινάδες.

Όπως τον επιτάφιο έχουνε στολισμένο
μα τουτονέ που θα σου πω δε στο 'χουνε πωμένο.

Την κόρη σου αρραβώνιασες κι είπες το με χαρά σου
σου εύχομαι να γοργορθούν 'γγόνια στην αγκαλιά σου.

Και φορτωμένα θα 'ρθουνε δώρα ακριβά κρατούνε
όταν σας τα μοιράσουνε «παππού», «γιαγιά» και πούνε.

Ο Γιάννης Χατζάκης από το Χαμέζι, ο οποίος λέει ότι αγαπάει πολύ το Βιτώρο και του αφιερώνει.

Όταν κατέβω στο χωριό και πιάσω το κανάλι
όλα τα βάσανα ξεχνώ και μου περνά η ζάλη.

Η Μαρία Τελάκη, καταπληκτική ποιήτρια όπως λέει ο Βιτώρος από τις Αγίες Παρασκιές.

Μες στσι ευτυχίας το μπαξέ το πιο όμορφο παρτέρι
έγινε ο υάκινθος με τη γαρδένια ταίρι.

Η Άννα Σκανδαλάκη:

Άρτεμι απόψε το 'μαθα πώς έχεις ζευγαρώσει
κι όσα ποθείς εις τη ζωή ο θιός να σου τα δώσει.

Κι ως σαν την άμμο αμέτρητη που 'ναι στο γυρογάλι
να σου κλουθούνε οι χαρές η μια πίσω στην άλλη.

Ο Τζαγκαράκης, καλός φίλος όπως λέει ο Βιτώρος:

Κόκκινα μπρος τα πόδια σου χαλιά τα όνειρά σου
να 'ναι κα να το χαίρουνται τ' αρχοντοπάτημά σου.

Ο Σημισακογιώργης:

Η πέρδικα π' ανάθρεφες μη βρέξει και μη στάξει
με τα δικά τζη τα φτερά ηρθ' η ώρα να πετάξει.

Επίσης, ο Βιτώρος αναφέρει ένα ξεχωριστό προσκλητήριο γάμου, το οποίο του έστειλε η Πόπη Νικηφόρου, μαντιναδολόγισσα και είναι γραμμένο με μαντινάδες από την ίδια, η οποία είναι η νύφη.

Η μοίρα πάντα το 'ξερε πώς θα συναντηθούμε
μα εμείς αργήσαμε πολύ να το παραδεχτούμε.

Χρόνια στις ίδιες γειτονιές έχομε ζήσει ξένοι
μα εδά μεταξωτή κλωστή τα όνειρά μας δένει.

Στου Μάη το ξεκίνημα χορό η αγάπη στένει
τον κύκλο ανοίγει η χαρά και θα σας περιμένει.

Κλείνοντας την εκπομπή ο Βιτώρος παραθέτει την μαντινάδα του δασκάλου του Δημήτρη Ζαμπουλάκη πάνω στην οποία θα στηριχτεί το κοινό και θα μπορεί να προετοιμάζεται για να «απαντήσει» στην επόμενη εκπομπή.

Ψωμί με κόπο κι ιδρώτα να τρως ευλογημένο
και με λεφτά τση τσέπης σου να το 'χεις πληρωμένο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο McQuail υποστηρίζει ότι η επικοινωνία είναι το πιο γενικό και ουσιώδες χαρακτηριστικό του πολιτισμού (διάφορες μορφές λαϊκής έκφρασης, χορός μουσική, ποίηση) κι ότι χωρίς την ύπαρξη της δεν θα μπορούσε να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί (McQuail, 1997: 157). Συγκεκριμένα, ο McQuail αντιμετωπίζει την επικοινωνία ως μέσο μεταβίβασης πολιτισμικών στοιχείων (π.χ. χορός, μουσική, ποίηση). Χωρίς να αναιρούμε την θέση του, συμπεραίνουμε ότι για τη μαντινάδα η επικοινωνία εκτός από τη λειτουργία της, ως μέσο μεταβίβασης βιωμάτων και συναισθημάτων από τους μαντιναδολόγους διαθέτει και μία άλλη έννοια. Στο παράδειγμά μας σχετικά με τη διαμεσολάβηση της μαντινάδας από την τηλεόραση παρατηρούμε ότι η μαντινάδα λειτουργώντας ως ερέθισμα προς το κοινό, ουσιαστικά προκαλεί την επικοινωνία μεταξύ του παρουσιαστή και του κοινού. Αυτό έχει ως επακόλουθο (για τη μαντινάδα) να αποτελεί λόγο δημιουργίας, ανάπτυξης και συντήρησης κοινωνικών σχέσεων.

Όπως αναφέρει σε συνέντευξή του στο περιοδικό «Στιγμές», ο κύριος Βιτώρος «προσπαθεί να περάσει σε μια σειρά επώνυμων κρητικών να μιλάνε με μαντινάδες». Παρατηρούμε για τον ίδιο ότι η μαντινάδα λειτουργεί ως στοιχείο κοινωνικής δράσης. Δεν εμμένει στη συγκέντρωση μαντινάδων που του προκαλούν το ενδιαφέρον αλλά τις χρησιμοποιεί με τον εξής τρόπο. Επιλέγει για παράδειγμα μια μαντινάδα του Α φίλου του μαντιναδολόγου και την αποστέλλει με sms στον Β φίλο του μαντιναδολόγου, για τον οποίο γνωρίζει ότι η συγκεκριμένη θα τον φορτίσει συναισθηματικά. Τότε, ο Β θα στείλει μια άλλη σαν απάντηση στον Βιτώρο, ο οποίος θα την μεταφέρει στον Α. Και με αυτό τον τρόπο αρχίζει ένας διάλογος κι ένας συναγωνισμός, ο οποίος στηρίζεται στην αισθητική της μαντινάδας ως προς την ποιητική δύναμη και στην ανάγκη των ατόμων να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματα και τους προβληματισμούς τους. Δηλαδή, ο κύριος Βιτώρος λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στους φίλους του μαντιναδολόγους.

Διαπιστώνουμε ότι η καθολική χρήση του κινητού τηλεφώνου, τα τελευταία χρόνια συνέβαλε στην εύκολη και γρήγορη επικοινωνία ανάμεσα στο κοινό αλλά και με την εκπομπή. Με την ανάπτυξη των μέσων και την τεχνολογική πρόοδο, η

μαντινάδα απέκτησε θέση στα ΜΜΕ χωρίς ωστόσο να παύει να υφίσταται στα πλαίσια των διαπροσωπικών επαφών. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πώς τελικά τα μέσα και οι δυνατότητες που αυτά προσφέρουν (κινητό τηλέφωνο, τηλεόραση) συμβάλλουν στην συνέχιση και την εξέλιξη της «παράδοσης» της μαντινάδας στην Κρήτη. Σύμφωνα με τη θεωρία του McLuhan «Το μήνυμα του μέσου», το μήνυμα στην περίπτωσή μας είναι η δυνατότητα που δόθηκε στη μαντινάδα να μεταφερθεί σε ένα διαφορετικό πλαίσιο επιτέλεσης, στο χώρο των ΜΜΕ.

Επίσης, το «μήνυμα» στην περίπτωσή μας είναι η προσωπικότητα και το πλούσιο δίκτυο κοινωνικών σχέσεων του παρουσιαστή. Μετά από την πολύχρονη ενασχόληση με τη μαντινάδα στα μέσα αλλά και στα πλαίσια των διαπροσωπικών επαφών διαπιστώνουμε ότι η ιδιότητά του ως παρουσιαστής υπερέχει και από το κανάλι και από τον τίτλο της εκπομπής. Το πρόσωπο του παρουσιαστή επειδή θεωρείται αυθεντία του είδους της μαντινάδας στην Κρήτη έχει κερδίσει το κοινό κι αυτό φαίνεται σε όλες τις εκπομπές. Στο δείγμα που αναλύουμε μάλιστα, έστειλαν πλήθος μαντινάδες ειδικά για αυτόν, για να του ευχηθούν για την αρραβώνιαση της κόρης του.

Το πλαίσιο χρήσης και λειτουργίας της μαντινάδας πριν αλλά και μετά την εμφάνιση των ΜΜΕ χαρακτηρίζεται από την συνοδεία των μαντινάδων σε διάφορους μουσικούς σκοπούς (π.χ. κοντυλιές). Σε αυτή τη διαδικασία η ανταλλαγή μαντινάδων (τραγουδιστά) προκύπτει αυθόρμητα από την κοινωνική συνεύρεση και την αλληλεπίδραση των ατόμων, που πραγματοποιείται σε διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις. Στην εκπομπή που εξετάζουμε παρατηρούμε ότι αυτή η διαδικασία δεν γίνεται αυθόρμητα αλλά ζητείται να γίνει ηθελημένα από τον παρουσιαστή. Ίσως αυτό να γίνεται για να προκαλείται το ενδιαφέρον του κοινού. Άρα μπορούμε να πούμε ότι με τη διαμεσολάβηση της μαντινάδας απ' την τηλεόραση άλλαξαν οι κανόνες που αφορούν το λόγο δημιουργίας της μαντινάδας. Αυτό γίνεται από τον παρουσιαστή με σκοπό τη «συνέχιση της παράδοσης» μέσα από την διατήρηση και μεταβίβαση της από γενιά σε γενιά.

Το κοινό όπως έχουμε αναφέρει, ορίζεται με βάση την περιοχή της Κρήτης και τα κοινά ενδιαφέροντα ή τις προτιμήσεις διαφόρων κοινωνικών ομάδων (δίκτυα μουσικών και μαντιναδολόγων). Από την συμμετοχή του κοινού στην εκπομπή με την αποστολή μαντινάδων ως απάντηση σ' αυτήν που προβάλλεται στην οθόνη, διακρίνουμε ότι: το κοινό χρησιμοποιεί το μέσο της τηλεόρασης προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και να ψυχαγωγηθεί με αυτό τον τρόπο (Θεωρία

Χρήσεων και Ικανοποιήσεων). Η μαντινάδα ως στοιχείο της «παράδοσης» με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (τόπος) είναι πολύ σημαντική για τα άτομα αφού μέσω αυτής διαμορφώνουν μια συλλογική ταυτότητα. Επίσης, το κοινό με την αποστολή του μηνύματος και την αναφορά του ονόματός του (ως δημιουργός της μαντινάδας) προβάλλει την ατομική του ταυτότητα.

Το κοινό ενεργοποιεί την σκέψη του και τον προβληματισμό του, στοιχεία, τα οποία απαιτούνται για να προχωρήσει κάποιος στη σύνθεση μιας μαντινάδας. Άρα, συμπεραίνουμε ότι το κοινό είναι ενεργό και χαρακτηρίζεται από μια έλλογη ικανότητα προκειμένου να εκφραστεί λεκτικά. Εξάλλου, δεν θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως παθητικό γιατί έχει τη δυνατότητα εάν το επιθυμεί να στείλει μήνυμα με τη χρήση του κινητού τηλεφώνου (διαμεσολαβημένη οίονει επικοινωνία) και να συμμετέχει μ' αυτό τον τρόπο στην επικοινωνία.

Παρακολουθώντας από μικρή ηλικία τις εκπομπές του Βιτώρου έχω διαπιστώσει ότι θαυμάζει τα άτομα, τα οποία ενώ δεν κατάγονται από την Κρήτη βγάζουν μαντινάδες. Αυτό μας δείχνει ότι θεωρεί την μαντινάδα ως ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στοιχείο της «κρητικής παράδοσης», που διαθέτουν αποκλειστικά οι κρητικοί. Η «παράδοση» ως ένα σύνολο πρακτικών και κανόνων, συμβολικού χαρακτήρα, αποτελεί ουσιαστικά μια εκδοχή του παρελθόντος που μέσω της επανάληψης μεταφέρει συγκεκριμένες αξίες, οι οποίες συνδέουν τα μέλη μιας κοινότητας με κοινές εμπειρίες, με μια κοινή καταγωγή και με μια συγκεκριμένη περιοχή, την πατρίδα.⁷⁸ Η μαντινάδα στην Κρήτη είναι μια μορφή λαϊκής τέχνης που σχετίζεται με την προφορική ποίηση και θεωρείται ένα στοιχείο της «παράδοσής» της. Για τους κρητικούς η μαντινάδα αποτελεί ένα «πολιτισμικό στοιχείο» το οποίο μεταδίδεται από τη μια γενιά στην επόμενη ισχυροποιώντας με αυτό τον τρόπο την συλλογική ταυτότητα και την θέση τους μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο που ανήκουν. Είναι και ένας τρόπος για αυτούς να διαφοροποιούνται σε σχέση με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο.

Για τους κρητικούς η μαντινάδα έχει ιδιόζουσα σημασία καθώς αποτελεί εκείνο το ιδιαίτερο πολιτισμικό χαρακτηριστικό, το οποίο ενισχύει το «αίσθημα του συνανήκειν» στα πλαίσια της φαντασιακής κοινότητας. Αυτή η στάση άλλωστε φαίνεται και από τον παρουσιαστή της εκπομπής, ο οποίος πολύ συχνά αναφέρει

---

⁷⁸ Δέλτσου, Ελευθερία, 1995, *Ο ιστορικός τόπος και η σημασία της παράδοσης για το έθνος – κράτος*, σελ.109. Το κείμενο αυτό βασίζεται σε υλικό της διδακτορικής διατριβής *Praxes of Tradition and Modernity in a Village in Northern Greece* που υποστηρίχθηκε το Σεπτέμβριο του 1995 στο Indiana University των Η.Π.Α.

χαρακτηριστικά ότι «δεν υπάρχει άλλος λαός σαν το δικό μας» θέλοντας να τονίσει την τοπική και την υπερτοπική ταυτότητα μέσα από το ιδιαίτερο γνώρισμα της μαντινάδας. Όταν αυτή η διαδικασία διαμεσολαβείται από τα ΜΜΕ καταφέρνει να ενισχύει στα άτομα την «αίσθηση του συνανήκειν» και να τονώνει τη συλλογική ταυτότητα.

Σύμφωνα με τον Σύλλογο Κρητών Στιχουργών «Μιχάλης Καυκαλάς» μαντινάδα είναι ένα δεκαπεντασύλλαβο δημιούργημα με πλήρη ομοιοκαταληξία, σαφές νόημα, «κρητικοπούλες»⁷⁹ λέξεις και ποιητικά στοιχεία. Οι μαντιναδολόγοι - μέλη του συλλόγου θεωρούν μαντινάδες μόνο εκείνες που διαθέτουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Όμως, υπάρχουν και πολλοί μαντιναδολόγοι (συνήθως νέοι), οι οποίοι εισάγουν λέξεις, οι οποίες δεν ανήκουν στην κρητική διάλεκτο, με αποτέλεσμα αυτές οι μαντινάδες να χαρακτηρίζονται ως δίστιχα, τα οποία υπάρχουν και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο.

Με αυτό τον τρόπο βλέπουμε πώς η «παράδοση» μέσα από κάποια χαρακτηριστικά διαπραγματεύεται και λαμβάνει ένα νόημα σύμφωνα με κάποιες παραδοχές, πεποιθήσεις κ.λπ. Εδώ, έχουμε την ερμηνευτική πλευρά της «παράδοσης». Τα μέλη του συλλόγου ερμηνεύουν την μαντινάδα με έναν συγκεκριμένο ορισμό και αποκλείουν οτιδήποτε άλλο.

Με την εξέλιξη της τεχνολογίας στα ΜΜΕ διαπιστώσαμε την «μεσοποίηση» της «παράδοσης». Η μαντινάδα εμφανίστηκε σε ένα καινούριο πλαίσιο επιτέλεσης, την τηλεόραση, το οποίο υφίσταται από τη δεκαετία του '90. Σύμφωνα με τις θεωρίες του εκσυγχρονισμού οι «παραδόσεις» θα εξαφανιζόταν με την ανάπτυξη και την εξέλιξη των κοινωνιών. Στην περίπτωσή μας βλέπουμε ότι αυτό δεν έγινε. Η μαντινάδα δεν έχασε το ρόλο που είχε στις επαφές διαπροσωπικού τύπου. Απλά, με την εξέλιξη της τεχνολογίας, το κοινό διέθετε πλέον την δυνατότητα να συμμετέχει και να αλληλεπιδρά στα μηνύματα των μέσων. Διατήρησε και συνεχίζει την «παράδοση» της μαντινάδας γιατί δεν είναι στάσιμη αλλά εξυπηρετεί και εκφράζει σημαντικές πτυχές και θέματα της κοινωνικής ζωής των κρητικών.

---

⁷⁹ Εννοεί λέξεις που ανήκουν στην κρητική διάλεκτο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πτυχιακή εργασία μπορεί να αποτελεί τυπικά το τελευταίο στάδιο για την απόκτηση του πτυχίου όμως για μένα λειτούργησε περισσότερο ως μια πρόκληση να εφαρμόσω στην πράξη έναν επιστημονικό τρόπο σκέψης, ως προς τα ζητήματα που αφορούν τον λαϊκό πολιτισμό. Και να λειτουργήσω αναστοχαστικά ως προς την υποκειμενικότητά μου, προσπαθώντας να διασφαλίσω έτσι ασφαλή συμπεράσματα για την έρευνά μου.

Οι μελέτες, οι οποίες έχουν γίνει για τη μαντινάδα μέχρι στιγμής στην Κρήτη, στο μεγαλύτερο μέρος τους, στηρίζονται σε φιλολογικές αναλύσεις και στις μεθόδους της «λαογραφίας» δηλαδή καταγραφή, συλλογή και ταξινόμηση σε θεματικές. Πιστεύω ότι η παραπάνω τακτική χωρίς να αμφισβητώ και να μειώνω την αξία και την προσφορά της⁸⁰, εξετάζει μονόπλευρα το φαινόμενο της μαντινάδας, χωρίς να λαμβάνει υπόψιν της, το κοινωνικό πλαίσιο που αυτή δημιουργείται μέσα από την παραγωγή, δημιουργία, πρόσληψη και αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων που ασχολούνται με το φαινόμενο της μαντινάδας.

Γι' αυτό το λόγο σκέφτηκα ότι θα ήταν ενδιαφέρον να μελετήσω τη διαμεσολάβηση της μαντινάδας από μια τηλεοπτική εκπομπή. Και διαπιστώνοντας τις δυνατότητες συμμετοχής του κοινού, που προσφέρουν τα τεχνολογικά μέσα, να εξετάσω τις κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ κοινού και παρουσιαστή με αφορμή τη μαντινάδα.

Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να ασχοληθούν και να ερευνήσουν την θέση και τον ρόλο της μαντινάδας σε σχέση με την εξέλιξη της κοινωνίας και τις αλλαγές που φέρνουν τα ΜΜΕ στην κοινωνική πραγματικότητα, παράλληλα δηλαδή στο ιστορικό – κοινωνικό – πολιτισμικό πλαίσιο της εκάστοτε εποχής. Για παράδειγμα κάποιος ερευνητής – τρια θα μπορούσε να ασχοληθεί με τον κοινωνικό ρόλο της μαντινάδας ως στοιχείο επικοινωνίας και πρόκλησης της επικοινωνίας στο

---

⁸⁰ Η επιστήμη της «λαογραφίας» γεννήθηκε κάτω από συνθήκες ενδυνάμωσης της «εθνικής» συνείδησης στα πλαίσια του «έθνους – κράτους» και ως εκ τούτου είναι μια «εθνική» επιστήμη. Ασχολήθηκε με τις καταγραφές και τις συλλογές πτυχών του λαϊκού πολιτισμού (χαρακτηριστικό παράδειγμα τα κλέφτικα τραγούδια) για να επιβεβαιώσει τον λόγο δημιουργίας της. Όμως όταν οι καταγεγραμμένες πληροφορίες που έχουν συγκεντρωθεί από την επιστήμη της «λαογραφίας» μελετηθούν με μεθόδους έρευνας, βασισμένες στην πρακτική του αναστοχασμού και δίνοντας τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα της επιλογής του συγκεκριμένου τρόπου έρευνας και λαμβάνοντας επίσης υπόψιν το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό πλαίσιο δημιουργίας και λειτουργίας τους μπορούν να εξάγουν πολύ σπουδαία αποτελέσματα και συμπεράσματα.

facebook (μηχανισμός κοινωνικής δικτύωσης) ή σε σχέση με τα κινητά τηλέφωνα και την αποστολή sms μεταξύ ανθρώπων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντόρνο, Λόβενταλ, Μαρκούζε, Χορκχάιμερ, *Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα*, Ύψιλον, Αθήνα: 1984.
2. Αμαργιαννάκης Γεώργιος, *Κρητική βυζαντινή και παραδοσιακή μουσική*, στο: *Κρήτη, Ιστορία και Πολιτισμός*, Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης, Τόμος Β, Ηράκλειο 1988.
3. Βάρδας Μανόλης, *Καημέ μου...πρωτοπαίδι μου!*, Κριτσά: Γ. Δετοράκης ΑΕΒΕ, 2006.
4. Βενιανάκης Κώστας (επιμ.), *Οι καλύτερες μαντινάδες από τις τρεις χρυσές μαντιναδολόγισσες*, Ρέθυμνο: Όμορφος Κόσμος, 2009.
5. Δαμιανάκος Στάθης, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα: Πλέθρον, 1987.
6. Δέλτσου, Ελευθεία, *Ο ιστορικός τόπος και η σημασία της παράδοσης για το έθνος – κράτος*, 1995.
7. Καψωμένος Ερατοσθένης, *Δημοτικό τραγούδι: μια διαφορετική προσέγγιση*, Αθήνα: Πατάκης.
8. Παπαθανασόπουλος Στέλιος, *Η δύναμη της τηλεόρασης: η λογική του μέσου και η αγορά*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1997.
9. Παπαθανασόπουλος Στέλιος, *Η τηλεόραση και το κοινό της*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2000.
10. Παυλάκης Γιάννης, *Κρητική δημοτική ποίηση, Οι μαντινάδες*, Αθήνα: Βιβλιοεκδοτική Α.Ε.Μ.Γ., Αναστασάκης, 1994.
11. Σεραφεινίδου Μελίνα, *Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας: Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, Αθήνα: Gutenberg, 1987.
12. Σηφάκης Γρηγόρης, *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*, Ηράκλειο: ΠΕΚ, 1988.
13. Τσαντηρόπουλος Άρης, *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Αθήνα: Πλέθρον, 2004.
14. Τσαούσης Δημήτρης, *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Αθήνα: Gutenberg, 1984.
15. Anderson Benedict, 1997 *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Αθήνα: Νεφέλη, 1997.

16. Baud – Bovy S., *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*, Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, 1994.
17. Cooley Charles, *Η σημασία της επικοινωνίας*, στο Λιβιεράτος Κώστας, Φραγκούλης Τάκης (επιμ.), *Το μήνυμα του μέσου. Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1990.
18. Fiske John, *Εισαγωγή στην Επικοινωνία*, Αθήνα: Επικοινωνία και Κουλτούρα, 1992.
19. Σβεν Βινταλ, Μπενο Σιγνιτζερ, *Εφαρμοσμένη επικοινωνία: Μια εισαγωγή στην επικοινωνιακό σχεδιασμό*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1998.
20. Thompson John, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 1999.
21. Λιβιεράτος Κώστας, Φραγκούλης Τάκης (επιμ.), *Το μήνυμα του μέσου, Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1990.
22. Mc Quail Dennis, Windahl Swen, *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας: για τη μελέτη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτη, 2001.
23. McQuail Dennis, *Εισαγωγή στην θεωρία της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1997.
24. Lippmann, Walter, *Κοινή Γνώμη*, Αθήνα: Κάλβος, 1988.
25. Windahl Swen, *Εφαρμοσμένη επικοινωνία: Μια εισαγωγή στην επικοινωνιακό σχεδιασμό*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1998.
26. Hobsbawm Eric, Ranger Terence, *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο: 2004.
27. Herzfeld, M., *Πάλι Δικά μας, Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2002.
28. Herzfeld Michael στο 1^ο Συμπόσιο Κρητικής Παράδοσης Δήμου Ανωγείων, 13 Αυγούστου 1993, *Η κρητική μαντινάδα και η κοινωνική έκφραση της αντιπαλότητας*.

Internet

1. Ρηγιιώτης Θοδωρής, *Μαντιναδολόγοι*, Πηγή: www.cretan-music.gr.
2. Καράτζης Γιώργης, *Σκέψεις γύρω από την μαντινάδα*, Πηγή: www.kritikiparadosi.gr.

Εφημερίδα

1. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, Τρίτη 7 Αυγούστου 2001, *Τέχνης Έργα, Σήμα κινδύνου για τη μαντινάδα σε συνέδριο στην Κρήτη, Σβήνει ο παραδοσιακός πολιτισμός*.

Σεμινάριο

2. Σταυρακάκης Μήτσος, Σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΑΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα (2008).
3. Χαιρέτης Αριστείδης, Σεμινάριο για την κρητική μαντινάδα στο Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΑΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα (2008).

Συνέντευξη

1. Συνέντευξη με τον κύριο Γιώργο Βιτώρο στις 10-4-2009 στο χώρο του τηλεοπτικού σταθμού «Creta Channel» στο Ηράκλειο.

Περιοδικά

2. Παυλοπούλου Ηρώ, *Παράδοση και “μεταπαραδοσιακές” τάσεις στην μουσική της Κρήτης*, (παραθέτει την Fletcher Peter (2001) *Tradition and Change: Cases of Musical Change in “World Musics in Context”*. Oxford University Press). Στο τετράδιο «Μουσική, Ήχος, Τόπος», Άρτα: ΤΛΠΜ, 2006.

3. Περιοδικό Στιγμές, *Κοντυλιές και μαντινάδες στην μικρή οθόνη* (άρθρο και συνέντευξη της Ρίκη Ματαλιωτάκη) στον Γιώργο Βιώρα, Τεύχος 70.
4. Περιοδικό Δίφωνο, *Μαντινάδες με υπογραφή, Μιχάλης Στεφανάκης*, Τεύχος 122.

Οπτικοακουστικό υλικό

1. Τηλεοπτική εκπομπή, η οποία πραγματοποιήθηκε σε ζωντανή σύνδεση στις 28 Μαΐου 2009 στον τηλεοπτικό σταθμό Creta Channel στο Ηράκλειο Κρήτης.